

20/2013

Työryhmän esitys
yhdistelmävankeutta
koskevaksi lainsäädännöksi

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

20/2013

Työryhmän esitys yhdistelmävankeutta koskevaksi lainsäädännöksi

24.4.2013

Julkaisun nimi Työryhmän esitys yhdistelmävankeutta koskevaksi lainsäädännöksi

Tekijä Yhdistelmävankeustyöryhmä
Puheenjohtaja: oikeusneuvos Ilkka Rautio
Sihteerit: lainsäädäntöneuvos Matti Marttunen, hallitussihteeri Matti Vartia

Oikeusministeriön julkaisu 20/2013
Mietintöjä ja lausuntoja

OSKARI numero OM 1/61/2012 HARE numero OM010:00/2012

ISSN-L 1798-7091
ISSN (nid.) 1798-7091 ISSN (PDF) 1798-7105
ISBN (nid.) 978-952-259-287-3 ISBN (PDF) 978-952-259-288-0

URN URN:ISBN:978-952-259-288-0
Pysyvä osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-288-0>

Asia- ja avain- rikoslaki, rangaistuslajit, yhdistelmävankeus, rangaistuksen määrääminen
sanat

Tiivistelmä Työryhmän esityksessä ehdotetaan, että rikoslakiin lisättäisiin uutena rangaistuslajina yhdistelmävankeus. Yhdistelmävankeus olisi rangaistuslaji, joka koostuisi pidemmästä ehdollisen vankeuden osasta ja lyhyemmästä ehdottoman vankeuden osasta.

Jos vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden ehdollinen vankeus oheisseuraamuksineen on selvästi riittämätön rangaistus, vankeus voitaisiin tuomita osaksi ehdollisena ja osaksi ehdottomana (yhdistelmävankeus). Yhdistelmävankeutena voitaisiin poikkeuksellisesti tuomita myös yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeus, jos se on erityisen perusteltua kohtuusperusteiden nojalla, eivätkä rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä rangaistuksen tuomitsemista kokonaan ehdottomana. Yhdistelmävankeuteen sisältyisi aina ehdotonta vankeutta, jota ei voitaisi tuomita yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena.

Uudistus toteutettaisiin rikoslakia, pääosin rikoslain 6 luvun rangaistuksen määräämistä koskevaa sääntelyä muuttamalla. Uuden seuraamuksen täytäntöönpanoon sovellettaisiin nykyisin voimassa olevia sääntöjä rangaistusten täytäntöönpanosta.

Ehdotus sisältää lisäksi muutosehdotuksen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevan sääntelyn muuttamiseksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia olisi sakko, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja nuoria rikosentekijöitä koskeva valvonta.

Työryhmän mietintöön sisältyy kahden työryhmän jäsenen täydentävä lausuma.

24.4.2013

Publikationens titel	Arbetsgruppsförslag till lagstiftning om kombinationsfängelse		
Författare	Arbetsgruppen för kombinationsfängelse Ordförande: justitierådet Ilkka Rautio Sekreterare: lagstiftningsrådet Matti Marttunen, regeringssekreterare Matti Vartia		
Justitieministeriets publikation	20/2013 Betänkanden och utlåtanden		
OSKARI nummer	OM 1/61/2012	HARE nummer	OM010:00/2012
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (häft.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (häft.)	978-952-259-287-3	ISBN (PDF)	978-952-259-288-0
URN	URN:ISBN:978-952-259-288-0		
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-288-0		
Sak- och nyckelord	strafflagen, straffarter, kombinationsfängelse, bestämmande av straff		
Referat	<p>Arbetsgruppen föreslår att kombinationsfängelse tas in som en ny straffart i strafflagen. Kombinationsfängelse är en straffart som består av dels ett längre villkorligt fängelsestraff, dels ett kortare ovillkorligt fängelsestraff.</p> <p>Om ett villkorligt fängelsestraff som överstiger ett men inte två år jämte tilläggsföljder är ett klart otillräckligt straff, kan en del av fängelsestraffet dömas ut villkorligt och en del ovillkorligt (kombinationsfängelse). Om det är särskilt motiverat utifrån skälighetsgrunder och om inte brottets allvarlighet, gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet eller gärningsmannens tidigare brottslighet förutsätter att hela straffet döms ut ovillkorligt, kan i undantagsfall även ett fängelsestraff som överstiger två men inte tre år dömas ut som kombinationsfängelse. I kombinationsfängelse ingår alltid ovillkorligt fängelse, som inte kan dömas ut som samhällstjänst eller övervakningsstraff.</p> <p>Reformen genomförs genom att ändra strafflagen och i huvudsak regleringen om bestämmande av straff i dess 6 kap. I fråga om verkställigheten av den nya påföljden ska tillämpas de gällande bestämmelserna om verkställighet av straff.</p> <p>Förslaget innehåller dessutom ett ändringsförslag som gäller regleringen om tilläggsföljderna till villkorligt fängelsestraff. Enligt förslaget är tilläggsföljderna till villkorligt fängelsestraff böter, samhällstjänst, övervakningsstraff och övervakning av unga förbrytare.</p> <p>I arbetsgruppens betänkande ingår ett kompletterande uttalande av två ledamöter av arbetsgruppen.</p>		

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 20.2.2012 työryhmän pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaisesti selvittämään, olisiko perusteltua luoda mahdollisuus liittää pitkiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin lyhyt ehdoton vankeusjakso.

Työryhmän **tavoitteena** oli arvioida, sopiiko yhdistelmärangaistus osaksi seuraamusjärjestelmäämme. Arvioinnin tuloksena tuli muodostaa myös käsitys siitä, millä edellytyksillä yhdistelmärangaistuksia tulnaisiin myös käytännössä tuomitsemaan. Edelleen tuli

selvittää, miten yhdistelmärangaistukset voitaisiin käytännössä panna täytäntöön. Ta-
voitteena oli myös, että yhdistelmärangaistuksen käyttöönotto ei lisäisi vankien määrää.

Työryhmän **tehtävänä** oli:

1. Selvittää yhdistelmärangaistusta koskevaa lainsäädäntöä ja tuomitsemiskäytäntöä oikeuskulttuuriltaan Suomea lähellä olevissa maissa.
2. Arvioida, onko yhdistelmärangaistuksen ottaminen osaksi seuraamusjärjestelmää perusteltua.
3. Laatia hallituksen esityksen muodossa yhdistelmärangaistusta koskeva ehdotus, jos uuden seuraamusmuodon käyttöönotto on työryhmän arvion mukaan aiheellista.

Työryhmän puheenjohtajana toimi oikeusneuvos Ilkka Rautio (Korkein oikeus). Työ-
ryhmän jäseninä olivat osastopäällikkö Jarmo Littunen (oikeusministeriö), lainsäädän-
töneuvos Matti Marttunen (oikeusministeriö), hallitussihteeri Matti Vartia (oikeusminis-
teriö), ylijohtaja Tapio Lappi-Seppälä (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos), kihlakunnan-
syyttäjä Minna Miesmäki (Pirkanmaan syyttäjänvirasto), johtaja Jouko Pietilä (Rikos-
seuraamuslaitoksen oikeudellinen yksikkö) ja asianajaja Heini Kotamäki (Suomen Asi-
anajajaliitto). Jarmo Littusen siirryttyä korkeimman oikeuden oikeusneuvokseksi hänen
tilalleen määrättiin 20.8.2012 alkaen lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell (oikeusministe-
riö). Marttunen ja Vartia toimivat myös työryhmän sihtereinä.

Työryhmän määräaika päättyi 31.3.2013. Työryhmä kokoontui 18 kertaa ja kuuli työnsä
aikana käräjätuomari Outi Nokso-Koivistoa ja professori Pekka Viljasta. Työryhmän
mietintöön sisältyy Ulla Mohellin ja Matti Vartian täydentävä lausuma.

Työryhmän esityksessä ehdotetaan, että rikoslakiin lisättäisiin uutena rangaistuslajina
yhdistelmävankeus. Yhdistelmävankeus olisi rangaistuslaji, joka koostuisi pidemmästä
ehdollisen vankeuden osasta ja lyhyemmästä ehdottoman vankeuden osasta.

Työryhmä on laatinut ehdotuksensa hallituksen esityksen luonnoksen muotoon.

Saatuun työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 24 päivänä huhtikuuta 2013

Ilkka Rautio

Heini Kotamäki

Tapio Lappi-Seppälä

Matti Marttunen

Minna Miesmäki

Ulla Mohell

Jouko Pietilä

Matti Vartia

SISÄLLYS

TYÖRYHMÄN ESITYS YHDISTELMÄVANKEUTTA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI _____	13
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ _____	13
YLEISPERUSTELUT _____	14
1 Johdanto _____	14
2 Nykytila _____	16
2.1 Lainsäädäntö _____	16
2.1.1 Rangaistuslajit ja rangaistuksen määrääminen _____	16
2.1.2 Ehdollisen vankeusrangaistuksen harkintaperusteet _____	16
2.1.3 Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset _____	17
2.1.4 Ehdottoman vankeuden sijaan tuomittavat rangaistukset _____	18
2.1.5 Täytäntöönpanoa koskeva sääntely _____	18
2.2 Tietoa rangaistuksista _____	20
2.3 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö _____	23
2.3.1 Ruotsi _____	23
2.3.2 Norja _____	27
2.3.3 Tanska _____	29
2.3.4 Saksa _____	31
2.3.5 Havaintoja eräistä muista maista _____	33
2.3.6 Yhteenvetoa _____	34
2.4 Nykytilan arviointia ja eri vaihtoehtojen kartoitusta _____	35
2.4.1 Yhdistelmävankeuden tarve _____	36
2.4.2 Yhdistelmävankeuden toteuttamisvaihtoehtoja _____	37
2.4.3 Valvontarangaistus ehdollisen oheisseuraamukseksi _____	41
2.4.4 Lyhyen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano _____	43
2.4.5 Arviota rikoslain muutostarpeista tuomitsemistoiminnan kannalta _____	48
2.4.6 Yhdistelmävankeuden sovittaminen RL 6 luvun sääntelyyn _____	52
2.4.7 Johtopäätöksiä _____	57

3	Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	59
3.1	Tavoitteet	59
3.2	Toteuttamisvaihtoehdot	59
3.3	Keskeiset ehdotukset	60
4	Esityksen vaikutukset	61
	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	63
5	Lakiehdotuksen perustelut	63
	Rikoslaki	63
6	Voimaantulo	72
	LAKIEHDOTUKSET	73
	Laki rikoslain muuttamisesta	73
	LAGFÖRSLAG	76
	Lag om ändring av strafflagen	76
	LIITE Täydentävä lausuma työryhmän mietintöön	79

TYÖRYHMÄN ESITYS YHDISTELMÄVANKEUTTA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Työryhmän esityksessä ehdotetaan, että rikoslakiin lisättäisiin uutena rangaistuslajina yhdistelmävankeus. Yhdistelmävankeus olisi rangaistuslaji, joka koostuisi pidemmästä ehdollisen vankeuden osasta ja lyhyemmästä ehdottoman vankeuden osasta.

Jos vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden ehdollinen vankeus oheisseuraamukseensa on selvästi riittämätön rangaistus, vankeus voitaisiin tuomita osaksi ehdollisena ja osaksi ehdottomana (yhdistelmävankeus). Yhdistelmävankeutena voitaisiin poikkeuksellisesti tuomita myös yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeus, jos se on erityisen perusteltua kohtuusperusteiden nojalla, eivätkä rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä rangaistuksen tuomitsemista kokonaan ehdottomana. Yhdistelmävankeuteen sisältyisi aina ehdotonta vankeutta, jota ei voitaisi tuomita yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena.

Yhdistelmävankeus toisi tarvittavaa joustoa nykyjärjestelmään kahdessa suhteessa. Perustilanne koskisi nykyisiä yli vuoden ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksia tilanteissa, jossa tuomioistuimien kokee tapauksen rajatapauksena (joko ehdollinen tai ehdoton). Näissä ehdollisen ja ehdottoman rajoille sijoittuvissa tilanteissa tuomioistuimen olisi mahdollista tuomita yhdistelmävankeutta, jossa pitkään ehdolliseen liitettäisiin lyhyt (14 vrk–3 kk) ehdoton vankeus. Poikkeustapauksissa joustoa tarvitaan myös nykyisten kahta vuotta pidempien vankeusrangaistusten yhteydessä. Tällaista kohtuusnäkökohtiin pohjaavaa joustoa tarjoaisi mahdollisuus tuomita yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeusrangaistus yhdistelmänä, jossa ehdottoman vankeuden pituus vaihtelisi kolmesta kuukaudesta vuoteen.

Uudistus toteutettaisiin rikoslakia, pääosin rikoslain 6 luvun rangaistuksen määräämistä koskevaa sääntelyä muuttamalla. Uuden seuraamuksen täytäntöönpanoon sovellettaisiin nykyisin voimassa olevia sääntöjä rangaistusten täytäntöönpanosta.

Ehdotus sisältää lisäksi muutosehdotuksen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevan sääntelyn muuttamiseksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia olisi sakko, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja nuoria rikoksentekejiä koskeva valvonta.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Suomen rikosoikeudelle on ollut ominaista verraten suppea, harvoille vaihtoehdoille rakentuva seuraamusjärjestelmä. Pyrkimys selväpiirteiseen ja yksinkertaiseen rangaistusjärjestelmään liittyi kiinteästi etenkin 1970- ja 1980-luvuilla korostettuun uusklassiseen rikosoikeuden suuntaukseen. Yksinkertaisen, harvoille rangaistuslajeille rakentuvan järjestelmän ajateltiin takaavan rikoslainkäytön läpinäkyvyyden. 1990-luvulla alettiin enenevästi ajatella, ettei pyrkimys selväpiirteiseen rangaistusjärjestelmään saa estää rangaistusjärjestelmän kohtuullista monipuolistamista, jos käytännölliset painavat syyt sitä edellyttävät.

Rangaistusjärjestelmää on sittemmin monipuolistettu. 1990-luvulla säädettiin uusiksi rangaistusmuodoiksi yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus. 2000-luvun alussa ehdollisen vankeuden sääntelyä muutettiin. Ehdollisen vankeuden perussisältönä säilytettiin uhka siitä, että vankeusrangaistus voidaan määrätä pantavaksi täytäntöön, jos rikoksen tekijä syyllistyy koeaikana uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavaan rikokseen. Tuolloin käyttöön tuli mahdollisuus määrätä ehdollisen vankeuden oheisseuramuksena yhdyskuntapalvelua.

Vuonna 2004 tuli voimaan rangaistuksen määräämistä koskeva uudistunut rikoslain 6 luku. Vuonna 2005 säädettiin uusi vankeuslaki, minkä myötä muun muassa valvottu koevapaus otettiin käyttöön. Vuonna 2011 säädettiin nuoria koskeva uusi laki ehdollisen vankeuden valvonnasta. Samana vuonna uudeksi rangaistusmuodoksi säädettiin valvontarangaistus. Vuonna 2012 oikeusministeriön toimikunta ehdotti säädettäväksi yhdyskuntaseuraamuksista yksi yhtenäinen laki, josta kävisi ilmi eri yhdyskuntaseuraamusten yhteiset ja kunkin ominaiset piirteet sekä niiden keskinäiset suhteet.

Uudistuksia on tehty siis verraten paljon, ja seuraamusjärjestelmä on monipuolistunut. Kullekin uudistukselle on ollut omat kriminaalipoliittiset perusteensa. Viimeaikaisissa seuraamusjärjestelmän uudistuksissa on otettu käyttöön seuraamusmuotoja, jotka sisältävät sekä yhdyskuntaseuraamuksen että vankeuden elementtejä. Tällainen on esimerkiksi valvottu koevapaus.

Ehdollinen vankeusrangaistus varoitustyyppisenä seuraamuksena on keskeisessä asemassa rikosoikeudellisessa järjestelmässämme. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheen voidaan määrätä sakkorangaistus. Rikoksen alle 21-vuotiaana tehneelle voidaan ehdollisen oheisseuraamukseksi määrätä tarkoituksellisuuserusteilla valvontaa. Niissä tapauksissa, joissa tuomioistuin katsoo pelkän vankeusuhan olevan riittämätön seuraamus tapahtuneesta rikoksesta, käytössä on myös mahdollisuus määrätä ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelua. Se tulee kyseeseen käytettäväksi yhdistettynä yli yhden vuoden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja voidaan määrätä 20–90 tunnin pituiseksi.

Voidaan kuitenkin kysyä, ovatko ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset riittäviä. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaan on selvitettävä, olisiko perusteltua kehittää rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää siten, että pitkiin ehdollisiin tuomioihin voitaisiin yhdistää lyhyt ehdoton rangaistus. Kirjauksen taustalla on julkinen arvostelu, jota on ajoittain yksittäistapauksissa kohdistettu tuomittujen vankeusrangaistusten ehdollisuuteen. Seuraamusjärjestelmän sisäisen johdonmukaisuuden kannalta nykyisen lainsäädännön ongelmana on, että siirtyminen pitkistä ehdollisista rangaistuksista samanpituisen ehdottomaan rangaistukseen merkitsee varsin jyrkkää porrasta muuten vähittäin ankaroituvassa rangaistusjärjestelmässä. Tavoitetilana tulisikin olla, että rangaistukset voisivat ankaroitua vastaavalla tavalla asteittain kuin rikosten moitittavuuskin vaihtelee.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö

2.1.1 Rangaistuslajit ja rangaistuksen määrääminen

Rikoslain (39/1889, jäljempänä RL) 6 luvun 1 §:n mukaan Suomen rikosseuraamusjärjestelmän yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta on nuorisorangaistus. Erityisiä rangaistuksia virkamiehiä varten ovat varoitus ja viraltapano. Sotilasrikoksista voidaan tuomita kurinpitorangaistus ja oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta yhteisösakko.

Suomalaisessa rikoslainsäädännössä ja oikeuskirjallisuudessa rangaistuksen mittaamisperiaatteet jaetaan oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuusperiaatteisiin. Oikeudenmukaisuus merkitsee rikosoikeudellisten suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteiden noudattamista. Tarkoituksenmukaisuusperiaatteet liittyvät rangaistusjärjestelmän sosiaaliin tehtäviin, rangaistusten yleis- ja erityisestävään vaikutukseen. Oikeuskirjallisuudessa rangaistuksen määräämisen on katsottu sisältävän useita eri osavaiheita. On muun muassa hahmotettava käytössä oleva rangaistusasteikko (asteikon vahvistaminen) sekä päätettävä tuomittavan rangaistuksen määrästä (rangaistuksen mittaaminen) ja rangaistuslajista (rangaistuslajin valinta).

RL 6:3:ssä (515/2003) säädetään rangaistuksen määräämisen lähtökohdista. Sen mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavista perusteista säädetään RL 6 luvun 4–8 §:ssä. Päätettäessä rangaistuksen lajista noudatetaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella RL 6:9–12 §:ssä säädettyjä lajinvalintaperusteita.

RL 6:4:n yleisperiaatteen mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

2.1.2 Ehdollisen vankeusrangaistuksen harkintaperusteet

RL 6:9:ssä säädetään valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Sen mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Laista nimenomaan

ilmeneviä harkintakriteereitä on siis kolme: rikoksen vakavuus, tekijän syyllisyys ja aikaisempi rikollisuus. Neljäs keskeinen kriteeri on johdettavissa ehdolliselle vankeudelle asetetusta kahden vuoden ylärajasta ja esityölausumista. Viides RL 6:9.2:n mukainen ”painavien syiden” kriteeri koskee vain nuoria henkilöitä eli rikoksen 15–17-vuotiaana tehneitä.

Harkintaperusteista ensimmäinen, *rikoksen vakavuus* voidaan jakaa teon vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen. Vahingollisuuden arvioinnissa huomio kohdistuu rikoksen tunnusmerkistössä mainittuihin seikkoihin ja niihin perusteisiin, joiden torjumiseksi kriminalisointi on säädetty. Vaarallisuus ei viittaa ainoastaan toteutuneisiin seurauksiin, vaan myös niihin seurauksiin, jotka teosta olisi saattanut aiheutua. Vaaraa tulee arvioida seurausten todennäköisyyden, laadun ja vakavuuden mukaan.

Rikoksesta ilmenevän *tekijän syyllisyyden* arvioinnissa huomio ei kohdistu yleisesti tekijän persoonallisuuteen tai elämäntapoihin, vaan nimenomaan rikoksesta ilmeneviin seikkoihin, kuten tahallisuuden tai tuottamuksen asteeseen, rikoksen tekopäätöksen kiinteyteen, vakaaseen aikomukseen, suunnitelmallisuuteen ja ylipäänsä tekotapaan.

Käytännössä tärkein vankeuden ehdollisuuden harkintaan vaikuttava seikka on tekijän *aikaisempi rikollisuus*. Periaatteessa kaikki aikaisemmat rikokset voivat vaikuttaa harkintaan. Käytännössä aiemmat sakkorangaistukset eivät useinkaan tule tuomioistuimen tietoon, koska ne eivät ilmene vastaajan rikosrekisterissä. Niinpä tuomioistuinkäytännössä aikaisemman rikollisuuden vaikutus lajinvalintaan ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä kulminoituu etupäässä kysymykseen siitä, kuinka monta ehdollista vankeusrangaistusta voidaan tuomita, ja siihen, missä vaiheessa ehdottoman vankeuden sijaan ei aikaisempien rangaistusten vuoksi enää voida määrätä yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta. Kuten seuraamusharkintaan liittyvissä kysymyksissä yleensäkin, täsmällistä vastausta ei voida yleisellä tasolla antaa. Ensikertalaiselle vankeus tuomitaan – ellei rangaistus ole lähellä ehdollisen vankeuden kahden vuoden ylärajaa – lähes poikkeuksetta ehdollisena. Toisen ehdollisen vankeuden tuomitsemiseen tulee olla jo erityisiä syitä etenkin, jos uuteen rangaistukseen johtava teko on tehty koeajalla. Kolmas ehdollinen vankeus koeajan puitteissa tulee harvoin kysymykseen. Tilanteet poikkeavat kuitenkin toisistaan, ja kysymyksessä on kokonaisharkinta, jossa otetaan huomioon myös rikoksen laatu, törkeys ja tekijän syyllisyys. Harkintaan vaikuttaa lisäksi olennaisesti uusimisoisuus.

Oikeuskirjallisuudessa ja lain esitöissä on katsottu, että rangaistuksen pituus vaikuttaa sen mahdolliseen ehdollisuuteen. Näin tapahtuu myös käytännössä. Mitä lähempänä rangaistus on ehdollisen vankeuden kahden vuoden ylärajaa, sitä enemmän perusteita rangaistuksen ehdollisuudelle tulee olla.

2.1.3 Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

RL 6:10 koskee ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia. Jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä *riittämättömänä* rangaistuksena rikoksesta, voidaan sen ohessa tuomita sakkoa, tai jos ehdollinen vankeus on vuotta pidempi, vähintään 20 ja enintään

90 tuntia yhdyskuntapalvelua. Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Kahta ensiksi mainittua käytetään, jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä, eli harkinnassa korostuu teon moitittavuusarvio. Valvonnan käyttö ei sitä vastoin liity tekojen moitittavuuteen vaan tekijäkohtaisiin tarkoituksenmukaisuusperusteisiin. Ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavasta sakosta, yhdyskuntapalvelusta ja valvonnasta on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Oheisseuraamuksena tuomittu yhdyskuntapalvelu voidaan kuitenkin muuntaa vähintään neljän ja enintään 90 päivän vankeudeksi (HE 177/2000 vp, s. 21).

2.1.4 Ehdottoman vankeuden sijaan tuomittavat rangaistukset

RL 6:11:n mukaan rikoksenteikijä, joka tuomitaan enintään kahdeksan kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta yhdyskuntapalveluun, jollei ehdottomien vankeusrangaistusten, aikaisempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden ole katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksenteikijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna ja että hänen voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta.

RL 6:11a:n mukaan rikoksenteikijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen, jos rikoksenteikijää ei voida tuomita yhdyskuntapalveluun eikä valvontarangaistukseen tuomitsemiselle ole aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä rikoksen laadusta aiheutuvaa estettä. Lisäksi edellytetään, että valvontarangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksenteikijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi. Valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytyksenä on myös, että rikoksenteikijä ja hänen kanssaan samassa asunnossa asuvat ovat asianmukaisesti suostuneet valvontarangaistuksen täytäntöönpanoon ja että rikoksenteikijän oletetaan suoriutuvan valvontarangaistuksesta.

2.1.5 Täytäntöönpanoa koskeva sääntely

Kun vankeusrangaistus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koeajaksi. Ehdollisen vankeuden koeaika on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koeaika alkaa tuomion julistamisesta tai antamisesta (RL 2b:3.1). Rangaistus raukeaa, jollei sitä 5 §:n mukaan määrätä täytäntöön pantavaksi (RL 2b:3.2). Tuomioistuimien voi määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tällöin täytäntöön pantavasta rangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta

rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton vankeusrangaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä 7 luvussa säädetään. Tuomioistuimien voi myös määrätä ehdollisen vankeuden täytäntöönpantavaksi vain osaksi, jolloin rangaistus jää muulta osin ehdolliseksi entisiin koeajoin (RL 2b:5).

RL 2c:5:n mukaan määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta puolet. Vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Ehdonalaiseen vapauteen päästäminen on mahdollista, kun vankeusrangaistuksesta on suoritettu 14 päivää.

Ehdonalaisesta vapauttamisesta yhteisestä vankeusrangaistuksesta säädetään RL 2c:6:ssa. Sen mukaan jos yhteistä vankeusrangaistusta suorittavan eri rikokset johtaisivat 5 §:n 2 momentissa tarkoitettujen eri määräosien soveltamiseen, hänet päästetään ehdonalaiseen vapauteen niistä suuremman mukaan. Säännöksen mukaan määräosa valitaan siis sen mukaan, mikä niistä on vangille ankarin.

Ehdonalaisesta vapauttamisesta samalla kertaa täytäntöön pantavista määräaikaista vankeusrangaistuksista säädetään RL 2c:7:ssä. Sen mukaan samalla kertaa täytäntöön pantavia määräaikaista vankeusrangaistuksia suorittava vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksesta ajan, joka saadaan laskemalla yhteen kustakin rangaistuksesta suoritettava aika siihen vaikuttavan 5 §:n 2 momentissa, 11 §:n 1 momentissa tai 12 §:n 1 momentissa tarkoitettujen määräosien mukaan. Määräosia yhteen laskettaessa päivän osia ei oteta huomioon. Säännöksen mukaan kuhunkin yhteenlaskettavaan rangaistukseen sovelletaan siten siihen vaikuttavaa määräosaa. Aikaisemmin kaikkiin rangaistuksiin sovellettiin ankarinta määräosaa.

Ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 4 §:n mukaan ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan valvontaan, jos koeaika on pidempi kuin yksi vuosi, rikos on tehty alle 21-vuotiaana tai vanki itse sitä pyytää.

Ehdonalaisen vapauden koeajasta säädetään RL 2c:13:ssä. Sen mukaan kun tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, alkaa koeaika, joka on vapauttamishetkellä jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Koeajan pituus on kuitenkin enintään kolme vuotta.

Jäännösrangaistuksen määräämisestä täytäntöönpantavaksi säädetään RL 2c:14:ssä. Sen mukaan tuomioistuimien voi syyttäjän vaatimuksesta määrätä jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tällöin täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomitavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton vankeusrangaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä 7 luvussa säädetään. Jäännösrangaistusta ei kuitenkaan ole pidettävä mainitun luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuna ankarimpana

rangaistuksena. Täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen pituutta määrätessään tuomioistuimen tulee ottaa huomioon, mitä 2 momentissa säädetään.

Pykälän 2 momentin mukaan jäännösrangaistus voidaan jättää määräämättä täytäntöön pantavaksi erityisesti silloin, jos: 1) suuri osa koeajasta on suoritettu ennen kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tapahtunut; 2) jäännösrangaistus on lyhyt; 3) koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittava rangaistus on lyhyt; tai 4) tekijälle koeajalla tehdystä rikoksesta johtuvan tai tuomiosta aiheutuvan muun seurauksen vuoksi yhteinen rangaistus johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin voi myös määrätä jäännösrangaistuksen täytäntöön pantavaksi vain osaksi, jolloin ehdonalainen vapaus jatkuu entisin koeajoin.

Pykälän 4 momentin mukaan kun tuomioistuin määrää jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, sen on ilmoitettava täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen tai sen osan pituus.

Määräaikaisen vankeusrangaistuksen pituuden laskemisesta rangaistuksen täytäntöönpanossa säädetään vankeuslain 3 luvun 1 §:ssä. Sen mukaan määräaikaista vankeusrangaistusta täytäntöön pantaessa rangaistusaika lasketaan vuosien ja kuukausien osalta kalenteriajan mukaan. Tuomioon mahdollisesti sisältyvät päivät lisätään näin saatuun aikaan. Päivissä tuomittu vankeusrangaistus muunnetaan kuukausiksi siten, että kolmekymmentä päivää luetaan yhdeksi kuukaudeksi. RL 6:13:ssä tarkoitettu vapaudenmenetystä vastaava vähennys otetaan rangaistuksen täytäntöönpanossa huomioon sen pituisena kuin tuomioistuimen päätöksessä on määrätty.

2.2 Tietoa rangaistuksista

Vuonna 2010 tuomioistuimissa oli syytettynä 67 076 rikoksesta epäiltyä. Syyte hylättiin 3 141 tapauksessa ja syyntakeettomaksi todettiin 51 rikoksesta syytettyä. Kaikkiaan oikeudenkäynnissä luettiin syyksi 131 883 rikosta. Päärikosperusteen mukaan rangaistukseen tuomittuja oli 62 132. Rangaistukseen tuomitsematta jätettiin 657 kertaa.

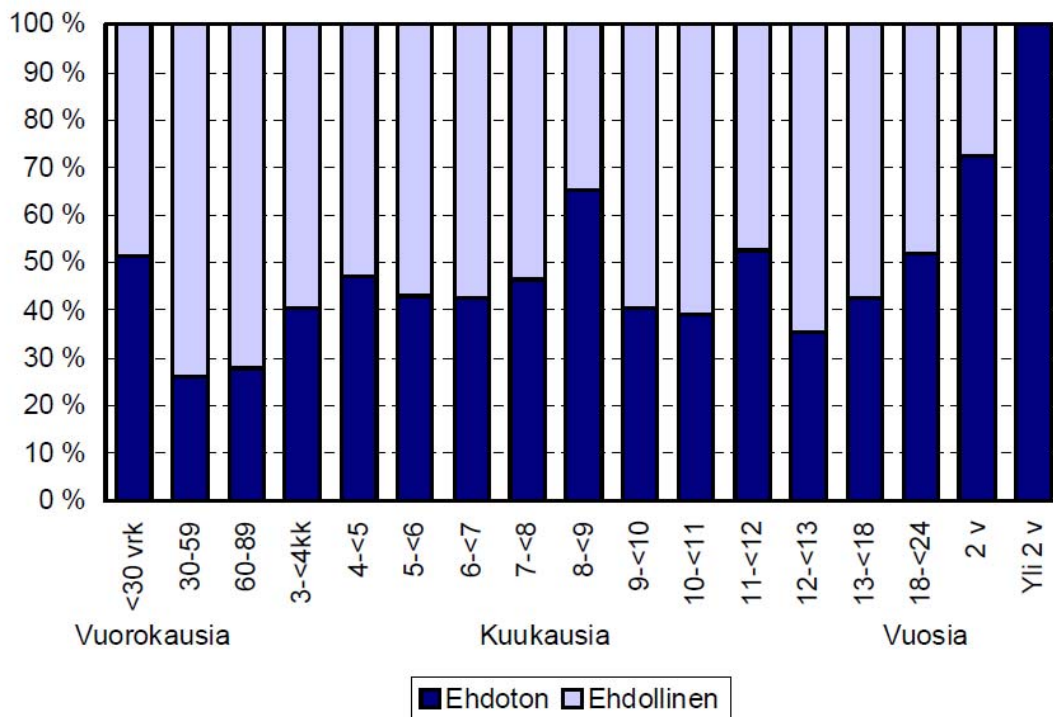
Vuonna 2010 tuomioistuinten määräämistä rangaistuksista valtaosa (58,1 %) oli sakko-rangaistuksia. Ehdottoman vankeusrangaistuksen sai 10,1 % (6 296) tuomituista ja ehdollisen vankeusrangaistuksen 24,3 % (15 098) tuomituista. Yhdyskuntapalvelun osuus oli 4,3 % (2 676). Ehdollisella vankeusrangaistuksella on siten varsin merkittävä asema rikosseuraamusjärjestelmässämme.

Kaikkien vankeusrangaistusten keskipituus vuonna 2010 oli 5,2 kuukautta, kuten myös vuonna 2009. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus oli 7,8 kuukautta ja ehdollisten 3,7 kuukautta. Niiden ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus, joita ei muunneltu yhdyskuntapalveluksi, oli 9,8 kuukautta (10,0 kk vuonna 2009). Yhdyskuntapalveluksi muunnettujen vankeusrangaistusten keskipituus oli 3,2 kuukautta.

Yhdyskuntapalvelurangaistusten keskimääräinen tuntimäärä oli 92 tuntia. Koska jälkimmäisistä on jo suoritettu RL 6:13:n mukainen vähennys, on ilmeistä, että lain esitoissa suositettua muuntosuhdetta noudatetaan jokseenkin tarkalleen.

Valtaosa tuomituista vankeusrangaistuksista on pituudeltaan 30–90 päivää. Yli kahden vuoden mittaisia rangaistuksia on alle 3,0 % kaikista vankeustuomioista ja noin 8 % kaikista ehdottomista vankeusrangaistuksista

Vankeus voidaan määrätä ehdolliseksi edellä todettujen kriteereiden perusteella. Käytännössä tärkeimmät lajivalintaperusteet ovat uusiminen ja teon törkeys. Rangaistuksen ehdollisuuden sekä rangaistusajan pituuden yhteyden tarkastelu osoittaa, että tuomittujen rangaistusten ankaroituessa myös ehdollisten rangaistusten osuus jonkin verran alenee. Vankeustuomio määrätään useimmin ehdolliseksi, kun tuomion pituus on 30–90 päivää. Rangaistuksen pituuden ollessa 3 kuukautta alle kaksi vuotta, ehdollisia ja ehdottomia vankeustuomioita on suunnilleen yhtä paljon. Tasan kahden vuoden mittaisista rangaistuksista viidennes määrättiin ehdolliseksi. Alla olevassa kuviossa on tiedot eripituisten vankeusrangaistusten ehdollisuudesta vuonna 2010. Kuviota tulkittaessa on huomioitava, että siinä on mukana kaikista rikoksista tuomitut kaikki vankeusrangaistukset. Näin ollen siitä ei esimerkiksi ilmene, miten yhdyskuntapalvelu vaikuttaa rangaistuslajijakaumaan. Vastaavasti siitä eivät käy ilmi mahdolliset rikoslajikohtaiset erot eikä se, miten uusiminen vaikuttaa lajinvalintaan.

Useampaan kuin joka toiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen liitetään tehosteeksi oheissakko. Sakot keskittyvät voimakkaasti liikennejuopumusrikoksiin. Oheissakoista 93 % määrättiin rikoslain 23 luvun mukaisista liikennejuopumuksista ja liikennerikoksista. Vastaavasti runsaaseen 90 % liikennejuopumuksesta määräytyistä ehdollisista vankeusrangaistuksista liitettiin oheissakko. Muissa rikoksissa oheissakko liitetään noin 10 % ehdollisista vankeusrangaistuksista. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksissa oheissakon käyttöosuus on noin 9 %.

Lakiin vuonna 2001 otettua mahdollisuutta liittää yhden vuoden ylittävän ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteeksi yhdyskuntapalvelu käytettiin kaikkiaan 176 kertaa vuonna 2010, eli *noin viidennes* (19 %) tapauksista, joissa tuomittiin yli vuoden ehdollista vankeutta. Muita rikoksia useammin tätä rangaistusta käytettiin törkeästä pahoinpitelystä (27 %), seksuaalirikoksista (15 %) ja petoksesta (13 %) annetuissa tuomioissa.

Alla olevasta Tilastokeskuksen lukuihin perustuvasta taulukosta havaitaan, että vuonna 2010 tuomittiin vajaa 700 yli yhden ja korkeintaan kahden vuoden mittaista ehdollista vankeusrangaistusta.

2010	Ehdoton	Ehdollinen	Yhteensä
1v – 1v 29p	125	227	352
1v 1kk – 1v6kk	304	406	710
1v 6kk – 2v	288	266	554
2 v	58	22	80
	775	921	1696
Yli 1 vuosi	650	694	1344

Rikosseuraamuslaitoksesta saatujen tietojen mukaan vuonna 2011 1–2 vuoden vankeusrangaistuksen suorittamisen aloitti 595 vankia. Näistä 37 % ei ollut aikaisemmin suorittanut vankeusrangaistusta, 15 % oli ollut vankilassa kerran aikaisemmin, 10 % kaksi kertaa ja 38 % kolme tai useampia kertoja. Vakavasta henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta tuomittuja oli 26 %, huumausainerikoksista tuomittuja 14 %, ryöstörikoksista tuomittuja 8 % ja seksuaalirikoksista tuomittuja 6 %. Omaisuus- tai talousrikoksista tuomittuja oli 23 %.

Vastaavasti vuonna 2011 2–3 vuoden vankeusrangaistuksen suorittamisen aloitti 379 vankia. Näistä 55 % ei ollut aikaisemmin suorittanut vankeusrangaistusta, mitä voidaan pitää melko korkeana lukuna. 13 % oli ollut vankilassa kerran aikaisemmin, 7 % kaksi kertaa ja 25 % kolme tai useampia kertoja. Verraten suuri osuus 2–3 vuoden vankeusrangaistusta suorittamaan tulleista ei aikaisemmin ole ollut vankilassa. Kyseissä ryhmässä vangin päärikosten joukko on varsin heterogeeninen: vakavasta henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta tuomittuja oli 32 %, huumausainerikoksista tuomittuja 18 %, ryöstörikoksista tuomittuja 14 % ja seksuaalirikoksista tuomittuja 9 %. Huomion arvoista on, että omaisuus- tai talousrikoksista tuomittuja oli 16 %.

Lappi-Seppälä (1999) on selvittänyt ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttökertoja- ja kasaumia. Tutkimuksen mukaan *suurimmalle osalle ehdolliseen rangaistukseen tuomituista tämä rangaistus jää lajissaan ainoaksi*. Niistä, jotka saavat ensimmäisen ehdollisen vankeusrangaistuksensa, noin viidennes tulee tuomituksi seuraavien 5 vuoden kuluessa uuteen ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tällöinkin uusia ehdollisia rangaistuksia kertyy yleensä yksi tai korkeintaan kaksi. Kaikista ehdolliseen tuomituista vain 3 % saa enemmän kuin kaksi uutta ehdollista ensimmäistä tuomiota seuranneiden viiden vuoden aikana. Perustulos oli, että tietyistä kasautumista huolimatta ehdollinen vankeusrangaistus täyttää varsin hyvin tarkoituksensa. Esimerkiksi käsitys, jonka mukaan nuorille olisi yleisenä tapana tuomita lukuisia ehdollisia vankeusrangaistuksia peräkkäin, ei myöskään pidä paikkaansa. Ehdollinen vankeus jää ainoaksi 40 %:lle nuorista, ja ne, jotka saavat uuden ehdollisen, tuomitaan yleensä joko kerran tai kahdesti uudelleen (Lappi-Seppälä, Tapio: Ehdollisen rangaistuksen käyttökerrat ja -kasautumat). Vastaava tulos on tullut esiin Marttusen tutkimuksessa (Marttunen, Matti: Nuorisorikosoi-keus: Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta, 2008).

Ehdollisen vankeuden valvontakäytäntöjä koskeneessa tutkimuksessa ehdollisen vankeuden ja valvonnan aseman nuorten rikosoikeudellisena seuraamuksena puolestaan todettiin olevan merkittävä. Valvonta on lunastanut paikkansa nuorta ja seuraamusjärjestelmää palvelevana instituutiona. Valvojat näkevät valvontatyön rikkautena sen joustavuuden. Nuoret hyötyvät joustavasta valvonnasta, joka tukee mahdollisuuksien mukaan yksilön tarpeita, mutta joka toteutetaan kuitenkin selkeiden raamien sisällä (Väkiparta, Hanna & Marttunen, Matti, Valvonta nuorten rangaistuksena, 2009). Samansuuntaisen päätelmän valvontakäytännöistä on tehnyt Timo Harrikari tutkimuksessaan ”Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta. Toimijat, prosessit ja sisällöt (2010).

2.3 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

2.3.1 Ruotsi

Ruotsin rikoskaaren mukaan rikosoikeudellisia seuraamuksia ovat sakko ja vankeusrangaistus sekä ehdollinen tuomio, suojeluvalvonta ja määrääminen erityiseen hoitoon. Muita yhdyskuntaseuraamuksia ovat sähköinen intensiivivalvonta ja ehdonalaisen vapauden valvonta.

Rangaistuslajin valintaa koskevan rikoskaaren 30 luvun säännöksistä suurin osa keskittyy ehdottoman vankeuden käytön ohjaamiseen. Lisäksi tässä yhteydessä säädetään yhteisen rangaistuksen määräämisestä (2 ja 3 §). Luvun 1 §:ssä määritetään rangaistuslajien välistä suhdetta toteamalla vankeus ehdollista tuomiota ja suojeluvalvontaa ankarammaksi seuraamukseksi. Tuomioistuimia kehoitetaan yleisesti kiinnittämään erityistä huomiota seikkoihin, jotka puhuvat vankeutta lievemmän seuraamuksen puolesta (4 §). Perusteina vankeuden käytön puolesta mainitaan rikosten rangaistusarvo ja laji sekä tekijän aikaisempi rikollisuus (4 §). Muut rikoslain 30 luvun säännökset täsmentävät eri

rangaistuslajien käyttöperusteita: ehdollinen tuomio (7 §), ehdollinen tuomio ja sakko (8 §), suoje luvalvonta ja sopimushoito (9 §), sekä eri seuraamusten yhdistelmät (10 ja 11 §).

Rikoskaaren 26 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti vankeusrangaistuksen vähimmäiskesto on 14 päivää.

Ehdollinen tuomio voidaan antaa rikoksesta, josta seuraamuksen ei katsota voivan olla vain sakkoa. Näin ollen ehdollinen tuomio asetetaan rangaistusarvoltaan sakkoa korkeammalle, mutta ehdollinen tuomio ei Ruotsissa ole ehdollinen vankeusrangaistus, joka määrättäisiin tietyn mittaisena. Ruotsin järjestelmässä seuraamuksen määrääminen rikoksesta lykätään kahden vuoden koeajaksi. Tuomitun on tänä aikana elettävä nuhteettomasti ja kykyjensä mukaan pyrittävä huolehtimaan toimeentulostaan.

Ehdollinen tuomio annetaan, jos rikoksente kija n uusimisriskin arvioidaan olevan vähäinen. Ehdolliseen tuomioon voidaan liittää sakko tai tuomittavan suostumuksin yhdyskuntapalvelu, mutta ei valvontaa. Yhdyskuntapalvelun liittäminen ehdolliseen tuomioon tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun tuomioistu in valitsee rangaistusta ehdollisen tuomion ja ehdottoman vankeuden välillä.

Jos syytetty suostuu siihen, että ehdolliseen tuomioon tai suoje luvalvontaan liitetään määräys yhdyskuntapalvelusta ja sellainen määräys on sopiva ottaen huomioon syytetyn henkilö ja muut olosuhteet, on tätä pidettävä erityisenä syynä valita ehdollinen tuomio tai suoje luvalvonta vankeuden sijasta. Jos tuomioistu in on päätynyt ehdolliseen tuomioon ja liittänyt siihen yhdyskuntapalvelun mutta olisi muussa tapauksessa tuominnut vankeutta, on vankeuden pituus ilmoitettava tuomion yhteydessä (rikoskaaren 27 luvun 2 a:n §:n 2 momentti).

Ehdolliseen tuomioon on liitettävä sakko, jollei sitä ole pidettävä syytetylle liian ankarana ottaen huomioon velvollisuus suorittaa yhdyskuntapalvelua tai muita rikoksen seuraamuksia tai jos muut erityiset syyt puhuvat sakkoa vastaan.

Ruotsissa ehdollisen tuomion koeaika on kaksi vuotta. Ehdollista tuomiota tiukennettiin vuonna 1999 liittämällä siihen yhdyskuntapalvelu (40–240 tuntia) oheisseuraamuksena. Alun alkaen yhdyskuntapalvelu tuli käyttöön vuonna 1990 suoje luvalvonnan oheisseuraamuksena, ja sen pituus oli 1990-luvun ajan 40–200 tuntia. Vuoden 1999 uudistuksessa yhdyskuntapalvelun määräämistä ehdollisen tuomion osana ei lain tasolla sidottu vaihtoehtoisen vankeusrangaistuksen pituuteen. Kuitenkin sen käytön edellytykset liittyvät keskeisesti teon *rangaistusarvoon*. Esityksen perustelujen mukaan ehdollinen tuomio ja siihen liitettävä yhdyskuntapalvelu voi tulla kyseeseen vain poikkeustapauksissa, jos rikoksen rangaistusarvo on yksi vuosi vankeutta tai enemmän. Kahdeksan tai kymmenen kuukauden vankeusrangaistuksen katsotaan vastaavan korkeinta tuntimäärää, joka voidaan tuomita yhdyskuntapalveluna. Yhdyskuntapalvelua koskevat samat ehdot kuin suoje luvalvonnassa sillä erotuksella, että se on ehdollisen tuomion ainoa ehto, kun suoje luvalvontaan voidaan yhdyskuntapalvelun lisäksi määrätä ehtoja myös rikollisuuteen vaikuttaviin ohjelmiin osallistumisesta.

Ruotsin järjestelmässä ei ole kuitenkaan mahdollista tuomita samasta rikoksesta sekä ehdollista tuomiota että ehdotonta vankeutta. Ehdollinen tuomio voidaan tosin joissakin tapauksissa antaa yhdistettynä oikeuspsykiatriseen pakkohoitoon.

Suojeluvalvonnan edellytyksenä on, että sakkojen ei katsota olevan riittävä seuraamus rikoksesta. Jos tuomioistuimella on aihetta olettaa, että suojelevalvontaan tuomitseminen vähentäisi rikoksentekijän uusimisriskiä, on tätä pidettävä seuraamuksen valinnassa perusteena suojelevalvontaan tuomitsemiselle. Kun ehdollinen tuomio on tarkoitettu käytettäväksi lähinnä alhaisen uusimisriskin tapauksissa, tulee suojelevalvontaa käyttää silloin, kun uusimisriski on suurempi ja rikoksentekijä on suojelevalvontaan sisältyvän tuen ja avun tarpeessa. Tuomittu on suojelevalvonnassa kolmen vuoden ajan. *Suojeluvalvonnan sisältö vaihtelee, sillä siihen voidaan liittää erilaisia ehtoja, sakko, vuoden pituinen valvonta, lyhyt vankeus tai rikoksentekijän suostumuksin yhdyskuntapalvelu.* Suojelevalvonnan yhteydessä voidaan tuomita vähintään 14 päivää ja enintään 3 kuukautta vankeutta, mikäli oikeus ei pidä pelkää suojelevalvontaa riittävän ankarana seuraamuksena. Vankeusrangaistus pannaan täytäntöön samojen sääntöjen mukaan kuin normaalit vankeusrangaistukset.

Vuonna 2008 suojelevalvonnan aloitti 7231 henkilöä. Heistä 237 tuomittiin suojelevalvonnan ja ehdottoman vankeuden yhdistelmärangaistukseen.

Suojeluvalvonnan ja vankeuden yhdistelmää käytettäessä ei samalla voida tuomita sakkoa tai määrätä yhdyskuntapalvelua. Sen sijaan suojelevalvonnan ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmään voidaan täytäntöönpanon aikana liittää myös valvonta. Yhdyskuntapalvelun pituus voi olla 40–240 tuntia. Valvonnan tehtävänä on tuomittua kontrolloimalla ja tukemalla estää häntä tekemästä uusia rikoksia ja edistää hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan.

Ruotsissa yhdyskuntaseuraamusjärjestelmää on pyritty yhtenäistämään ja selkiinnyttämään useammassa laajassa rikosseuraamusjärjestelmää koskevassa kokonaisuudistuksessa 1970-luvulta lähtien. Tavoitteena on ollut painopisteen siirtäminen vankeusrangaistuksista yhdyskuntaseuraamuksiin. Uudistusten yhteydessä yhdyskuntaseuraamuksia on monipuolistettu liittämällä käytössä oleviin seuraamuksiin erilaisia yhdistelmävaihtoehtoja, ottamalla käyttöön kokonaan uusia seuraamuksia ja aikaistamalla sekä yksilöllistämällä ehdonalaisen vapauttamisen käytäntöjä yhdyskuntaseuraamuksia hyödyntäen. Pyrkimyksenä on ollut kehittää rangaistusarvoltaan uskottava yhdyskuntaseuraamusjärjestelmä, jolla voidaan vaikuttaa myös rikollisuudesta irtaantumiseen seuraamuksiin sisältyvillä kontrolloivilla, hoidollisilla ja kuntouttavilla elementeillä.

Kuten edellä on todettu, vuonna 1965 käyttöön otettua suojelevalvontaa on tiukennettu mahdollistamalla vankeusrangaistuksen (korkeintaan kolme kuukautta) sekä 40–240 tunnin yhdyskuntapalvelun määrääminen oheisseuraamuksena. Suojelevalvontaan on lisätty myös määräykset rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavaan hoitoon osallistumisesta (skyddstillsyn med särskild föreskrift om vård) sekä päihdeongelman hoidosta erityisen hoitosuunnitelman mukaisesti eli sopimushoito (skyddstillsyn med föreskrift om särskild behandlingsplan, kontraktsvård). Sähköinen intensiivivalvonta vakinaistettiin vuonna 1999 korkeintaan kuuden kuukauden vankeusrangaistusten vaihtoehtona. Asiaa säädetään sähköisesti toteutettavaa intensiivivalvontaa koskevassa laissa (1994:451)

ja asetuksessa (1994:1060). Lisäksi sähköistä valvontaa käsitellään kriminaalihuollon säädöskokoelmassa (KVFS, 2008:6). Täytäntöönpanoviranomainen, ei siis tuomioistuinin, päättää henkilön pääsemisestä sähköiseen intensiivivalvontaan. Valvontaan sisältyvien asumis- ja toimintavelvoitteen, tiukasti valvotun vuorokausiohjelman sekä kuntouttavien toimenpiteiden on todettu vaikuttavan siihen, että valtaosa tuomituista pystyi pidättäytymään päihteistä ja siihen liittyvästä elämäntavasta (Andersson & Palm 1999).

Nuoria lainrikkoojia varten ovat käytössä yleiset yhdyskuntaseuraamukset. Lisäksi tuomioistuinin voi määrätä alle 21-vuotiaan rikoksentehtäjän hoitoon tai muiden vastaavien toimenpiteiden kohteeksi (överlämnande till särskild skydd). Seuraamus edellyttää sosiaaliviranomaisen laatimaa suunnitelmaa nuoren hoidosta tai muista vastaavista toimenpiteistä. Hoitoon määräämisen ohella voidaan tuomita sakkoa tai määrätä nuori suostumuksellaan tekemään palkatonta työtä tai osallistumaan erityiseen järjestettyyn toimintaan eli nuorisopalveluun, jonka pituus on 20–150 tuntia. Kunnat vastaavat nuorisopalvelun järjestämisestä. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita vankeuden sijasta suljettuun nuorisohoitoon (sluten ungdomsvård), jonka pituus on 14 päivää–4 vuotta. Hoito tapahtuu erityisessä nuorisokodissa.

Huomionarvoista Ruotsin järjestelmässä on, että ehdollista tuomiota annettaessa ei määrätä erikseen ehdollisen vankeuden pituudesta, vaan kyseessä on itse asiassa rangaistuksen määräämisen lykkääminen. Merkille pantavaa on lisäksi se, että yhdyskuntaseuraamusten määräämisen edellytyksiä ei ole lakitasolla sidottu vaihtoehtoisena tuomitavan rangaistuksen pituuteen. Tämä on omiaan vähentämään sellaisia kynnysvaikutuksia, joita ehdollisen vankeusrangaistuksen taikka jonkin muun avoseuraamuksen sitominen tiettyyn vankeuden pituuteen on omiaan luomaan. Muutoin Ruotsin järjestelmää vertailumielessä tarkasteltaessa korostuu eri seuraamusyhdistelmien merkitys ja seuraamusten hoitopainotteisuus.

Ruotsin yhdyskuntaseuraamuksia koskevaa lainsäädäntöä ollaan parhailaan uudistamassa. Arvovaltaisen ja laajapohjaisen työryhmän tehtävänä on ollut antaa ehdotus rikosseuraamusjärjestelmän kokonaisuudistukseksi. Työryhmällä oli parlamentaarinen ohjausryhmä. Erittäin perusteellinen, noin 2400-sivuinen ehdotus, valmistui toukokuussa 2012. Työryhmän tehtävänannon mukaan (i) lyhyitä vankeusrangaistuksia tuli vähentää ja korvata niitä muilla uskottavilla seuraamuksilla, (ii) luoda selväpiirteisempi sääntely rikosten uusimistilanteisiin, (iii) kehittää yhdyskuntaseuraamusten sisältöjä, (iv) kehittää sääntelyä siihen suuntaan, että eri rikoslajeja arvioitaisiin seuraamusvalinnassa enemmän samojen kriteereiden nojalla, (v) kehittää uusia seuraamusmuotoja nuorille ja (vi) ottaa käyttöön uusi ehdollinen vankeusrangaistus. Tavoitteena oli myös koko seuraamusjärjestelmän yksinkertaistaminen kokoamalla erilliset seuraamukset ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen alle. Työryhmä ehdotti muun muassa (SOU 2012:34, Nya påföljder) ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöönottoa, ehdollisesta tuomiosta ja suojeluvalvonnasta luopumista, alle yhden vuoden vankeuksien tuomitsemista ensikertalaisille ehdollisena ja että ehdolliseen vankeusrangaistukseen kuuluisi aina jokin oheisseuraamus. Oheisseuraamuksia olisi sakko, yhdyskuntapalvelu, valvonta, kotiaresti tai tilanteessa riippuen erilainen hoito. Oheisseuraamukset ankaroituisivat rikoksen rangaistusarvon mukaan, joskin hoitomääräykset perustuisivat erityisesti näkökohtiin. Edelleen työryhmä esittää kriminaalihuollon resurssien lisäämistä. Työryhmän esityksiin sisältyy myös entistä tiukempi suhtautuminen rikoksen

uusimiseen, eri rikoslajien yhdenvertaiseen kohteluun rangaistuksen määräämisessä (eli ns. artbrott-mallista luopuminen) ja sakkorangaistusten korottaminen. Nuorisoriikosoikeudessa sosiaaliviranomaisten roolia halutaan korostaa ja kehittää, ja nuorille rikosten-tekijöille ehdotetaan kolmea uutta seuraamusta, varoitusrangaistusta, yhteydenpitovelvoitetta ja nuorisovalvontaa.

2.3.2 Norja

Norjan vuoden 1902 rikoslain 15 §:n mukaan yleisiä rangaistuslajeja ovat vankila, eristäminen, hefte, yhdyskuntarangaistus, sakkorangaistus sekä 29 ja 33 §:n mukaiset menettämisseuraamukset. Norjassa vankeusrangaistuksen vähimmäiskesto on rikoslain 17 §:n 1 momentin a kohdan mukaan 14 päivää.¹

Norjassakin on viimeisen kymmenen vuoden aikana muutettu yhdyskuntaseuraamuksia aikaisempaa monipuolisemmiksi ja vaativammiksi yhdistämällä niitä laajempia valvonnallisia ja hoidollisia elementtejä sisältäviksi kokonaisuuksiksi. Tavoitteena on edelleen laajentaa vankilan ulkopuolella suoritettavien rangaistusten osuutta.

Yhdyskuntapalvelu (samfunntjeneste), joka alun alkaen otettiin käyttöön jo vuonna 1984, ja ehdollinen tuomio valvontavelvoitteella (betinget dom med tillsyn) korvattiin vuodesta 2002 lähtien laajempisisältöisellä yhdyskuntarangaistuksella (samfunnsstraff). Yhdyskuntarangaistus voidaan tuomita korkeintaan yhden vuoden vankeusrangaistuksen sijaan (rikoslain 28 §). Tuomittava rangaistus vaihtelee 30 ja 420 tunnin välillä. *Yhdyskuntarangaistuksen ohessa voidaan tuomita sakkoa ja korkeintaan 60 päivän ehdoton vankeusrangaistus, mikäli tähän on erityisiä syitä.* Yhdyskuntarangaistuksen täytäntöönpano tapahtuu yleishyödyllistä työtä tekemällä tai osallistumalla rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin ohjelmiin ja toimintoihin, kuten sovitteluun (megling i konfliktråd). Tuomioistuin voi liittää yhdyskuntarangaistukseen asumista, oleskelua, työtä, opiskelua ja päihteettömyyttä koskevia ehtoja. Päihteettömyyttä voidaan valvoa kotikäynneillä sekä velvoittamalla virtsa-, veri- ja puhallusnäytteiden antamiseen.

Uudella yhdyskuntarangaistuksella pyrittiin poistamaan ne ongelmat, jotka liittyivät yhdyskuntapalvelun rajoittumiseen pelkästään työpalveluun. Tuomittujen yleisimmät rikoslajit ovat olleet varkaudet ja muut omaisuusrikokset sekä huumausainerikokset. Liikenne-rikosten osuus on kuitenkin viime vuosina kasvanut. Palkaton työ on muodostanut suurimman osan täytäntöönpanon sisällöstä, vaikka sen suhteellinen osuus onkin jonkin verran laskenut. Vuonna 2007 noin kaksi kolmasosaa yhdyskuntarangaistuksista suoritettiin palkattomana työnä. Rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaviin ohjelmiin, hoito- ja kuntoutustoimenpiteisiin (päihdehoito, psykiatrinen hoito, psykoterapia, lääketieteellinen hoito) sekä sovitteluun osallistuminen ovat olleet kasvussa.

¹ Norjassa on pitkään toteutettu rikoslain laaja-alaista uudistusta (Ks. Ot.prp. nr. 90, 2003–2004, Om lov om straff (straffeloven)). Laki on jo hyväksytty, mutta se ei ole tullut vielä voimaan. Esitys perustuu voimassa olevaan lakiin.

Rikoslain 52 §:n mukaan ehdollinen vankeus tarkoittaa rangaistuksen täytäntöönpanon tai sen määräämisen lykkäämistä koeajaksi. Rangaistuksen määräämisen lykkäämistä käytetään harvemmin. Lainsäädännössä ei ole määritelty ehdollisen vankeusrangaistuksen ylärajaa lainkaan. Norjan oikeusministeriön mukaan ehdollisen vankeuden tuomitseminen on harvinaista, jos tuomio ylittää kaksi vuotta.

Vankeusrangaistus voidaan määrätä täytäntöön pantavaksi osittain ehdottomana. Ehdottoman vankeuden osuus ei saa alittaa 14 päivää; ylärajaa ei sitä vastoin ole säädetty. Yhdistelmärangaistus määrätään käytännössä pääasiallisesti tilanteissa, joissa henkilö on syyllistynyt useisiin hyvin erilaisiin rikoksiin, joista osasta yleisen käytännön mukaan tuomitaan ehdollista, osasta ehdotonta. Jos henkilöä syytetään esimerkiksi rattijuopumuksesta ja varkaudesta, voidaan rattijuopumuksesta tuomita ehdoton osuus kun taas varkaudesta ehdollinen osuus. Näissäkin tilanteissa tuomitaan siis yhteinen vankeusrangaistus, joka koostuu kahdesta osasta. Yhdistelmärangaistus on mahdollista tuomita yksittäisestä rikoksesta (esimerkiksi huumausainerikoksesta), mutta tämä on harvinaista.

Valinta ehdollisen ja ehdottoman rangaistuksen välillä on ollut Norjassa rattijuopumusta lukuun ottamatta tuomioistuinten varsin laajassa harkinnassa ilman, että asiasta on säädetty laissa. Todettakoon, että Norjan rikoslakiin ei sisälly erillistä rangaistuksen määräämistä koskevaa yleisnormistoa. Rangaistuksen määräämisen ohjauksesta on vastannut pääosin Norjan korkein oikeus, joka on kiinnittänyt runsaasti huomiota rangaistuksen määräämisen ongelmiin ja antaa jatkuvasti oikeuskäytännön ohjeiksi tarkoitettuja ennakkopäätöksiä.

Ehdollinen tuomio valitaan, jos se huolimatta tekijän mahdollisesta aiemmasta rikollisuudesta on edelleen kohtuullinen ja tarkoituksenmukainen reaktio. Rangaistuslajin valinnassa kiinnitetään huomiota kaikkiin rangaistuksen mittaamisperusteisiin, ja harkinnassa otetaan lähtökohdaksi teon laatu ja törkeys. Norjan korkeimman oikeuden ohjauksessa oikeuskäytännössä on törkeissä rikoksissa yleisistä syistä ja eräissä rikostyypeissä muutoin vakiintuneesti yleisistä syistä valittu ehdoton vankeus. Myös tekijän henkilöön liittyviin seikkoihin, kuten ikään, kiinnitetään harkinnassa huomiota.

Ehdollisen tuomion yleinen koeaika on kaksi vuotta. Tuomioistuin voi erityisistä syistä pidentää sitä. Se ei kuitenkaan saa ylittää viittä vuotta. Rangaistuksen ehtona on, ettei tuomittu syyllisty uusiin rikoksiin. Rangaistukseen voidaan liittää eräitä ehtoja. Ehdot voivat koskea muun muassa tuomitun olinpaikkaa, työtä, koulutusta tai kanssakäymistä määrättyjen ihmisten kanssa. Ne voivat liittyä taloudellisten velvoitteiden täyttämiseen, alkoholin tai huumeiden käytön lopettamiseen tai psykiatrisen hoidon aloittamiseen. Tuomioistuin voi koeajan kuluessa muuttaa, kumota tai asettaa uusia rangaistukseen liittyviä erityisehtoja silloinkin, kun ehtoja ei ole rikottu. Tuomioistuimella on myös mahdollisuus pidentää koeaikaa yhteensä viiteen vuoteen, jos se pitää sitä aiheellisena. Vakavissa ehtojen rikkomuksissa tuomioistuin voi päättää, että rangaistus pannaan täytäntöön osittain tai kokonaan. Tuomioistuin voi myös asettaa uudet ehdot ja uuden koeajan.

Jos ehdolliseen rangaistukseen tuomittu tekee koeaikana uuden rikoksen, tuomioistuimien voi määrätä teosta yhteisen rangaistuksen tai erillisen rangaistuksen uudesta rikoksesta. Uusi rangaistus voi olla ehdollinen, ehdoton tai osittain ehdollinen. Mahdollisuutta tuomita yhteinen ehdollinen rangaistus kummastakin rikoksesta käytetään yleisesti etenkin nuorten ollessa kysymyksessä.

Ehdolliseen tuomioon on vuodesta 2006 lähtien voitu liittää kokeiluluontoisesti myös tuomioistuimien valvoma huumeohjelma (dommerledet narkotikaprogram) Oslon ja Bergenin alueilla. Ohjelma tuomitaan vaihtoehtona ehdottomalle vankeusrangaistukselle. Se on tarkoitettu päihdeongelmallisille rikoksentekeijöille, joiden rikollisuus on yhteydessä huumeiden käyttöön. Norjassa on lisäksi käytössä niin sanottu promilleohjelma vaihtoehtona ehdottomalle vankeusrangaistukselle. Tuomioistuimien voi (rikoslain 53e §) tuomita ehdottoman vankeuden sijasta promilleohjelmaan osallistumisen ehdollisen vankeustuomion erityisehtona.

Sähköinen valvonta on ollut vuodesta 2008 lähtien käytössä kokeiluna. Se ei ole itsenäinen seuraamus vaan vankeuden täytäntöönpanon muoto, josta päättää rikosseuraamuslaitos. Enintään neljän kuukauden pituiset ehdottomat vankeusrangaistukset sekä vankeusrangaistuksen neljä viimeistä kuukautta ennen määräaikaista vapauttamista voidaan suorittaa sähköisesti valvottuna vapaudessa. Sähköistä valvontaa koskevat samankaltaiset asumista ja toimintaa sekä päihteettömyyttä koskevat ehdot kuin muissakin Pohjoismaissa.

Norjan rikosseuraamusjärjestelmän lähtökohtana on se, että kaikenikäisiin rikoksentekeijöihin sovelletaan samoja rikoslain ja rikosprosessilain säännöksiä. Tästä huolimatta lainsäädännössä on nuoria koskevia erityissäännöksiä. Alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistynyt voidaan tuomita samoihin rangaistuksiin kuin täysi-ikäinen, mutta nuori ikä vähentää rangaistusta. Kysymykseen tulevat sakko, ehdollinen vankeus, ehdoton vankeus ja yhdyskuntarangaistus – ja niiden yhdistelmät. Nuorten rikosasioissa sovelletaan yleisimmin rikoslain säännöksiä ehdollisesta tuomiosta. Ehdoton vankeus tulee kyseeseen vain poikkeuksellisesti.

Norjassa järjestelmästä vertailussa piirtyvä kuva muistuttaa Ruotsin kohdalla tehtyjä yleishavaintoja. Ehdollinen tuomio määrätään kuitenkin Suomen tavoin tietyn mittaiseksi, mutta siihen voidaan liittää ehdoton osuus. Toisin kuin Norjan yhdyskuntarangaistuksessa, johon liitettävä ehdoton osuus on enintään 60 vuorokauden mittainen, ehdollisen kanssa samaan aikaan tuomittavan ehdottoman vankeuden osalle ei ole säädetty enimmäispituutta.

2.3.3 Tanska

Tanskassa yleisiä rangaistuslajeja ovat vankeus, sakkorangaistus ja yhdyskuntarangaistus. Tanskassa ei ole erillistä yhdyskuntaseuraamuslainsäädäntöä. Keskeisimmät lait ovat rikoslaki (straffeloven) ja rangaistusten täytäntöönpanolaki (lov om fuldbyrdelse af straf). Viimeisten runsaan kymmenen vuoden aikana Tanskassa on laajennettu

Yhdyskuntaseuraamusten käyttöalaa. Tuomioistuimilla on käytössään lisääntyvä määrä vaihtoehtoja yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitsemiseksi.

Yhdyskuntapalvelu aloitettiin kansankäräjien päätöksellä kokeiluluonteisesti vuonna 1982. Vuonna 1985 kokeilu laajennettiin koko maahan. Yhdyskuntapalvelu vakinaistettiin lailla vuonna 1992. Yhdyskuntapalvelun käyttöalaa laajennettiin vuonna 1997 mahdollistamalla sen tuomitseminen sakkojen tai lyhyen ehdottoman vankeuden oheisseuraamuksena. Samalla yhdyskuntapalveluun lisättiin mahdollisuus asettaa samanlaisia päihdeongelman tai mielenterveyden hoitoon liittyviä ehtoja kuin ehdollisessa tuomiossa. Vuoden 2000 uudistuksen jälkeen yhdyskuntapalveluun on voitu tuomita liikennejuopumuksiin ja muihin liikenne rikoksiin syyllistyneitä korkeintaan 60 päivän ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Samassa yhteydessä yhdyskuntapalvelun vähimmäismäärä laskettiin 40 tunnista 30 tuntiin enimmäismäärän pysyessä 240 tunnissa. Vuoden 2004 rikoslain muutoksella mahdollistettiin ennenaikaiseen ehdonalaiseen vapautteen pääseminen vankeusrangaistuksesta tultua suoritetuksi puolet ehtona yhdyskuntapalvelun suorittaminen. Ennenaikaisesta vapauttamisesta yhdyskuntapalveluun päättää hallinnollisesti kriminaalihuoltolaitoksen keskushallinto.

Nykyisin yhdyskuntapalvelu voidaan tuomita ehdollisen tuomion oheisseuraamuksena. Se voidaan myös yhdistää sakkoihin, ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja ennenaikaiseen ehdonalaiseen vapauttamiseen.

Tanskassa vankeusrangaistuksen vähimmäiskesto on rikoslain 33 §:n 1 momentin mukaan seitsemän päivää.

Myös ehdollista tuomiota (betinget dom) koskevaa sääntelyä on muutettu tuomitsemisvaihtoehtojen lisäämiseksi. Valvontaa, asumista, työtä, koulutusta, päihteiden käyttöä, vapaa-aikaa ja kanssakäymistä koskevien ehtojen lisäksi tuomioistuin voi määrätä yksilöllisiä ehtoja vieroitushoidosta sekä pidempikestoisesta päihdehoidosta laitoksessa tai avohuollossa sekä psykiatrisesta hoidosta. Lisäksi tuomitun oikeutta päättää varojensa käytöstä voidaan rajoittaa ja hänet voidaan velvoittaa korvaamaan rikosvahinkoja valvojan tarkempien ohjeiden mukaan.

Ehdollinen tuomio tarkoittaa joko rangaistuksen määräämisen (rikoslain 56.1 §) tai vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä koeajaksi (rikoslain 56.2 §). Rangaistuksen määräämisen lykkääminen koeajaksi on lain mukaan ensisijainen muoto. Oikeuskirjallisuudessa (Kommenteret straffelov, Almindelig del, 2009, 337–338) on esitetty, että pääsääntö on hyvin vahva ja koskee ensisijassa tilanteita, joissa rangaistus olisi lyhyehkö. Näissäkin tilanteissa tavallaan määräämättä jääneeseen ehdolliseen rangaistuksen voidaan liittää edellä esitettyjä ehtoja. Tuomioistuin määrää siten ehdollisen vankeusrangaistuksen, jonka täytäntöönpanoa lykätään, lähinnä vain vakavammissa tapauksissa. Tuomioistuin päättää kuitenkin aina koeajan pituudesta. Koeaika on yleensä korkeintaan kolme vuotta. Erityistapauksissa koeaikaa voidaan pidentää viiteen vuoteen.

Ehdollinen tuomio voidaan nykyisin yhdistää myös vankeuteen niin sanottuna yhdistelmätuomiona (kombinationsdom med tilsyn). Rikoslain 58 §:n mukaan tuomioistuin voi päättää, että osa tuomiosta, kuitenkin enintään kuusi kuukautta, voidaan panna täytäntöön vankeutena, mikäli ehdottoman vankeuden määräämistä pidetään tarpeellisena,

mutta tuomitun olosuhteet edellyttävät tuomion määräämistä ehdollisena. Lain sanamuoto viittaa siihen, että yhdistelmärangaistusta käytetään tilanteissa, joissa tuomioistuimien on määrännyt tietyn mittaisen ehdollisen vankeusrangaistuksen (eikä siis käyttänyt pääsäännön mukaisesta rangaistuksen määräämistä). Yhdyskuntapalvelun kanssa tuomitusta ehdollisesta tuomiosta voidaan täytäntöönpanna enintään kolme kuukautta ehdottomana vankeutena.

Yhdistelmärangaistuksena tuomittu vankeus suoritetaan kokonaan laitoksessa ilman määräämisaikaa vapauttamista.

Tanskassa on vuodesta 2005 lukien ollut käytössä kotona suoritettava sähköinen valvontarangaistus, jolla korvataan korkeintaan kolmen kuukauden pituinen ehdoton vankeusrangaistus. Valvontaa koskevat samankaltaista asumista, toimintaa, päihteettömyyttä ja kuntouttavaa toimintaa koskevat ehdot kuin muissakin Pohjoismaissa.

Nuoria varten on yleisten seuraamusten lisäksi käytössä erillisiä yhdyskuntaseuraamuksia ja toimenpiteitä. Nuorisosopimusta (ungdomskontrakt) voidaan käyttää syyttämättä jättämisen perusteena silloin, kun nuori ei vielä ole kiinnittynyt rikolliseen elämäntapaan. Ehtona on erilaisiin sosiaalipalvelulain mukaisiin apu- ja tukitoimiin osallistuminen. Nuorisosopimus on sosiaaliviranomaisten täytäntöönpanema seuraamus, jossa nuorten tilanteeseen puututaan sosiaalipedagogisin ja sosiaalityön menetelmin. Käytössä on myös vakavampaan rikollisuuteen syyllistyneille tarkoitettu nuorisorangaistus (ungdomssanktion), jonka täytäntöönpano tapahtuu kahden vuoden aikana sosiaaliviranomaisten tekemän suunnitelman mukaisesti. Ensimmäisenä vaiheena on kahden kuukauden mittainen hoitojakso suljetussa laitoksessa. Tämän jälkeen seuraa 12 kuukauden pituinen sosiaalistava, opetuksellinen ja kuntouttava jakso avolaitoksessa. Viimeisenä vaiheena on 10 kuukauden mittainen jakso vapaudessa sosiaaliviranomaisten valvonnassa.

Tanskan järjestelmästä vertailussa piirtyvä kuva on eräänlainen välimuoto Ruotsin ja Norjan järjestelmästä. Pääsääntöisesti ehdollinen tuomio merkitsee rangaistuksen määräämistä, mutta vakavimmissa tapauksissa ehdollinen vankeusrangaistus määrätään Suomen tavoin tietyn mittaiseksi, mutta siihen voidaan liittää enintään kuuden kuukauden pituinen ehdoton osuus. Muutoin Tanskankin järjestelmässä korostuu seuraamusten hoitopainotteisuus.

2.3.4 Saksa

Saksassa yleisiä rangaistuslajeja ovat vankeus ja sakkorangaistus. Vankeusrangaistuksen vähimmäiskesto on rikoslain 38 §:n mukaan yksi kuukausi. Liittovaltion tasolla lainsäädännölliset kehykset ovat rikoslaisissa (Strafgesetzbuch, StGB) ja rikosprosessilaisissa (Strafprozessordnung) sekä nuorisorikosoikeuslaissa (Jugendgerichtsgesetz). Lisäksi osavaltiot voivat laatia yleisen lainsäädännön puitteissa omia täytäntöönpanolakejaan ja asetuksiaan. Valtakunnallisesti yhdyskuntaseuraamusjärjestelmä on pääpiirteiltään kuitenkin melko samankaltainen.

Ehdollinen tuomio on keskeisin yhdyskuntaseuraamus. Alle kahden vuoden vankeusrangaistukset voidaan tuomita ehdollisina. Lain mukaan alle kuuden kuukauden mittaiset vankeusrangaistukset tuomitaan ehdottomina ainoastaan silloin, kun rikokseen tai rikoksentehtävien persoonallisuuteen sekä oikeusvarmuuteen liittyvät tekijät edellyttävät sitä. Yli kuuden kuukauden mutta alle yhden vuoden pituiset vankeusrangaistukset määrätään ehdollisina silloin, kun tuomioistuin arvioi tuomion sinänsä jo toimivan varoitukseksi syytetyille eikä hänen uskota syyllistyvän uusiin rikoksiin (StGB 56.2 §). Ehdollista harkittaessa tehdään arvio henkilökohtaisista ja elämänolosuhdetekijöistä. Vuotta pidemmät vankeusrangaistukset on lain mukaan tuomittava ehdollisena silloin, kun siihen on olemassa erityisiä syitä.

Huolimatta edellä esitetystä rikoslaisissa olevista rangaistuksen määräämissäännöksistä, erimittaisten rangaistusten määräämisessä ehdolliseksi ei käytännössä ole suuria eroja; myös pitkissä, 12–24 kuukauden rangaistuksista lähes 80 % määrätään ehdollisena. Tätä lyhyemmissä tuomioissa osuus on jokseenkin sama. Vielä 1980-luvun puolella välissä tilanne oli toinen ja yli vuoden rangaistuksista vain puolet määrättiin ehdollisena. Vuoteen 2010 asti kehitystrendi on ollut hyvin selvä: ehdollista vankeutta käytetään yhä useammin (Das strafrechtliche Sanktionensystem und die Sanktionierungspraxis in Deutschland, Heinz, Wolfgang 2012, s. 77).

Tuomioistuin määrää ehdollisen vankeuden yhteydessä vähintään kahden ja enintään viiden vuoden pituisen koeajan (die Bewährungszeit, StGB 56a §). Tuomittu voidaan määrätä koko koetusajaksi tai osaksi sitä yhdyskuntaseuraamustyöntekijän valvontaan (StGB 56d §). Ehdolliseen tuomioon kuuluu lisäksi tuomioistuimen erikseen määräämät ehdot. Ehdot voivat koskea asumista, työtä, koulutusta, päihteiden käyttöä ja testausta sekä rikosvahinkojen korvaamista. Ehtoja voidaan myös asettaa pidempikestoiseen päihdehoitoon tai psykiatriseen hoitoon osallistumisesta sekä yhdyskuntapalvelun suorittamisesta. Mikäli tuomittu rikkoo törkeästi valvontaan liittyviä velvoitteita tai tekee uuden rikoksen valvonta-aikana, voidaan ehdollinen määrätä täytäntöön pantavaksi ehdottomana. Vaihtoehtoisesti ehdolliseen voidaan liittää uusia ja vaativampia ohjeita ja määräyksiä.

Saksan järjestelmässä ei ole käytössä ehdollisen ja ehdottoman vankeuden yhdistelmää.²

Yhdyskuntapalvelu ei ole itsenäinen rikosseuraamus. Sitä käytetään ehdollisen tuomion lisäksi sakon muuntorangaistusten vaihtoehtona (Ersatzfreiheitsstrafe).

Sähköistä valvontaa voidaan rikoslain mukaan käyttää ehdollisen tuomion ja ehdonalaisten vapauden ehtona. Tällä hetkellä sähköinen valvonta on käytössä viidessä osavaltiossa pääasiassa käyttäytymisen valvontamääräyksen tehosteena seksuaali- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneille. Osavaltiot ottivat vuonna 2012 käyttöön yhteisen valvontakeskuksen. Sähköisen valvonnan käyttö on lisääntymässä Saksan eri osavaltioissa.

² Das strafrechtliche Sanktionensystem und die Sanktionierungspraxis in Deutschland, Heinz, Wolfgang 2012, s. 30: "eine teilbedingte Freiheitsstrafe kennt das deutsche Recht nicht."

Nuoria varten on erikseen nuorisorikosoikeus. Nuorisorikosoikeus on asteittain tiukke-
neva järjestelmä. Seuraamuksia ovat kasvatukselliset toimenpiteet (Erziehungsmaßre-
geln), kuritoimenpiteet (Zuchtmitteln) sekä nuorisorangaistus (Jugendstrafe), joka voi-
daan tuomita ehdollisena tai ehdottomana. Nuorisorangaistus on periaatteessa ainoa var-
sinainen rikosoikeudellinen seuraamus. Ehdollinen tuomio voidaan antaa nuorillekin
korkeintaan kahden vuoden vankeusrangaistuksen sijaan. Siihen voidaan liittää nuoriso-
tuomioistuimen päätöksellä kasvatuksellisia ja hoidollisia toimenpiteitä ja ohjelmia sekä
muita ehtoja, kuten esimerkiksi työsuoritukset rikosvahinkojen korvaamiseksi tai sovit-
teluun osallistuminen. Myös asumiseen, koulutukseen, työhön ja päihteiden käyttöön
liittyviä ehtoja voidaan asettaa. Lisäksi ehdollinen tuomio voidaan yhdistää kotiarestiin,
joka voidaan suorittaa yhden tai kahden viikonlopun aikana tai pidempiaikaisena yhdes-
tä neljään viikkoa kestävästä arestina.

Saksassa ehdollista vankeutta koskeva perusratkaisu muistuttaa Suomen sääntelyä.
Rangaistuksen ehdollisuus tarkoittaa täytäntöönpanon lykkäämistä, eikä käytössä ole
yhdistelmärankaistusta. Myös ehdollisen vankeuden kahden vuoden enimmäismäärä on
sama kuin Suomessa. Toisin kuin Suomessa, Saksassa rangaistuksen ehdollisuus on
käytännössä ensisijaista myös pitkissä, vuodesta kahteen vuoteen kestävässä rangaistuk-
sissa.

2.3.5 Havaintoja eräistä muista maista

Itävallassa enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdollisena (ri-
koslain 43(1)). Ehdollisen kriteerit on säädetty verrattain yksityiskohtaisesti. Yli kuuden
kuukauden ja enintään kahden vuoden vankeus voidaan tuomita osittain ehdollisena,
osittain ehdottomana. Kriteerinä yhdistelmärankaistuksen tuomitsemiselle mainitaan
uusiminen. Ehdolliseen vankeuteen liitettävän ehdottoman vankeuden vähimmäispituus
on yksi kuukausi ja enintään se voi olla kolmannes tuomitusta ehdollisesta (rikoslain
43(3)). Poikkeuksellisesti tuomioistuin voi tuomita yli kahden mutta enintään kolmen
vuoden vankeuden ehdollisena, mutta tällöin siihen on pakko liittää ehdoton osuus.
Edellytyksenä on, että tuomioistuin arvioi, ettei rikoksenteijä syyllisty uusiin rikoksiin
(rikoslain 43(4)). Itävallassa yhdistelmärankaistus otettiin käyttöön vuonna 1990 ja käy-
tännössä se korvasi aikaisemmin ehdollisena tuomittuja rangaistuksia, vaikka tarkoituk-
sena oli, että se korvaisi myös ehdottomia vankeuksia.

Ranskassa enintään viiden vuoden vankeusrangaistus voidaan tuomita ehdollisena (ri-
koslain 132–31 artikla). Saman artiklan 3 momentin mukaan rangaistus voi olla osittain
ehdollinen, osittain ehdoton. Ehdollisen käyttö on tiukasti sidoksissa uusimiseen: aiem-
man viiden vuoden aikana tuomittu vankeusrangaistus estää ehdollisen käytön. Ehdolli-
sen koeaika kestää aina viisi vuotta ja sen aikana tehty vankeuteen johtava rikos aiheut-
taa automaattisesti ehdollisen täytäntöönpanon.

Sveitsissä lyhyiden, alle puolen vuoden ehdottomien vankeus tuomioiden määrääminen
on pääsääntöisesti kielletty (rikoslain 41.1 artikla). Ehdollinen vankeus voi olla pituu-
deltaan kuudesta kuukaudesta kahteen vuoteen ja edellytyksenä on se, että ehdottoman

vankeuden tuomitseminen ei ole tarkoituksenmukaista yksilöön kohdistuvan pelotevai-
kutuksen aikaansaamiseksi (rikoslain 42.1 artikla). Uusiminen on useimmiten este eh-
dollisen tuomitsemiselle. Vankeus voidaan tuomita osittain ehdollisena ja ehdottomana.
Tämä koskee ensinnäkin yli vuoden pituisia ehdollisia. Toiseksi on mahdollista tuomita
(poikkeuksellisesti) yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeus ehdollisena,
mutta näissä tilanteissa tuomioon kuuluu aina ehdoton osa. Yhdistelmärangaistuksen
yleisenä edellytyksenä on se, että se on välttämätöntä rikoksentehtäjän syyllisyyden riit-
täväksi osoittamiseksi (rikoslain 42.1 artikla). Yhdistelmärangaistuksen ehdoton osa on
pantava välittömästi täytäntöön, eikä ehdottoman osuus saa olla enemmän kuin puolet
rangaistuksesta (rikoslain 42.2 artikla). Toisaalta sekä ehdollisen että ehdottoman on
oltava vähintään kuuden kuukauden pituisia. Yhdistelmärangaistusta koskevassa pykä-
lässä säädetään nimenomaisesti, että rikoslain ehdonalaista vapauttamista koskevat
säännökset eivät koske yhdistelmärangaistusta (rikoslain 42.3 artikla). Ehdollisen koe-
ajan pituus on kahdesta viiteen vuoteen.

Alankomaissa ehdollinen tuomio merkitsee tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanon
lykkäämistä. Enintään kahden vuoden vankeus voidaan tuomita ehdollisena, joko koko-
naan tai osittain. Jos tuomittu vankeus on yli kaksi mutta enintään neljä vuotta, enintään
kaksi vuotta vankeudesta voidaan tuomita ehdollisena ja tästä ylimenevä osa ehdotto-
mana. Ehdolliseen vankeuteen voidaan liittää sakko, valvontaa tai yhdyskuntapalvelua.

2.3.6 Yhteenveto

Vapausrangaistusten haitallisiksi todettujen vaikutusten vuoksi niille on eri maissa py-
rity lisätyvästi löytämään vaihtoehtoisia, vapaudessa täytäntöön pantavia seuraamuk-
sia. Ehdollinen rangaistus on jo pitkän ajan ollut yksi keskeisimmistä vaihtoehtoista
ehdottomalle vankeudelle niin Suomessa kuin muissakin Suomea lähellä olevissa oike-
usjärjestelmissä. Ehdollisella rangaistuksella on vankka sija Pohjoismaiden ja muiden
Euroopan valtioiden rangaistusjärjestelmissä. Oikeusvertailu osoittaa, että tyypillisesti
ehdottoman vankeuden sijaan säädetty yhdyskuntaseuraamukset ja niiden yhdistelmät
liittyvät suhteellisen lyhyisiin rangaistuksiin ja toimivat koko ehdottoman vankeuden
korvikkeina. Tarkempaa, nimenomaan ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen yhdis-
telmiin kohdistuvaa vertailua hankaloittaa se, että ehdollinen vankeusrangaistus tai eh-
dollinen rangaistus tai tuomio tarkoittaa eri maissa eri asiaa.

Yleisenä havaintona kuitenkin nähdään, että eräiden maiden lainsäädäntöön sisältyy ni-
menomainen mahdollisuus tuomita ehdollisesta ja ehdottomasta vankeudesta koostuva
yhdistelmärangaistus. Näin on tilanne Norjassa ja Tanskassa. Ruotsissa yhdistelmärän-
gaistus voi koostua suojelevalvonnasta ja ehdottomasta vankeudesta, ja ehdottoman
vankeuden pituus on 14 vuorokaudesta 3 kuukauteen. Norjassa ehdottoman vankeuden
osuuden pituus on vähintään 14 vuorokautta, mutta enimmäismäärää ei ole säädetty –
toisin kuin esimerkiksi yhdyskuntarangaistuksen kohdalla. Tanskassa ehdottoman van-
keuden osuus on puolestaan vähintään 7 vuorokautta ja enintään 6 kuukautta.

Myös Sveitsissä, Itävallassa ja Alankomaissa on käytössä ehdollisen ja ehdottoman van-
keusrangaistuksen yhdistelmä. Huomionarvoista näiden maiden malleissa on se, että

laissa tarkemmin säädetyin edellytyksin vankeus voidaan pääsäännöstä poiketen määrätä ehdollisen ja ehdottoman vankeuden yhdistelmänä pitkien ehdollisten vankeustuomioiden täytäntöönpanossa, joissa ehdollinen vankeus ei pääsääntöisesti olisi muutoin edes käytettävissä. Näissä tilanteissa ehdolliseen vankeuteen on pakko määrätä ehdottomana vankeutena suoritettava osa.

Eri maissa yhdistelmärangaistus on säädetty silmällä pitäen erilaisia kriminaalipoliittisia päämääriä. Mainituissa vertailumaissa yhdistelmärangaistus ei ole aina sidottu samalla kertaa tuomittavan ehdollisen vankeusrangaistuksen pituuteen. Koska yhdistelmämahdollisuutta käytetään tilanteissa, joissa ehdollinen vankeus yksinään on riittämätön, voidaan yhdistelmärangaistuksen kuitenkin arvella liittyvän käytännössä etupäässä juuri vakavimpiin rikoksiin tai uusimistilanteisiin.

Yhdistelmärangaistuksen ehdottomaan osaan sovelletaan Ruotsissa ja Norjassa yleisiä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosääntöjä. Tanskassa yhdistelmärangaistuksena tuomittu vankeus suoritetaan kokonaan laitoksessa ilman määräaikaista vapauttamista.

Yhdistelmärangaistus ei ole vertailumaissa itsenäinen seuraamus.

Vertailumaiden säännösten muotoilusta ei ole kovin paljon apua Suomen mahdollista yhdistelmärangaistusta koskevan sääntelyn kirjoittamisessa.

2.4 Nykytilan arviointia ja eri vaihtoehtojen kartoitusta

Ehdolliseen vankeuteen kohdistetaan julkisessa keskustelussa ajoittain voimakasta arvostelua lähinnä koskien yksittäistapauksia, joissa vakavasta rikoksesta tuomitaan pitkähkö ehdollinen vankeusrangaistus. Yleisellä tasolla ja tutkimusten valossa tilanne on kuitenkin toinen ja ehdollisen vankeuden voidaan hyvin perusteiden todeta olevan mainettaan parempi rangaistus. Suomessa on tehty verraten vähän tutkimuksia ehdollisesta vankeudesta, mutta sikäli kun niitä on tehty, tulokset ovat olleet myönteisiä.

Rangaistusjärjestelmään perinteisesti kuuluneiden varoitustyyppisten seuraamusten (sakko ja ehdollinen vankeus) tavoite on ylläpitää ja tehostaa varoituksen saaneiden mielissä normien seuraamisen tärkeyttä. Varoitustyyppisten seuraamusten käytöllä pyritään viime kädessä myös rangaistusjärjestelmän yleisen uskottavuuden ylläpitoon. On yleisen edun mukaista, että ne säilyvät vastaisuudessakin seuraamusjärjestelmän lukumääräisesti käytetyimpänä vaihtoehtona.

Kansainvälisen kriminologisen tutkimuksen mukaan varoitusluonteiset seuraamukset ovat uusimisvaikutuksiltaan laitosseuraamuksia edullisempia. Yhdyskuntaseuraamusten ja laitosseuraamusten vertailun päätuloksena puolestaan on, että yhdyskuntaseuraamukset ovat uusimisvaikutuksiltaan lähtökohtaisesti tehokkaampia kuin laitoserangaistukset. Niihin liittyy pidemmällä tähtäimellä mahdollisuus vahvistaa yksilöllistä ja sosiaalista pääomaa, joka onnistuessaan edesauttaa rikollisesta elämäntavasta irtautumista. Myönteiset vaikutukset voivat näkyä viiveellä. On lisäksi huomioitava, että eri

seuraamukset – kuten vankilarangaistus ja yhdyskuntaseuraamukset – palvelevat hie-
man eri päämääriä, eikä seuraamuksen oletettu tai toivottu vaikuttavuus ole ainoa huo-
mioitava seikka rangaistusjärjestelmän kehittämisessä.

2.4.1 Yhdistelmävankeuden tarve

Yhdistelmävankeuden mahdollista käyttöönottoa on tarkasteltava erikseen siitä näkö-
kulmasta, onko se ylimalkaan *tarpeen* ja toisaalta, onko sen säätäminen *mahdollista*.
Ensin mainittu liittyy seuraamuksen mahdolliseen kriminaalipoliittiseen tarpeeseen; jäl-
kimmäinen siihen, voidaanko yhdistelmävankeus säätää rikkomatta rikoslain perusperi-
aatteita. Rikosoikeuden perusperiaatteeksi voidaan katsoa sellainen periaate, josta poik-
keaminen olisi äärimmäisen vaikeaa tai mahdotonta ilman, että asiasta on merkittävää
haittaa rikosoikeuden järjestelmän laadulle ja johdonmukaisuudelle. Harva periaate ri-
kosoikeudessaan toteutetaan täysin poikkeuksetta ja ehdottomasti.

Yhdistelmävankeuden kriminaalipoliittinen tarve pohjautuu ensisijaisesti siihen, että
valinta pitkän ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä johtaa joissakin tapauksissa
kohtuuttomiin lopputuloksiin. Vaikka usein on selvästi nähtävissä, että ehdollinen ran-
gaistus on riittävä seuraamus, on myös tapauksia, joissa on vahvoja perusteita myös eh-
dottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemiselle, mutta pitkä ehdoton vankeusrangai-
stus tuntuu kohtuuttoman ankaralta. Tällaisissa tilanteissa kumpikin nykyisin käytettävissä
olevista vaihtoehtoista on ongelmallinen. Koko rangaistus ehdollisena on liian lievä
mutta koko rangaistus ehdottomana liian ankara. Seuraamusjärjestelmän sisäisen joh-
donmukaisuuden kannalta nykyisen lainsäädännön ilmeisenä ongelmana on, että siirty-
minen pitkästä ehdollisesta rangaistuksesta samanpituiseen ehdottomaan rangaistukseen
merkitsee varsin jyrkkää porrasta muuten vähittäin ankaroituvassa rangaistusjärjestel-
mässä. Tämä onkin edellä esitetyn perusteella selvästi havaittava epäkohta.

Työryhmän asettamisen lähtökohtana oli etsiä ratkaisua kerrotun kynnysvaikutuksen
pehmentämiseksi ja siten lisätä järjestelmän johdonmukaisuutta. Työryhmän työssä on
kuitenkin tullut esiin tietoja, jotka ovat antaneet aiheen selvittää yhdistelmävankeuden
käyttöä toimeksiannon keskeisiä rajoituksia laajemmin.

Oikeusvertailu on ensiksikin tuonut esiin sellaisia vaihtoehtoja ehdollisen vankeusran-
gaistuksen oheisseuraamuksen toteuttamiseksi, joita toimeksiantoa laadittaessa ei ollut
voitu ottaa huomioon, mutta jotka tarjoavat harkitsemisen arvoisia vaihtoehtoja yhdis-
telmävankeuden käyttöönottamista pohdittaessa. Esimerkiksi edellä tarkemmin kuvattu
Ruotsissa vireillä oleva seuraamusjärjestelmän laaja uudistaminen sisältää linjauksia,
jotka on Suomessakin hyvä tuntee ennen lopullisten päätösten tekemistä. Ruotsissa ta-
voitellaan laajaa uudistusta, jossa seuraamusjärjestelmästä tehtäisiin mahdollisimman
johdonmukainen ja erityisesti ehdollisen rangaistuksen käyttö muuttuisi selvästi. Toi-
saalta siirryttäisiin suomalaistyyppiseen tapaan määrätä ehdollinen vankeusrangaistus
pituudeltaan ja toisaalta lisättäisiin mahdollisuuksia oheisrangaistusten käyttöön tavoit-
teena johdonmukainen valikoima erilaisia oheisrangaistuksia. Pohtimisen arvoisia ovat

myös eräistä Keski-Euroopan maista löytyvät esimerkit yhdistelmävankeuden ulottamisesta yli Suomessa nykyisin asetetun ehdollisen vankeusrangaistuksen pituuden enimmäismäärän.

Lisäksi näyttää vaikealta löytää sellainen tapa ohjata käytäntöä, ettei yhdistelmävankeus johtaisi ehdottoman vankeusrangaistuksen kokonaiskäytön lisääntymiseen. Niin kuin edellä jaksosta 2.2 ilmenee, vuonna 2010 tuomittiin vajaa 700 yli yhden ja korkeintaan kahden vuoden mittaista ehdollista vankeusrangaistusta. Samanmittaisia ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomitaan jokseenkin saman verran. Yhdistelmävankeuden mahdollinen käyttöönotto osuu ensi sijassa yli vuoden mittaisten ehdollisten vankeuksien ryhmään, mitä voidaan pitää melko vähäisenä ottaen huomioon, että kaiken kaikkiaan ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomitaan vuosittain noin 15 000. Työryhmän toimeksiantannon ehtoihin kuului se, ettei uudistuksella saa olla vankilukuvaikutuksia. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että yhdistelmävankeus kattaa nykyisten ehdollisten vankeusrangaistusten ohella myös nykyisin tuomittavia ehdottomia vankeusrangaistuksia. Sillä tulisi siis olla vaikutuksensa myös nykyisin ehdottomana tuomittujen vankeusrangaistusten ryhmään. Yhdistelmävankeuden ehdottomia vankeusrangaistuksen vähentävän määrän ei kuitenkaan tarvitse olla tuomioiden määrän suhteen yhtä suuri, koska se korvaisi nykyisiä laitosajaltaan pidempiä vankeusrangaistuksia.

Yhdistelmävankeuden vankilukuvaikutusten hallitsemista helpottaisi, jos uusi rangaistus olisi käytettävissä nykyisen ehdollisen vankeuden alaa laajemmin. On lisäksi arvioitava, että myös jonkin verran yli kahden vuoden vankeusrangaistuksissa on sellaisia, joissa yhdistelmävankeuden tyyppisen seuraamuksen käyttö olisi perusteltua järjestelmässä nyt olevan jyrkän portaan madaltamiseksi.

Työryhmän työssä ei ole tullut esiin sellaisia seikkoja, joiden perusteella olisi pelättävissä, että yhdistelmävankeuden säätäminen johtaisi rikosoikeuden tai rikoslain peruseriaatteiden kannalta mahdottomaan tai edes kovin ongelmalliseen lopputulokseen. Myös uuden seuraamuksen täytäntöönpanossa esiin tuleviin käytännön kysymyksiin näyttää löytyvän toimivia ratkaisuja.

Edellä mainituilla perusteilla työryhmä on päätenyt tarkastelemaan yhdistelmävankeuden toteuttamisvaihtoehtoja jonkin verran toimeksiantoa laajemmasta näkökulmasta. Tarkastelun kohteeksi on otettu myös yhdyskuntapalvelun käyttäminen itsenäisenä rangaistuksena ja oheisrangaistuksena nykyistä laajemmin samoin kuin valvontarangaistuksen käyttäminen oheisrangaistuksena sekä tarve ulottaa yhdistelmävankeuden käyttäminen yli nykyisen ehdollisen rangaistuksen käyttöalan.

2.4.2 Yhdistelmävankeuden toteuttamisvaihtoehtoja

Yhdistelmävankeuden tarvetta on aikaisemmin lainvalmistelussa esitetyllä tavalla perusteltu sillä, että se olisi tarkoituksenmukainen vaihtoehto niissä tapauksissa, joissa pelkkä ehdollinen vankeusrangaistus on liian lievä mutta kokonaan ehdoton vankeus taas liian ankara. Kuten edellä ilmeni, Pohjoismaiset mallit yhdistelmävankeudesta perustuvat vain osin samoihin näkökohtiin. Lähinnä vastaaviin näkökohtiin perustuu

Sveitsin ja Itävallan malli pakollisesta yhdistelmärankaistuksessa hyvin pitkissä ehdollisissa vankeusrangaistuksissa.

Yhdistelmävankeus saattaisi tulla kyseeseen yhdestä tai samalla kertaa tuomittavasta useammasta rikoksesta ja kohderyhmä on nimenomaan pitkät ehdolliset. Osa potentiaalisista käyttötilanteista liittyy myös jo aikaisemmin ehdollisen vankeusrangaistuksen saaneen rikoksentekijän syyllistymiseen uuteen rikokseen tai rikoksiin. Yhdistelmävankeuden avulla saattaisi olla mahdollista toteuttaa laajemminkin asteittain ankaroituvan seuraamusjärjestelmän porrasmallia, koska sen avulla ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset voisivat entistä tarkemmin seurata rikoksen vakavuutta.

Lähtökohtana voisi olla, että ehdollisen rangaistuksen ylittäessä yhden vuoden pääsääntönä olisi pelkän ehdollisen tai oheissakolla tehostettavan ehdollisen tuomitseminen, vakavimmissa tilanteissa oheisseuraamuksena määrättäisiin yhdyskuntaseuraamus ja pisimmissä ehdollisissa niihin voitaisiin liittää ehdottomana vankeutena suoritettava osa. Toisaalta tapauskohtaiset erityispiirteet voivat antaa aiheen poiketa siitä pääsäännöstä, että oheisseuraamukset ankaroituvat tuomitun vankeuden keston mukaisesti.

Aikaisemmin on katsottu, että edellä mainittuja tilanteita varten ei tarvittaisi uutta yhdistelmävankeutta. Tyypitapauksiin voidaan tarpeen vaatiessa käyttää oheisrangaistuksen ankaroitettua ehdollista vankeusrangaistusta tuomitsemalla oheen joko sakkoa taikka yhdyskuntapalvelua. Nuorten rikoksissa on myös käytössä valvontaan määrääminen. Uusimistilanteiden osalta yhdistelmävankeuden tarvetta on katsottu vähentävän myös sen, että kun kyseessä on ehdollisena tuomitun vankeuden koeajalla tehty rikos, josta tuomitaan ehdotonta vankeutta, voidaan kohtuulliseen lopputulokseen päätyä myös täytäntöönpanemalla aikaisemmasta ehdollisesta vankeusrangaistuksesta rikoslain 2 b luvun 5 §:n 2 momentin nojalla vain osa, jolloin tuloksen voidaan jossain määrin katsoa vastaavan asiallisesti ehdollisen ja ehdottoman vankeuden yhdistelmää.

Yhdistelmävankeuden tarpeen harkinta perustuu kuitenkin olennaisesti siihen, pidetäänkö ehdolliseen vankeusrangaistukseen mahdollisesti liitettäviä oheisseuraamuksia riittävinä. Samalla kun Suomen kriminaalipolitiikan tavoitteena on pitkään ollut vankilarangaistusten välttäminen, erityisesti vakavista rikoksista tuomittujen pitkien ehdollisten vankeusrangaistusten tuomitsemiseen on kohdistettu lisääntyvästi kritiikkiä. Kysymys on siten pitkälti oikeudenmukaisuudesta.

Kuten jäljempänä tarkemmin analysoidaan, ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen yhdistelmään liittyy myös kysymys siitä, sovelletaanko tällaiseen rangaistukseen yleisesti käytettävää ehdonalaisen vapauden järjestelmää. Myönteinen vastaus saattaisi jonkin verran hankaloittaa seuraamusten ankaruusvertailua. Toiseen suuntaan vaikuttavana ääriesimerkkinä voidaan tuoda esiin, että reaalarangaistusmallissa esimerkiksi neljän kuukauden ehdoton osa rangaistuksesta vastaisi käytännössä laitosaltaan kahdeksan kuukauden ehdotonta tai jopa vuoden vankeusrangaistusta. Lisäksi ehdollisena vankeutena tuomittavaan, todennäköisesti pitempään osaan liittyvä pitkäkö koeaika voi näkökulmasta riippuen merkitä, että yhdistelmävankeus kokonaisuudessaan olisi ankarampi kuin pelkästään ehdottomana tuomittu rangaistus. Toisaalta jos yhdistelmävankeuden ehdottomaan osaan ei sovellettaisi ehdonalaisen vapauden järjestelmää, pitäisi

tämä ottaa huomioon ehdottoman osan pituudessa mutta myös rangaistuksen mittaamisessa. Myös rangaistusten täytäntöönpanon näkökulmasta olisi selkeintä noudattaa mahdollisimman pitkälle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon yleisiä sääntöjä. Sillä, mikä kanta ehdonalaisen vapauden järjestelmän soveltamiselle annetaan yhdistelmävankeudessa, ei ole kuitenkaan ratkaisevaa merkitystä sen käyttöön oton suhteen.

Edellä mainitut näkökohdat ovat kaikki relevantteja, mutta niille annettava painoarvo riippuu olennaisesti siitä, millaisesta yhdistelmävankeudesta on kyse. Yhdistelmävankeus tulisi käyttöön soveltamisalalle, jossa jo nyt vaikuttaa ehdollinen vankeusrangaistus oheisseuraamuksineen. Ehdollisen vankeusrangaistusten riittämättömyyteen reagoidaan jo nykyisin vähemmän vakavissa tilanteissa käytännössä tietyissä rikoslajeissa liittämällä ehdolliseen vankeuteen oheissakko. Pidemmässä ehdollisissa vankeuksissa käyttöön tulee mahdollisuus tuomita oheen yhdyskuntapalvelua. Kuitenkin erityisesti lähellä kahta vuotta olevissa ehdollisissa tätä vaihtoehtoa ei voitane pitää riittävänä.

Yhdistelmävankeuden tarkoituksenmukaisuuden punninta liittyy lisäksi olennaisesti siihen, mikä on mahdollisen yhdistelmävankeuden osana suoritettavan ehdottoman vankeuden *vähimmäis-* ja toisaalta *enimmäispituus* ja toisaalta, *minkä pituisiin vankeusrangaistuksiin se on mahdollista liittää*. Yhdistelmävankeutta vastaan puhuvat argumentit vähenevät, mitä pidempiin ehdollisiin rangaistuksiin kyseistä mahdollisuutta oltaisiin liittämässä – ja päinvastoin.

Yhdistelmävankeuteen kuuluvan ehdottoman vankeuden pituuden tulisi olla vähintään rikoslain 2 c luvun 1 §:n mukaisesti 14 vuorokautta, mutta huomioon on otettava myös se, että nykyisin ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomitettavan yhdyskuntapalvelun vähimmäispituus on 20 tuntia. Tältä osin voidaan tosin kysyä, onko nykyinen alaraja oheisseuraamuksena tuomitussa yhdyskuntapalvelussa ja ylimalkaan itsenäisenä rangaistuksena tuomitussa yhdyskuntapalvelussa johdonmukainen sen kanssa, että vankeuden minimi on 14 vuorokautta. Voidaankin hyvin perustein esittää, että ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun muuntosuhteen selkiyttämiseksi asteikko olisi syytä muuttaa nykyisen 20–200 tunnin sijasta muotoon 14–240 tuntia. Etenkään yhdyskuntapalvelua koskevan tuntien enimmäismäärän tarkoituksenmukaisuuden pohtiminen ei kuitenkaan kuulu yhdistelmävankeutta pohtineen työryhmän toimeksiantoon.

Kun huomioon otetaan ehdonalaiseen vapauteen liittyvä sääntely, joka mahdollistaa eräissä tapauksissa esimerkiksi vuoden ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavan päättämisen ehdonalaiseen vapauteen neljän kuukauden jälkeen, yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman osuuden enimmäismääräksi tulisi säätää tätä (eli neljää kuukautta) lyhyempi jakso.

Rangaistusjärjestelmän selkeyden kannalta olisi perusteltua rajata yhdistelmävankeuden käyttö vuotta pidempiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin, joissa voidaan nykyisin tuomita oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelua. Toisaalta nykysääntelyn eräänä epäjohdonmukaisuutena voidaan pitää sitä, että yhdyskuntapalvelu on itsenäisenä rangaistuksena käytettävissä enintään kahdeksan kuukauden vankeuden sijasta, mutta oheisseuraamuksena se on jälleen käytettävissä vuotta pidempien ehdollisten oheisseuraamuksena. Yhdyskuntaseuraamusten kokonaisuudistuksen yhteydessä tulisikin harkita

Yhdyskuntapalvelun käyttöalan laajentamista yli kahdeksan kuukauden vankeusrangaistuksissa. Yhdyskuntapalvelu voisi olla itsenäisenä seuraamuksena käytettävissä vuoden ehdottomien vankeusrangaistusten sijasta. Vuodesta eteenpäin se olisi käytössä ehdollisen oheisseuraamuksena. Tämä olisi kuitenkin verraten suuri muutos rangaistusjärjestelmän toimintaan, eikä sen kriminaalipoliittisesta perusteltavuudesta ja hyväksyttävyydestä ole varmuutta. Toinen tapa korjata epäloogisuus olisi mahdollistaa yhdyskuntapalvelun käyttö yli kahdeksan kuukauden ehdollisten vankeusrangaistusten oheisseuraamuksena. Tässä olisi kuitenkin se haittapuoli, että rangaistusjärjestelmän selkeyden vuoksi ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamusten käyttöalan tulisi mahdollisesti alkaa samanpituisista ehdollisista vankeuksista.

Toisaalta voidaan esittää, että yhdistelmävankeuden käyttöala voi olla perusteltua säätää alkamaan esimerkiksi 1 vuoden 6 kuukauden vankeuksista.

Jotta yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman vankeuden osuus olisi suhteellisuusperiaatteen mukainen, tulee sen pituus joka tapauksessa sovittaa yhteen tuomittavan ehdollisen vankeuden pituuden kanssa. Tämä olisi mahdollista toteuttaa monella eri tavalla. Eräs malli olisi säätää, että yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman vankeuden osuus olisi tietty määräosa, esimerkiksi kymmenesosa tuomitun vankeuden pituudesta. Näin vältettäisiin luomasta yhdistelmävankeuden sisään kahta mittaamisratkaisua. Kolmea kuukautta lyhyempi vankeus tuomitaan rikoslain 2 c luvun 3 §:n mukaan päivinä. Yhden kymmenesosan varaan perustuva sääntely merkitsisi, että ehdottoman vankeuden enimmäispituus olisi 72 vuorokautta. Sama tavoite olisi mahdollista toteuttaa säätämällä ehdottoman pituudeksi tietty haarukka, esimerkiksi 14 vuorokaudesta kolmeen kuukauteen, jonka rajoissa tuomioistuin kussakin tapauksessa suhteellisuusperiaatetta noudattaen määräisi ehdottoman osuuden pituuden.

Rangaistusjärjestelmän selkeyden vuoksi yhdistelmävankeutta – erityisesti sen täytäntöönpanoa – koskevan sääntelyn tulisi mahdollisimman pitkälle rakentua toisaalta nykyisen ehdollista vankeutta koskevan sääntelymallin ja toisaalta voimassa olevan vankeutta koskevan sääntelyn varaan.

Yhdistelmävankeuden säätämällä on myös heijastusvaikutuksia siihen, miten rangaistuksen mittaamisharkinnan katsotaan etenevän. Nykysääntely lähtee yhtäältä liikkeelle siitä, että lajinvalinnassa on suureksi osaksi kysymys rangaistuksen ankaruudesta päättämisestä. Siltä osin kuin eri rangaistuslajit edustavat ankaruudeltaan toisistaan poikkeavia ratkaisuja, lajinvalintaan pätevät samat säännöt ja periaatteet kuin rangaistuksen mittaamiseen. Tämä lähtökohta on kirjattu RL 6 luvun 3 §:n yleissäännöksen 3 momenttiin. Tämä pätee sekä moitittavuusarvioinnissa vaikuttaviin perusteisiin että moitearvosteluun kuulumattomiin kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperusteisiin. Kuitenkin rangaistuksen pituus ratkaistaan lähtökohtaisesti ennen kuin tehdään lajinvalintapäätös ehdottoman ja ehdollisen vankeusrangaistuksen väliltä. Lisäksi ehdollisen vankeusrangaistuksen sovellettavuus vähenee rikoksen törkeyden ja rangaistuksen pituuden kasvaessa. Kun lyhyissä tuomioissa oletuksena on rangaistuksen ehdollisuus, kahden vuoden yläraja lähestyvissä rangaistuksissa oletuksen voi katsoa jo kääntyneen päinvastaiseksi. Toisin sanoen pitkissä vankeusrangaistuksissa täytyy yleensä olla tapauskohtaisia syitä ehdollisen vankeusrangaistuksen tueksi.

Yhdistelmävankeus olisi mahdollista vankeusrangaistuksen pituuden ohella rajoittaa myös tiettyihin rikoslajeihin. Yleisessä keskustelussa esillä olleita rikoslajeja ovat olleet lähinnä seksuaalirikokset ja törkeät talousrikokset, joista tuomittuja pitkiä ehdollisia vankeusrangaistuksia on erityisesti arvosteltu. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan ole perusteltu, koska rangaistuksen määräämisen peruseriaatteisiin kuuluu se, että rangaistuksen määräämistä koskevat säännöt ovat lähtökohtaisesti rikoslajineutraaleja. Eri rikosten toisistaan poikkeava moitittavuus ilmenee niistä säädettyistä asteikoista, jotka ohjaavat rangaistusten mittaamiskäytäntöä. Lisäksi nykykäytännöstä voidaan havaita, että pitkiä, yli vuoden mittaisia ehdollisia vankeusrangaistuksia, tuomitaan lukuisista eri rikoksista, vaikkakin tyyppitilanteet keskittyvät tiettyihin rikoslajeihin. Tarve yhdistelmävankeuden käytölle voi olla muissakin kuin tyyppirikoksissa.

Yhdistelmävankeudenkäyttöä olisi mahdollista rajata myös uusimisen perusteella ja se voisi olla joko pakollinen tai harkinnanvarainen.

Kriminaalipolitiikassa on pyritty välttämään lyhyitä vankeuskausia, vaikkakin valtaosa vankilarangaistuksista on edellä selostetun mukaisesti lyhyitä. Edellä yhdistelmävankeuden potentiaalisen kohderyhmän enimmäiskooksi on viime vuosien rangaistuskäytännön perusteella hahmotettu olevan enintään 700 tapausta vuodessa. Arvio perustuu yli yhden vuoden ehdollisten vankeusrangaistusten vuosittaisiin lukumääriin. Oletettavaa on, että yhdistelmävankeus tulisi kohdistumaan kaikkiin moitittavimpiin rikoksiin, jossa nykyisin käytetään raskainta oheisseuraamusta, yhdyskuntapalvelua.

2.4.3 Valvontarangaistus ehdollisen oheisseuraamukseksi

Pohdittaessa yhdistelmävankeuden käyttöön ottoa, ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia on perusteltua tarkastella hieman laajemminkin. RL 6:10 tuntee kolme oheisseuraamusta ehdolliselle vankeudelle. Oheisseuraamukset on otettu käyttöön eri aikoina. Alle 21-vuotiaita koskeva valvonta otettiin käyttöön jo vuonna 1943, ja valvontaa koskevaa sääntelyä on vastikään muutettu (Laki ehdollisen vankeuden valvonnasta 634/2010). Oheissakko otettiin käyttöön vuonna 1976, ja yhdyskuntapalvelun käyttö oheisseuraamuksena tuli mahdolliseksi vuonna 2001.

RL 6:1:n mukaan yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta on nuorisorangaistus. Nykyisin tilanne on siis se, että yleisistä rangaistuksista ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena ei voida tuomita rikesakkoa, valvontarangaistusta eikä ehdotonta vankeutta. Rikesakko koskee lieviä nimenomaan rikesakkorikoksiksi säädettyjä tekoja, eikä sen käyttö ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena ole tarpeen. Nuorisorangaistus on taas sisältönsä puolesta eräänlainen yhdistelmävankeus, minkä vuoksi sen säätäminen ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi ei ole mielekäästä.

Valvontarangaistus on uusi rangaistuslaji, ja sitä koskeva sääntely tuli voimaan 1.11.2011. Tuossa yhteydessä ei pohdittu valvontarangaistuksen lisäämistä ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi, mikä on ymmärrettävää säädettäessä järjestelmään

uutta itsenäistä avoseuraamusta. Valvontarangaistuksen pääasiallisena sisältönä on velvollisuus noudattaa yksilöllisesti suunniteltua, toimintavelvollisuuden sisältävää päiväohjelmaa sekä velvollisuus noudattaa määriteltyjä liikkumisvapauden rajoituksia. Tuomittu on velvollinen pysyttelemään rangaistuksen suorittamiseen hyväksytyssä asunnossa aina silloin, kun hänellä ei ole toimeenpanosuunnitelmassa määriteltyä perustetta poistua asunnosta. Valvontarangaistus edellyttää tuomitulta myös ehdotonta päihitteettömyyttä. Valvontarangaistus voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, jos yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle on este, syytetyn arvioitaisiin suoriutuvan valvontarangaistuksesta ja muutkin rangaistuksen tuomitsemisen edellytykset täyttyvät. Ankaruudeltaan valvontarangaistus asettuu yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin. Valvontarangaistuksen käyttöönotto perustui pitkälti niiden tilanteiden huomioimiseen, joissa yhdyskuntapalvelun tuomitsemisen edellytykset puuttuivat.

Valvontarangaistuksen tuomitsemisessa sovelletaan rikoslain 2 c luvun 2 §:n 2 momentin mukaista yleistä vankeuden alarajaa. Mainitun säännöksen mukaan määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan vähintään neljätoista päivää.

Oikeuskäytännössä saattaa tulla esiin tilanteita, joissa valvontarangaistuksen käyttö ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena voisi olla tarkoituksenmukaista. Nämä tilanteet liittyvät siihen, että pelkkää ehdollista vankeutta pidetään riittämättömänä, mutta oheisseuraamuksena tuomitavan yhdyskuntapalvelun käyttöedellytykset eivät täyty. Toisaalta tällaisissa tilanteissa ei välttämättä esimerkiksi päihderiippuvaisuuden tai tehdyn rikoksen luonne huomioon ottaen valvontarangaistukseen tule kysymykseen. Voi kuitenkin olla yksittäistapauksia, joissa valvontarangaistuksen käyttö oheisseuraamuksena voisi olla tarpeellista. Näissä tilanteissa olisi myös oikeudenmukaisuusnäkökohdista perusteltua, että tuomioistuimen käytössä ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena olisi myös valvontarangaistus. Oikeudenmukaisuusnäkökohdat liittyvät siihen, että soveltumattomuus pitkän ehdollisen vankeusrangaistuksen oheen liitettävään yhdyskuntapalveluun voisi muuten johtaa pitkän ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen.

Lisäksi vakuuttavia perusteluita sille, miksi ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamusten ryhmässä ei olisi valvontarangaistusta, voi olla vaikea esittää sen jälkeen, jos rangaistuksista ankarinkin eli vankilarangaistus olisi mahdollista tuomita ehdollisen vankeuden kanssa samalla kertaa.

Voidaankin todeta, että järjestelmän logiikka edellyttäisi, että valvontarangaistus tulisi myös lisätä ehdollisen vankeuden oheisseuraamusten joukkoon. Valvontarangaistuksen valmistelusta, sisällöstä tai sen tuomitsemisen edellytyksistä ei ole löydettävissä esteitä tälle ratkaisulle, eikä valvontarangaistuksen mahdollistaminen ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena edellyttäisi edes lakimuutoksia. Joissain tilanteissa seuraamuksen sisältöön liittyvät syyt, esimerkiksi valvontarangaistukseen olennaisesti liittyvät toimintavelvoitteet ja seuraamuksen yhteydessä tarjottava tuki, voivat nimenomaisesti puoltaa mahdollisuutta tuomita valvontarangaistus oheisseuraamuksena.

Voidaan siis todeta, että niin logiikka-, oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuussyt puoltaisivat valvontarangaistuksen säätämistä pitkien ehdollisten vankeusrangaistusten oheisseuraamukseksi. Sen lisääminen oheisseuraamusten joukkoon tekisi

ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia koskevasta sääntelyn nykyistä selvemmin as-
teittain ankaroituvan. Tällöin saattaisi olla perusteltua käyttää yhdyskuntapalvelua
oheisseuraamuksena hieman yli vuoden ehdollisten oheisseuraamuksena ja valvonta-
rangaistusta tilanteissa, joissa tuomittu ei sovellu yhdyskuntapalveluun. Vankeutena
suoritettava yhdistelmävankeus koskisi puolestaan kaikkein vakavimpia, puolitoista
vuotta ylittäviä rangaistuksia. Tuomioistuinten harkinnan varaan tulisi kuitenkin jättää
eri oheisseuraamusten käyttö yli vuoden pituisissa ehdollisissa.

Erikseen olisi kuitenkin säädettävä, kuinka pitkä oheisseuraamuksena tuomittava val-
vontarangaistus voisi olla. Loogista olisi, että se olisi yhtä pitkä kuin käyttöön otettava
oheisseuraamuksena tuomittava ehdoton vankeus.

Toiseenkin suuntaan vaikuttavia näkökohtia voidaan esittää. Oletettavasti valvontaran-
gaistus tulisi erittäin harvoin käyttöön ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena, eikä
sen käytännöllinen merkitys olisi suuri. Lisäksi valvontarangaistuksesta on vielä vähän
kokemuksia. Voidaan myös huomauttaa, että oheisseuraamuksena tuomittu yhdyskun-
tapalvelu voidaan tietyissä tilanteissa nykyisin muuttaa valvontarangaistukseksi. Nämä
perusteita on kuitenkin pidettävä oleellisesti vähämerkityksempinä kuin toiseen suun-
taan vaikuttavia perusteita.

2.4.4 Lyhyen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano

Ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen yhdistelmään liittyy kysymys siitä, mi-
ten ehdottoman vankeusrangaistuksen osuus pantaisiin täytäntöön ja mitä vaikutuksia
yhdistelmävankeuden käyttöönotolla olisi vankeuslainsäädäntöön ja vankeutta koske-
viin rikoslainsäädäntöön. Näitä kysymyksiä käsitellään seuraavassa.

RL 2 c luvun 5 §:n 2 momentin mukaan vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden
aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta *vankilassa*, päästetään ehdonalaiseen va-
pauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuo-
rempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Vii-
meksi mainittujen määrösten soveltamista ei estä se, että henkilö on rikosta edeltänei-
den kolmen vuoden aikana suorittanut vankilassa sakon muuntorangaistusta tai rangais-
tusta siviilipalveluslain (1446/2007) 74 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäy-
tymisestä, 75 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta, 76 §:ssä tarkoitettua siviili-
palveluksesta kieltäytymisestä ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana
tai 77 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta ylimääräisen palveluksen tai liikekan-
nallepanon aikana taikka asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä tarkoitettua ase-
velvollisuudesta kieltäytymisestä, 120 §:ssä tarkoitettua poissaolosta kutsunnasta liike-
kannallepanon aikana, 122 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä tai 123 §:ssä
tarkoitettua palveluksen välttämisestä liikekannallepanon aikana.

Reaalirangaistus. Yhtenä vaihtoehtona on, että ehdottoman vankeusrangaistuksen
osuus suoritettaisiin reaalirangaistuksena ilman mahdollisuutta ehdonalaiseen vapau-
teen. Tällä hetkellä reaalirangaistuksena pannaan täytäntöön sakon muuntorangaistuk-
set, siviilipalvelurikoksista ja asevelvollisuudesta kieltäytymisestä tuomitut vankeus-

rangaistukset ja osittain myös koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätyt vankeusrangaistukset.

Reaalirangaistuksena toteutettava yhdistelmävankeus saattaisi lisätä merkittävästi seuraamuksen ankaruutta erityisesti alle 21-vuotiaana rikoksiin syyllistyneiden sekä ensikertaisten kohdalla *verrattuna muihin tekijäryhmiin*. Näin on siksi, että esimerkki alle 21-vuotiaana rikoksen tehnyt ensikertainen suorittaa tällä hetkellä kolmen kuukauden vankeusrangaistuksesta yhden kuukauden, kun tätä vanhemman vankeuden suoritusajaksi on 1,5 kuukautta.

Vankeuslainsäädännön uudistamisen yhteydessä selvitettiin yleiseen reaalirangaistusjärjestelmään siirtymisen mahdollisuutta (HE 262/2004 vp). Reaalirangaistusjärjestelmään siirtymisen katsottiin edellyttävän laajaa lainsäädäntötyötä, jolle ei katsottu olevan perusteita. Muutos olisi edellyttänyt muun muassa rangaistusasteikkojen ala- ja ylärajojen laskemista. Myös reaalirangaistusmallissa olisi erikseen säädettävä rangaistuslaitoksesta vapauttamisen jälkeen tapahtuvista valvonta- ja muista erityistoimenpiteistä, jos niitä haluttaisiin käyttää. Tällaisia ovat nykyjärjestelmässä esimerkiksi valvottu koevapaus ja ehdonalainen vapaus.

Ehdonalainen vapauttaminen. Toinen vaihtoehto on, että yhdistelmävankeudessa sovelletaan normaaliin tapaan ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä. Oman yhtenäisen määröosan luominen yhdistelmävankeudesta ehdonalaiseen vapauteen päästämiseksi olisi myös mahdollista, joskin määröosasäännösten muuttaminen monimutkaisiksi rangaistusaikojen laskentaa, eikä siihen muutenkaan ole perusteita.

Vangin ehdonalainen vapauttaminen tuli osaksi rangaistusjärjestelmää vuoden 1889 rikoslainsäädännössä. Ehdonalaisten vapauttamisen edellytykset ovat sittemmin muuttuneet ja vaihdelleet. Ehdonalainen vapauttaminen 2/3 ja 1/2 määröosilla kirjattiin lakiin vuosina 1931 ja 1944. Tällöin vanki voitiin vapauttaa 1/2 ajalla, mikäli vankilasta vapautumisen ja uuden rikoksen välillä oli kulunut aikaa viisi vuotta. Vuonna 1976 viiden vuoden aika muutettiin kolmeksi vuodeksi.

Vuoden 2006 vankeuslakipaketin yhteydessä ehdotettiin, että yhdenvertaisuuden ja rangaistusjärjestelmän yksinkertaisuuden perusteella luovuttaisiin siitä, että vähintään 6 kuukauden ja enintään 4 vuoden vankeusrangaistukseen alle 21-vuotiaana syyllistyneet ja nuorisovankilaan määrätyt vapautuisivat suorittettuaan rangaistuksesta 1/3, ja että heidät vapautettaisiin yleisten sääntöjen mukaisesti. Eduskuntakäsittelyn aikana säännöstä muutettiin kuitenkin siten, että 1/3 sääntö laajennettiin koskemaan kaikkia alle 21-vuotiaana rikoksen tehneitä ensikertaisia. Lakivaliokunnassa (LaVM 9/2005 vp) muutosta perusteltiin sillä, että rangaistusjärjestelmän yksinkertaistamisella ei voida hyväksyttävästi perustella sen ankaroittamista varsinkaan, kun kohteena ovat nimenomaan nuoret. Nuorisovankilaan määräämisen edellytyksistä johtuvien yhdenvertaisuusongelmien korjaamisesta ei myöskään saanut seurata, että rangaistusjärjestelmää tulisi muuttaa juuri tiukempaan suuntaan. Valiokunta piti ehdotusta arvioidessaan lähtökohtana sitä näkökohtaa, että vankeusrangaistus merkitsee nuorelle vakavaa syrjäytymisuhkaa ja että tämän vuoksi 18–20-vuotiaana rikoksen tehneiden erityiskohtelu on perusteltua myös silloin, kun kysymys on vankilassa suorittavan rangaistuksen pituudesta. Jos nuorena rikoksen tehnyt henkilö kuitenkin tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen,

vankilassaoloaika on syrjäytymisen ja laitосkierteen estämiseksi pyrittävä rajoittamaan niin lyhyeksi kuin se – erityisesti tuomion perusteena oleva rikollinen teko huomioon ottaen – rangaistusjärjestelmän yleisen hyväksyttävyyden kannalta suinkin on mahdollista. Lakivaliokunta viittasi lisäksi perustuslakivaliokunnan lausunnossaan ilmaisemaan kantaan, jonka mukaan alle 18-vuotiaisiin lapsiin sovellettavan sääntelyn ankaroittaminen ei ole aivan asianmukaista lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) kannalta, koska sen 37 artiklan b kohdan mukaan lapsen vangitsemiseen on turvauttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona.

Valittavan täytäntöönpanovaihtoehdon vaikutuksia. Valinnalla reaalityrangaistuksen ja ehdonalaisten vapauttamisen välillä on suuri käytännöllinen ja periaatteellinen merkitys. On ensinnäkin huomattava, että reaalityrangaistuksena toteutettu kolmen kuukauden ehdoton osa rangaistuksesta vastaisi laitosajaltaan alle 21-vuotiaana rikoksen tehneelle ensikertaiselle yhdeksän kuukauden ehdotonta vankeusrangaistusta kun taas vanhempainmassa ikäryhmässä kolmen kuukauden ehdoton osa vastaisi kuuden kuukauden vankeutta. Esimerkkien relevanssia vähentää kuitenkin se, että yhdistelmävankeudessa mukana olisi myös pitkäaikainen ehdollinen vankeusrangaistus. Yhdistelmävankeutta tultaneen ensisijassa soveltamaan ensikertaisiin (ja otaksuttavasti myös nuorehkoihin rikoksentehtäjiin), joten sen käytössä tulisi eliminoida eri tekijäryhmien rangaistusten ankaruuserot vastaavalla tavalla kuin ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmä nykyisin toimii.

Jos yhdistelmävankeuden ehdottomaan osaan ei sovellettaisi ehdonalaisten vapauden järjestelmää, pitäisi tämä ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa, mikä on nykykäytännölle vierasta. Ehdonalaisten vapauttamisessa määräosaan vaikuttavat kriteerit ovat ikä rikoksen tekohetkellä ja rikokseton aika edellisen vankilasta vapautumisen jälkeen. Ehdonalaisten vapauttamisen kriteerit poikkeavat siten rangaistuksen mittaamisesta huomioitavista seikoista. Reaalityrangaistuksella voisi siten käytännössä olla rangaistusta suhteellisesti pidentävää vaikutusta nuorten kohdalla, ellei asiaa pystytä huomioimaan rangaistuksen mittaamisessa.

Ehdonalaisten vapauttaminen määräosilla on ollut osa rangaistusjärjestelmää vuodesta 1889, ja sillä on vankka perinne kriminaalipoliittisessa ajattelussa. Ehdonalaisten vapauttaminen on keskeinen osa hallittua ja suunnitelmallista vapauttamisprosessia. Ehdonalaista vapauttamista käytetään yli 14 päivän vankeusrangaistuksissa, eli ilman erityissääntelyä se tulisi koskemaan myös yhdistelmävankeuksista vapauttamista.

Valvontarangaistuksen valmistelun yhteydessä pohdittiin, pitäisiinkö se täytäntöön reaalityrangaistuksena vai sovellettaisiinko siihen samoja ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä. Valvontarangaistuksen kohdalla päädyttiin siihen, että siitä vapaudutaan ehdonalaiseen vapauteen. Myös yhdistelmävankeuden suhteen on siten perusteltua pidättäytyä rikosoikeusjärjestelmän perusratkaisuissa, mikä tarkoittaa sitä, että yhdistelmävankeuteen sisältyvästä ehdottomasta vankeudesta vapaudutaan ehdonalaiseen vapauteen.

Onko yhdistelmävankeus vankilakausi? Suoritettavana oleva rangaistuksen pituuteen vaikuttaa merkittävästi ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten nojalla se, onko tuomittu ensimmäistä kertaa vankilassa vai onko hän syyllistynyt rikokseen kolmen

vuoden sisällä siitä, kun hän edellisen kerran vapautui vankilasta vankeusrangaistusta suorittamasta. Laissa säädetty kolmen vuoden sääntö määräosien kriteerinä perustuu yleisiin rikosoikeudellisiin periaatteisiin, jotka vaikuttavat myös rangaistuksen mittaamisessa: mitä nopeammin uusii rikoksen, sitä moitittavampana sitä pidetään. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa kolmen vuoden määräaika kohtelee uusijoita kolmen vuoden ajan ankarammin ja toisaalta ”palkitsee” rikoksetonta aikaa. Erikseen on säädetty rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset eivät estä soveltamasta ensikertaista koskevia ehdonalaisen vapauttamisen määräosia. Tällaisia rikoksia ovat siviilipalvelulain ja asevelvollisuuslain nojalla tuomitut vankeusrangaistukset ja sakon muuntorangaistukset. Siviilipalvelulain ja asevelvollisuuslain nojalla tuomitut rangaistukset eroavat luonteeltaan niistä rikoksista, joista yhdistelmävankeus tuomittaisiin.

Ei ole esitettävissä perusteita sille, että yhdistelmävankeus säädettäisiin sellaiseksi rangaistukseksi, joka ei vaikuttaisi sovellettavaan määräosaan. Käytännössä tämä tarkoittaa siis sitä, jos ehdottoman vankeuden sisältämään yhdistelmävankeuteen tuomittu uusii rikoksen ja tuomitaan ehdottomaan vankeuteen, hänen sovelletaan ehdonalaisen vapauttamisen suhteen korkeampia määräosia niiden edellytysten täytyttyä. Tällä ratkaisulla ei voida olettaa olevan juurikaan vankilukuvaikutuksia, koska tapausten lukumäärä ei ole kovin suuri.

Vankeuslain soveltaminen yhdistelmävankeutta suorittavaan. Lyhyitä vankeusrangaistuksia pannaan vankiloissa nykyisinkin paljon täytäntöön, eikä yhdistelmävankeuden ehdottaman osan täytäntöönpano olisi lähtökohtaisesti ongelmallista vankeuslain perusteella.

Sillä, suoritetaanko rangaistus reaalarangaistuksena tai vapaudutaanko siitä ehdonalaiseen vapauteen, on periaatteessa merkitystä määräosien soveltamisen lisäksi myös kahdessa muussa tilanteessa eli rangaistusajan pituuden perusteella (RP) myönnettävien poistumislupien ja valvotun koevapauden kannalta. RP-poistumisluvan myöntäminen on sidottu siihen, että vanki on suorittanut rangaistusajasta ennen ehdonalaista vapauttamista 2/3, kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Valvottuun koevapauteen vanki taas voidaan päästää enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Säännökset eivät kiellä valvotun koevapauden käyttöä lyhyiden tuomioiden yhteydessä. Valvottua koevapautta ei kuitenkaan käytännössä niiden yhteydessä käytetä, koska sen valmistelu vaatii oman aikansa. RP-poistumislupien edellyttämä kahden kuukauden minimiaika tarkoittaa puolestaan sitä, että silläkään ei ole käytännössä juuri merkitystä yhdistelmävankeuden täytäntöönpanossa. Se edellyttää kuitenkin sitä, että vankilan on laskettava rangaistusaikalaskelmaan kyseinen ajankohta, eli ns. L-aika.

Vankeuslaki edellyttää, että 18-vuotias on pidettävä erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi. Vankiloissa alaikäisiä on tällä hetkellä vain muutama. Enää ei ole nuorisovankilaa, vaan alaikäiset ja nuoret on sijoitettu eri vankiloihin. Mikäli uudistus lisää alaikäisten määrää vankiloissa, mikä ei tosin ole tarkoitus, eikä oletettavakaan, asia ei ole vankiloiden toiminnan kannalta ongelmatonta.

Tuomittu voidaan sijoittaa suoraan vapaudesta avolaitokseen, jos hänen suoritettavanaan on enintään yhden vuoden vankeusrangaistus ja hän täyttää avolaitokseen sijoittamisen edellytykset muun muassa päihteettömyyden valvonnan osalta. Avolaitokseen

sijoitetaan paljon ensikertaisia ja lyhyitä tuomioita suorittavia vankeja, eli juuri niitä, joihin yhdistelmävankeuden ajatellaan sovellettavaksi.

Yhdistelmävankeus ei aiheuttaisi näiltäkään osin tarvetta vankeuslain muuttamiseen tuomitun kohtelun osalta.

Muiden vankeusrangaistusten täytäntöönpano samaan aikaan. Tavoitteena on, että yhdistelmävankeuden aikana ei tulisi suoritettavaksi muita vankeusrangaistuksia, mutta näin voisi kuitenkin hyvinkin käydä. Tällöin jouduttaisiin laskemaan vankeusrangaistuksia yhteen. Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on siirtyä koneelliseen rangaistusai- kalaskentaan. Tältä kannalta olisi perusteltua, että ei säädettäisi lisää poikkeussäännöksiä, jotka vaikeuttavat rangaistusten täytäntöönpanoa.

Vankeusrangaistuksen suorittamisen aloittaminen (vankeuslain 2 luku). Vankeusrangaistukseen tuomittu on viipymättä toimitettava suorittamaan rangaistustaan, kun tuomio on saanut lainvoiman tai on täytäntöönpanokelpoinen. Tuomitut, joita ei tuomitsemisen yhteydessä määrätä vangituiksi, odottavat rangaistuksen täytäntöönpanoa vapaudessa. Tuomion täytäntöönpanokelpoisuudesta tulee tieto Rikosseuraamuslaitokselle tuomiolauselmajärjestelmän kautta noin 1,5 kuukauden kuluttua tuomion lainvoimaisuudesta. Arviointikeskukset määräävät vankilaan ilmoittautumispäivän yleensä noin yhden kuukauden päähän siitä, kun ulosottomiehen selvitys on sinne saapunut. Tuomitun vankilaan saapuminen tai toimittaminen kestää yleensä noin 3–4 kuukautta tuomion lainvoimaisuudesta.

Yhdistelmävankeuden ehdottomaan osaan voitaisiin näiltäkin osin soveltaa ongelmitta voimassa olevia säännöksiä ja käytänteitä. Tavoitteena tulisi kuitenkin olla, että seuraamus täytäntöönpanotaisiin mahdollisimman pian sen tultua lainvoimaiseksi.

Lyhyet vankeustuomiot ja vankien toiminnat. Vankeuslain 4 luvun 6 §:n mukaan vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapauttamista varten (*rangaistusajan suunnitelma*). Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusajana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista suunnitelmaa täydennetään vapauttamis- ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa ja hänen palvelujen tarpeensa. Rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa otetaan huomioon vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot. Käytännössä lyhytaikaisvankeja ei usein ehditä sijoittaa toimintoihin, koska esimerkiksi työn opettelu saattaa vaatia aikaa, työpaikkoja ei ole vapaana tai toimintaohjelmat eivät ala juuri silloin. Tällöin toimintana voi olla vapautumiseen suunnitteluun liittyvät asiat.

Tuomitun vankilaan sijoittaminen. Vangin sijoittamisen yleisperiaatteista säädetään vankeuslain 4 luvun 8 §:ssä. Sen mukaan sijoitettaessa vankeja vankilaan on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti vangin kotipaikka, yhteyksien

säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin, ikä, sukupuoli, terveydentila, rangaistus-kertaisuus, vangin aikaisempi rikollisuus ja vangin oma toivomus sekä mahdollisuudet sijoittua rangaistusajan suunnitelman edellyttämään toimintaan. Sijoituspäätöstä tehtäessä tulee lisäksi kiinnittää huomiota vangin mahdollisuuksiin hoitaa vankeuden täytäntöönpanoon liittyviä asioita omalla kielellään. Vankia ei tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Alle 18-vuotias on sijoitettava sellaiseen vankilaan, että hänet voidaan pitää erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi.

Rikosseuraamusalueen arviointikeskus päättää, onko tuomitun tultava ensin arviointikeskukseen, vai meneekö hän suoraan vankilaan rangaistusta suorittamaan. Arviointikeskus päättää myös sijoitetaanko tuomittu suljettuun vankilaan vai avolaitokseen. Lyhyttä vankeusrangaistusta suorittavat ja ensimmäistä kertaa vankilassa olevat sijoitetaan lähtökohtaisesti avolaitokseen suoraan vapaudesta.

Yhdistelmävankeuden ehdottomaan osaan voitaisiin näiltäkin osin soveltaa voimassa olevia säännöksiä ja käytänteitä.

2.4.5 Arviota rikoslain muutostarpeista tuomitsemistoiminnan kannalta

Koeaikaa koskeva sääntely. Rikoslain 2 b luvun 3 §:n 1 momentin mukaan kun vankeus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koeajaksi. Ehdollisen vankeuden koeaika on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koeaika alkaa tuomion julistamisesta tai antamisesta. Yhdistelmävankeuden osalta joudutaan päättämään, toimitaanko sen suhteen nykyisissä puitteissa ja rajoissa siten, että tuomittaessa yhdistelmävankeus määrätään normaaliin tapaan 1–3 vuoden koeaika, joka alkaa kulua tuomion julistamisesta. Tämä olisi selkein ratkaisu. Koeaika olisi kuitenkin *päällekkäinen* oheisseuraamuksena tuomitun lyhyen ehdottoman vankeuden kanssa. Tätä ei kuitenkaan voida pitää suurena ongelmana.

Lainsäädäntötekniinen kysymys sitä vastoin on, tulisiko RL 2b:3:ään tehdä tekninen muutos siten, että siinä ilmenisi nimenomaisesti, että vankeus voi olla osin ehdollinen, osin ehdoton.

Ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano. Ehdollisen vankeuden mahdollisen täytäntöönpanon (RL 2 b:5) suhteen olisi niin ikään mahdollista toimia nyky sääntelyn rajoissa. Huomioon on kuitenkin otettava, että yhdistelmävankeus voi periaatteessa olla ikään kuin ”monessa kohdassa” RL 2b:5:n soveltamista.

(a) Ensinnäkin tilanne voi olla se, että henkilölle on tuomittu aikaisemmin ehdollinen vankeusrangaistus. Tämän jälkeen samalle henkilölle tuomitaan uusi ehdollinen vankeus, jonka oheen tuomitaan ehdotonta vankeutta. RL 2b:5:n sanamuodon mukaisesti tällaisessakin yhdistelmävankeuden tuomitsemistilanteessa voisi olla mahdollista määrätä aikaisempi ehdollinen vankeusrangaistus

täytäntöön pantavaksi. Tätä ei kuitenkaan voida pitää säännöksen tavoitteiden mukaisena, eikä perusteltuna.

(b) Yhdistelmävankeuden suhteen tyyppitilanne RL 2b:5:n soveltamisessa olisi kuitenkin oletettavasti se, että harkittavaksi tulee yhdistelmävankeutena tuomitun ehdollisen vankeuden osan täytäntöönpano. Koska yhdistelmävankeus kuitenkin jo sisältäisi ehdotonta, korostuisi näissä ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotilanteissa osittaisen täytäntöönpanon soveltamisen tarve.

(c) Tilanteet voivat kuitenkin vaihdella sen mukaan, milloin uusi ehdottomaan vankeuteen johtava rikos tehdään; (i) tehdäänkö se esimerkiksi ennen kuin yhdistelmävankeuteen sisältyvä ehdoton jakso on pantu täytäntöön, (ii) tehdäänkö se yhdistelmävankeuden ehdottoman osan koeajalla, jolloin sovellettavaksi tulee yhtäaikaaisesti RL 2c:14 vai (iii) tehdäänkö uusi rikos vasta kun yhdistelmävankeuden ehdoton osa on kesken tai jopa kokonaan suoritettu.

Viimeksi mainituissa tilanteissa olisi mahdollista säätää, että yhdistelmävankeuden ehdoton osa sisällytettäisiin osaksi RL 2b:5:n nojalla tuomittavaa yhteistä rangaistusta. Jos näin tehtäisiin, tulisi siitä säätää laissa. Toinen kanta johtaisi siihen, että rangaistukset laskettaisiin yhteen täytäntöönpanossa, eikä yhdistelmävankeuden säätäminen edellyttäisi RL 2b:5:n muuttamista.

Aikaisemmin määrätyn ehdottoman vankeuden sisällyttäminen osaksi RL 2b:5:n mukaista rangaistusta olisi tuomitun kannalta kenties edullisempaa, mutta se merkitsisi kuitenkin palaamista ennen vuotta 1997 noudatettuun jälkikonkurrenssitilanteiden sääntelyyn. Ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon selkeyden vuoksi vaikuttaisi olevan perustellumpaa, että sääntelyyn ei tehtäisi tällaista muutosta. Näin ollen tuomitua yhdistelmävankeuden ehdotonta vankeutta ei voitaisi sisällyttää osaksi yhteistä rangaistusta edes tilanteissa, joissa yhdistelmävankeuden ehdollinen osa määrätään täytäntöön pantavaksi. Yhdistelmävankeuden ehdotonta osaa kohdeltaisiin siten täytäntöönpanossa myös näiltä osin täysin samalla tavalla, kuin itsenäisenä seuraamuksena tuomitua lyhyttä ehdotonta vankeusrangaistusta.

Oikeuskäytännössä vakiintunut ja perinteinen kanta on ollut, ettei ehdollista vankeutta, joka on tuomittu vailla lainvoimaa olevalla tuomiolla, voida määrätä täytäntöön pantavaksi.

Tavoitetilana ehdollisen vankeusrangaistuksen mahdollisessa täytäntöönpanossa on mahdollisimman yhdenmukainen rangaistuskäytäntö, mutta toisaalta kovin kasuistinen sääntelykään ei ole suotavaa, koska kaikkia tilanteita ei kuitenkaan ole mahdollista ennakoida. Huomioon on myös otettava nykyinen käytäntö ehdollisen vankeuden täytäntöönpanosta, eli että se on verraten harvinaista. Esimerkiksi vuonna 2010 annettiin 537 tuomiota, jossa määrättiin ainakin yksi ehdollinen vankeusrangaistus täytäntöön pantavaksi. Osaksi täytäntöön pantavaksi määrättiin vain 27 ehdollista. Pidemmän aikavälin kehityksenä voidaan kuitenkin todeta, että täytäntöön pantavaksi määrättyjen ehdollisten rangaistusten määrä on voimakkaasti kasvanut (267 vuonna 1997; 725 vuonna 2008 ja 647 vuonna 2009).

Ehdollisen vankeuden määrääminen täytäntöön pantavaksi ei ole nykysääntelyn mukaisesti pakollista, vaan se on aina tuomioistuimen harkinnassa. Edellytyksenä on, että koeajalla tehdystä uudesta rikoksesta tuomitaan ehdotonta vankeutta ja että syyte uudesta rikoksesta on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tilanteissa, joissa uusi rikos on tehty useamman ehdollisen vankeusrangaistuksen koeaikana, joustavuutta rangaistuksen määräämisessä lisää se, että tuomioistuimella on mahdollisuus määrätä täytäntöön pantavaksi vain jokin tai jotkin useammista ehdollisista vankeusrangaistuksista.

Keskeinen ehdollisen vankeuden täytäntöönpanoa koskeva prejudikaatti on KKO 2002:37. Tuossa ratkaisussa KKO päätyi määräämään aikaisemman ehdollisen vankeusrangaistuksen (1 v 6 kk) täytäntöön pantavaksi osittain (11 kk:n osalta). Lisäksi ratkaisussa KKO 2001:13, jossa prejudikaattikysymys koski tahallisuuden arviointia huumausainerikosjutussa, otettiin kantaa ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon. KKO määräsi aikaisemman ehdollisen rangaistuksen kokonaan täytäntöön pantavaksi. Ehdollisen vankeuden täytäntöönpanoa koskeva ratkaisu edellyttää aina tilanteen kokonaisuusharkintaa, jossa on otettava huomioon useita erilaisia seikkoja. Harkinnassa on otettava huomioon ensinnäkin yleiset rangaistuksen määräämiseen vaikuttavat perusteet. Muita keskeisiä harkintakriteereitä ovat uuden ja aikaisemman rikoksen samankaltaisuus, rikosten vakavuus, uusien rikosten määrä, koeajan kuluminen, aikaisemmasta rikoksesta kulunut aika, tekijän ikä, ehdottoman vankeuden ensikertaisuus ja yhteisen rangaistuksen mahdollinen kohtuuttomuus.

Yhdistelmävankeuden käyttöönoton tavoitteena ei ole miltään osin vaikuttaa niihin käytäntöihin, joita ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa on oikeuskäytännössä vakiintunut. Vastaavasti yhdistelmävankeus tulee mukauttaa nykyiseen yhtenäisrangaistusjärjestelmän periaatteisiin ja sen mukaisiin nykysäännöksiin.

Jäännösrangaistuksen täytäntöönpano. RL 2c:14:n mukaan tuomioistuin voi syyttäjän vaatimuksesta määrätä jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. RL 2c:14:n soveltaminen yhdistelmävankeuden yhteydessä aktualisoituu tilanteissa, joissa uusi rikos ajoittuu yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman ehdonalaisen koeajalle, mikä puolestaan on lyhyt. Jos esimerkiksi yhdistelmävankeuden ehdottoman osan enimmäispituudeksi säädetään kolme kuukautta, on koeaika kertalaisuudesta riippuen 1,5 tai 1 kuukautta.

Jäännösrangaistus määrättiin täytäntöön pantavaksi kokonaan 328 kertaa ja osittain 137 kertaa vuonna 2010 (yhteensä 465 kertaa). Tuomioistuin voi jättää jäännösrangaistuksen myös täytäntöön panematta laissa erikseen mainituilla perusteilla. Näin tehtiin 117 kertaa vuonna 2010. Näin ollen voidaan olettaa, että yhdistelmävankeuteen liittyvät jäännösrangaistusten täytäntöönpanot ovat erittäin harvinaisia. Huomionarvoista on lisäksi, että lyhyitä jäännösrangaistuksia (joita yhdistämärangaistus nimenomaan tuottaa) ei oikeuskäytännössä ole tapana määrätä täytäntöön pantavaksi.

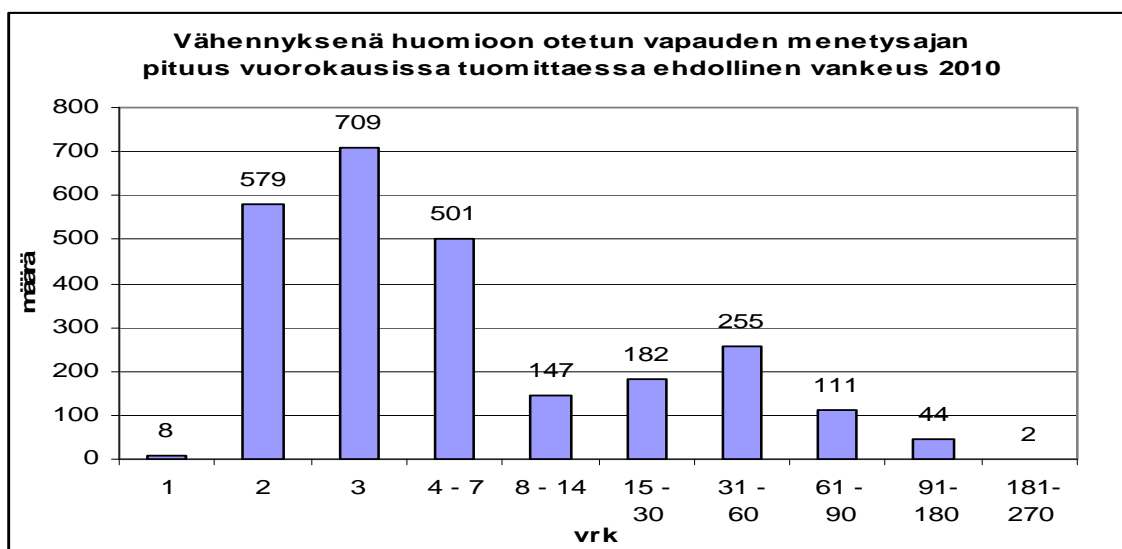
Kun yhdistelmävankeuden ehdottomasta osuudesta vapauduttaisiin ehdonalaiseen vapauteen niin tilanne voi olla se, että henkilö on samaan aikaan samasta rikoksesta sekä ehdonalaisen vapauden että ehdollisen tuomion koeajalla. Tilanne kuulostaa kummalliselta, mutta ei ole välttämättä ongelmallinen. Pulmalliseksi se tulee silloin, kun ehdollinen vankeus ja jäännösrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön, ensimmäinen RL 2b:5:n perusteella ja jälkimmäinen RL 2c:14:n perusteella. Tällöin tuomioistuimen olisi siis määrättävä, jos se päättyy täytäntöönpanoon, yhteinen rangaistus, joka koostuu (i) koeajalla tehdystä uudesta rikoksesta, (ii) täytäntöönpantavaksi määrätystä ehdollisesta vankeudesta ja (iii) täytäntöönpantavaksi määrätystä jäännösrangaistuksesta. Tämä edellyttää RL 2c:14:n muuttamista. Oletettavasti nämä tilanteet olisivat harvinaisia.

Vapaudenmenetysajan vähentämisen kohdentaminen. RL 6 luvun 13 §:n mukaan jos määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan teosta, jonka johdosta rikoksen tehnyt on ollut vapautensa menettäneenä yhtäjaksoisesti vähintään yhden vuorokauden, tuomioistuimen on vähennettävä rangaistuksesta vapaudenmenetystä vastaava aika tai katsoettava vapaudenmenetys rangaistuksen täydeksi suoritukseksi.

Lähtökohtana on kyseisen säännöksen tarkoitus huomioon ottaen oltava se, että yhdistelmävankeuteen tuomittaessa vähennys tehtäisiin ehdottomasta vankeudesta. Tähän on kuitenkin otettava nimenomaisesti kantaa kyseisessä säännöksessä. Erityistilanteena on huomioitava se, jos vähennys on suurempi kuin ehdottoman tuomion pituus.

Vuonna 2010 tuomittiin 15 098 ehdollista vankeusrangaistusta. Näistä 2538:ssa eli noin joka kuudennessa tuomiossa tehtiin RL 6:13:n mukainen vähennys. Oikeustilastollisesta vuosikirjasta ilmenee rangaistuslajeittain vähennyksenä huomioon otetun vapaudenmenetysajan pituus vuorokausissa.

Alla olevasta kuviosta havaitaan, että yli kahden viikon vähennys tehtiin vuonna 2010 594 tapauksessa ja 31–90 vuorokauden vähennys 366 tapauksessa. Nämä vapaudenmenetysajan vähentämiseen liittyvät tiedot osoittavat, että käytännössä tehtävä vähennys vähentäisi yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman vankeuden suorittamisaikaa. Tämä vähentää yhdistelmävankeuden vankilukua lisäävää vaikutusta.

Tehtävä vähennys voisi olla – ja käytännössä joskus olisikin – jopa niin pitkä, että se ylittäisi yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman osuuden.

Nykyisin vallitsevaa tilaa voidaan pitää jossain määrin epäoikeudenmukaisena. Henkilö on saattanut olla melko pitkään vapautensa menettäneenä, mutta tulee lopulta tuomituksi muuhun kuin vapausrangaistukseen. Näiltä osin nykyinen järjestelmä näyttääkin tosiasiallisesti olevan tietyllä tavalla ankarampi kuin se pelkkiä tuomittuja rangaistuksia tarkastelemalla vaikuttaisi olevan.

Muutetussa pykälässä on nimenomaisesti säädettävä, että vähennys tehdään täysimääräisesti ehdottamasta vankeudesta ja mahdollinen ylimenevä osa vähennetään ehdollisesta vankeusrangaistuksesta. Kysymys on lainsäädäntöteknisestä muutoksesta.

2.4.6 Yhdistelmävankeuden sovittaminen RL 6 luvun sääntelyyn

Itsenäinen seuraamus vai oheisrangaistus?

Asiassa on ratkaistava ensinnäkin se käytännössä teknisluonteinen mutta periaatteelliselta kannalta merkittävä kysymys, onko uudessa yhdistelmävankeudessa kyse *omasta rangaistuslajista vai ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksesta*, ja minkä niminen itsenäisenä rangaistuslajina mahdollisesti säädettävä yhdistelmävankeus olisi.

Kyse on myös siitä, tuomitaanko henkilö esimerkiksi kahden vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen, josta ehdotonta vankeutta on kaksi kuukautta vai 1 vuoden 10 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohella 2 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tältä osin kysymys on pitkälti käsitteellinen, mutta asia on huomioitava tuomioistuinkäytännössä tuomiolauselman kirjoittamisessa.

Voidaan esittää, että niin kriminaalipoliittisesti kuin periaatteellisesti saattaa olla ongelmallista säätää yhdistelmävankeudesta ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena.

Säätämällä yhdistelmävankeudesta ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena, voitaisiin uudistus toteuttaa kenties laajemmin muuttamatta voimassa olevaa sääntelyä. Yhtälailla mahdollista olisi se, että yhdistelmävankeus säädettäisiin omaksi rangaistuslajikseen ja erillisessä momentissa säädettäisiin, että sen tuomitsemisessa ja täytäntöönpanossa noudatetaan soveltuvien osin laissa jo olevia säännöksiä ehdollisesta ja ehdottomasta vankeudesta. Viimeksi mainitussa tilanteessa oman ongelmansa saattavat muodostaa RL 7 luvun jälkikonkurrenssitilanteet.

Järjestelmän perusrakenteet eivät sinällään aseta erityisiä esteitä kummallekaan ratkaisulle. Oheisseuraamusmallin hyvänä puolena voi olla se, että sen avulla uuden seuraamusyhdistelmän käyttöala saadaan istutettua paremmin nykyjärjestelmään. Kokemus on osoittanut, että uusien seuraamusten lisääminen järjestelmään on hyvin vaativa tehtävä, eikä uusien seuraamusten kohdejoukko ole välttämättä helposti ennakoitavissa.

Riippumatta valitusta vaihtoehdosta yhdistelmävankeus merkitsisi käytännössä lyhyen ehdottoman vankeuden ja pitkän ehdollisen vankeuden yhdistelmää. Käytännössä tuomioistuimien voisi siten nykyisen ehdollisen ja ehdottoman vankeuden joko-tai ratkaisun sijasta määrätä esimerkiksi kahden vuoden ehdollinen vankeuden ja liittää siihen lyhyen ehdottoman vankeuden.

Edellä mainittuun kysymykseen annettavalla ratkaisulla on monia heijastusvaikutuksia siihen, millä tavoin uudesta yhdistelmävankeudesta säädettäisiin RL 6 luvussa.

Oheisseuraamusmalli merkitsisi, että yhdistelmävankeutta koskeva perussääntely toteutetaan RL 6:10:n ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevan säännöksen yhteydessä. Tämänkin toteuttamiseen on useita vaihtoehtoisia lainsäädäntöteknisiä malleja. Parhaana vaihtoehtona olisi tässä mallissa säätää pitkiin ehdollisiin liittyvistä oheisseuraamuksista omassa momentissa. Pitkiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin liitettäviä oheisseuraamuksia voivat koskea myös tietyt erikseen säädettävät käyttökriteerit.

Eräs kahden eri mallin yhdistelmä olisi muuttaa RL 6:10:ää siten, että kyseessä olisi yleissäännös mahdollisuudesta yhdistää eri seuraamuksia. Näin ollen ei olisi tarvetta ylimalkaan puhua *ehdollisen vankeuden* oheisseuraamuksista.

Yhdistelmävankeuden käyttöönotto itsenäisenä seuraamuksensa merkitsisi rikoslain 6 luvun 1 §:n muuttamista ja seuraamusta koskevan oman säännöksen säätämistä. Koska täten toteutettu yhdistelmävankeus olisi käytettävissä vain yhdessä pitkien ehdollisten kanssa ja sisältäisi vankilakauden, asetuisi se seuraamusten ankaruusankaruusportaikolla yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen ja ehdottoman vankilatuomion väliin. Näin olisi varmaankin tarpeetonta enemmälti säätää seuraamuksen ankaruudessa suhteessa muihin rangaistuksiin. Edelleen yhdistelmävankeudenkäyttöön otto omana seuraamuksena merkitsisi sitä, että rikoslain seuraamusjärjestelmässä olisi kahdenlaisia ”yhdistelmä-rangaistuksia”; ehdollisen oheen tuomittavat muut kuin vankeudesta koostuvat oheisseuraamukset ja ehdollisen vankeuden ja ehdottoman vankeuden yhdistelmä, joissa sääntely voi olla eriytetty sen suhteen, kuinka pitkiä eri vankeuslajien osuudet ovat.

Ehdoton vankeus on rangaistuksista ankarin. Tämän vuoksi ei ole luontevaa puhua ehdollisen vankeuden oheen tuomittavasta ehdottomasta vankeudesta. Kyseisen sääntelytekniikan heikkouksiin lukeutuu myös sen kriminaalipoliittinen viesti ja periaatteellinen ongelmallisuus. Ehdollisesta vankeudesta ja ehdottomasta koostuva yhdistelmävankeus olisikin perusteltua säätää omaksi itsenäiseksi rangaistuslajiksi. Tämä ei kuitenkaan poista edellä pohdittua tarvetta liittää valvontarangaistus ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi.

Yhdistelmä-rangaistus ei olisi riittävän osuva kuvaamaan uutta seuraamuslajia, mistä syystä sen nimeksi tulisi säätää *yhdistelmävankeus*.

Yhdistelmävankeuden tuomitsemisen edellytykset

Sisällöllisesti merkittävä seuraava ratkaistava kysymys on, että pidättäydytäänkö yhdistelmävankeuden sääntelyssä nykyisenkaltaisessa mallissa, jossa yhdistelmien käyttö on sidottu yksinomaan siihen, että ehdollinen yksinään on ”riittämätön” ja täsmennetään perusteluissa käyttöalaa. Laillisuusperiaatteen näkökulmasta tarkempi sääntely olisi suotavaa, joskin rangaistuksen määräämistä ja mittaamista koskeva sääntely antaa jo voimassa olevan lain mukaan varsin toimivan kehyksen arvioida oheisseuraamuksen käytön tarvetta. Säädettyä yhdyskuntapalvelu pitkien ehdollisten vankeusrangaistusten oheisseuraamukseksi lain esitöissä (HE 177/2000 vp; LaVM 8/2001 vp) ei käsitelty lainkaan kysymystä siitä, millaisiin tapauksiin uutta oheisseuraamusta oli tarkoitus käyttää. Täten tarkoituksena kaiketi oli, että soveltamisala on yleinen ja tuomioistuimilla on asiassa hyvin laaja harkintavalta. Nyt pohdittavana olevassa tilanteessa tätä lähestymistapaa ei voida pitää riittävänä.

Kun uuden yhdistelmävankeudenkäyttöä halutaan ohjata tarkemmin, seuraava kysymys on, mitä nämä kriteerit ovat. Edellä on jo omaksuttu kanta, että yhdistelmävankeuden sitominen tiettyihin rikoslajeihin on vastoin Suomen rikosoikeuden peruseriaatteita. Selvää on, että yhdistelmävankeuden käytössä lähtökohtana on oltava teon rangaistusarvo, eli käytännössä ne kriteerit, joista on säädetty jo nykyisin ehdollisen ja ehdottoman vankeuden rajanvetoa määrittävässä RL 6:9:ssä, eli rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisempi rikollisuus. Lisäksi perusteltua saattaisi olla mainita kriteerinä myös tuomittavan ehdollisen pituus, mikä olisi omiaan porrastamaan pitkiin ehdollisiin mahdollisesti liitettäviä oheisseuraamuksia siten, että ensimmäisenä vaihtoehtona käytössä olisi yhdyskuntaseuraamukset ja esimerkiksi 1,5 vuotta ylittävissä ehdollisissa olettamuksena olisi vankeuden määrääminen seuraamuksen osaksi.

Yhdistelmävankeuden käyttökriteereihin liittyvä kysymys on myös se, missä määrin huomioon tulee – ja voidaan – ottaa erityisistä, tekijän henkilöön liittyviä ja kohtuuskäsitteitä. Oikeuskirjallisuudessa katsotaan vakiintuneesti, että ehdollisen vankeusrangaistuksen käyttöön vaikuttavat myös erilaiset kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperusteet. Tämä ei kuitenkaan ilmene nimenomaisesti RL 6:9:stä, eikä nimenomaisesti kyseisen säännöksen yksityiskohtaisista perusteluista (HE 44/2002 vp).

Toisaalta RL 6:3:n mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavia perusteita ovat luvun 4–8 §:ssä mainitut perusteet niiden ohella, joista muualla laissa säädetään. Päätettäessä rangaistuksen lajista noudatetaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella, mitä 9–12 §:ssä säädetään. Eräs tapa olisi siten säätää, että yhdistelmävankeutta harkittaessa olisi otettava huomioon RL 6 luvussa säädetyt rangaistuksen mittaamis- ja määräämisperusteet.

Yhdistelmävankeuden rangaistuksen pituuteen liittyvä soveltamisala

Erityisen vaikea seuraava ratkaistava kysymys on, miten turvataan se, että yhdistelmävankeuden käyttöönotto ei lisää vankimäärää, mikä merkitsee käytännössä sitä, että osan nykyisistä ehdottomista on tultava yhdistelmävankeuden piiriin. Osittain tämä on sidoksissa edellä käsiteltyihin yhdistelmävankeuden käyttösääntöihin ja siihen, minkä pituisiin vankeuksiin yhdistelmävankeus on perusteltua ulottaa – edellä on (jakso 2.4.2 Yhdistelmävankeuden toteuttamisvaihtoehtoja) erikseen käsitelty sitä, kuinka pitkä yhdistelmävankeuden ehdottoman osan tulisi olla.

Yhdistelmävankeuden ensisijaisena kohderyhmänä olisivat vakavista rikoksista pitkiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin nykyisin tuomittavat ensikertalaiset. Uusijat rajautuvat pitkissä ehdollisissa useissa tilanteissa sen piiristä pois. Tavoitetaan voidaan hakea ratkaisua eri suunnilta.

(a) Jatkossa ei olisi poissuljettua, että uusimiselle rangaistuksen ehdollisuutta harkittaessa annettaisiin estevaikutuksena vähäisempi merkitys kuin nykyisin. Voisi katsoa, että uusiminen ei olisi yhtä usein rangaistuksen ehdollisuuden esteenä, koska käytössä olisi yhdistelmävankeus ja siihen kuuluisi ehdoton osuus. Vaihtoehtona olisi siis ajateltavissa minimalistinen malli, että näiltä osin ei säädettäisi mitään. Tämä perustuisi siihen, että säädettäessä yhdistelmävankeus osaksi seuraamusjärjestelmää osa nykyisistä ehdottomista tuomittaisiin jatkossa yhdistelmävankeutena. Toisaalta voidaan kysyä, saadaanko tällainen ”siirtymä” syntymään ilman, että asia huomioitaisiin nimenomaan jollakin tavalla laissa.

Työryhmän näkemyksen mukaan tätä ohjausvaikutusta ei saada aikaan ilman lainsäädäntömuutoksia.

(b) Toinen vaihtoehtoinen tapa ottaa yhdistelmävankeus käyttöön ilman vankilukuvaiikutuksia olisi muuttaa seuraamusjärjestelmää samassa yhteydessä laajemminkin. Mahdollisia keinoja olisi valvontarangaistuksen käyttöalan korottaminen nykyisestä kuudesta kuukaudesta taikka yhdyskuntapalvelun käyttöalan laajentaminen kahdeksasta kuukaudesta vuoteen. Näiltä osin työryhmä katsoo, että näin mittavien muutosta pohtiminen ei kuulu sen toimeksiantoon.

(c) Jäljelle jäävä vaihtoehto liittyy ehdollisen vankeuden soveltamisalan laajentamiseen. Työryhmässä käydyissä keskusteluissa on päädytty siihen, että yhdistelmävankeuden käyttöönotto toimeksiannossa esitettyine rajauksineen edellyttää ehdollisen vankeuden ylärajan nostamista poikkeuksellisissa tilanteissa. Tältä osin on huomioitava, että yli kahden vuoden rangaistukset tuomitaan niin vakavista rikoksista, että ehdollisen vankeusrangaistuksen rajan nostaminen voi olla kriminaalipoliittisesti vaikeasti hyväksyttävissä. Jokseenkin selvää on, että yhdistelmävankeuden mahdollistaminen yli kahden vuoden vankeuksissa tulisi toteuttaa ”normaalitilannetta” pidemmällä ehdottoman osuudella ja oheisseuraamuksen pakollisuudella. Tämä mahdollisuus on lisäksi rajattava poikkeuksellisiin tilanteisiin. Kyse on siitä, että teosta tai tekokokonaisuudesta seuraa nykyisen yleisen mittaamiskäytännön mukaisesti kahden vuoden ylittävä rangaistus,

eikä tuomioistuimilla ole nykysääntelyn nojalla mahdollista tuomita sitä ehdollisena, vaikka käsillä olevien seikkojen valossa jonkinlainen joustomahdollisuus olisi perusteltua.

Tuomioistuinkäytännössä löytyy tässäkin ryhmässä ratkaisuja, jossa rangaistusjärjestelmä ei tarjoa riittävää jouston varaa. Samalla tavalla kun yhdistelmävankeus paikkaisi koetun oikeudenmukaisuusongelman pitkissä ehdollisissa, se vähentäisi sitä kynnysvaiikutusta, minkä rangaistuksen ehdollisuuden rajaaminen enintään kahden vuoden vankeuksiin tuottaa.

Lieventävään suuntaan vaikuttavien perusteiden osalta rikoslain rakenne on monikerroksinen, ja laki tuntee kolme erilaista perusteryhmää. Ensimmäisen muodostavat rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädettyt asteikon lieventämisperusteet. Sovellettavan asteikon ohella ne vaikuttavat myös mittaamiseen asteikon rajoissa. Toiseksi tulevat niin sanotut yleiset lieventämisperusteet. Ne vaikuttavat ennen kaikkea teon moitittavuuden arviointiin. Nämä rikoslain 6 luvun 6 §:ssä mainitut perusteet määrittävät ja täsmentävät ennen kaikkea moitearvostelun yleisiä lähtökohtia. Kolmantena ryhmänä ovat rikoslain 6 luvun 7 §:ssä säädettyt kohtuusperusteet. Ne eivät kerro niinkään teon ja tekijän moitittavuudesta vaan pikemminkin seikoista, joita tulee kohtuuden mukaan ottaa huomioon tilanteessa, jossa jokin poikkeuksellinen syy tekee normaalikäytännön mukaisen rangaistuksen kohtuuttoman ankaraksi.

RL 6:6:n mukaan rangaistuksen lieventämisperusteita ovat 1) rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka, 2) rikokseen johtanut voimakas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, tekijään kohdistunut karkea loukkaus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia, 3) tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä, ja 4) saman luvun 8 §:n 1 ja 3 momentissa mainitut perusteet. Viimeksi mainittuja ovat se, että tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana ja se, että tekijä tuomitaan avunantajana rikokseen soveltaen, mitä 5 luvun 6 §:ssä säädetään, tai hänen osallisuutensa rikokseen on muutoin muiden osallisuutta selvästi vähäisempi.

RL 6:7:n mukaan rangaistuksen kohtuullistamisen mahdollistavia perusteita ovat 1) tekijälle rikoksesta johtunut tai hänelle tuomiosta aiheutuva muu seuraus, 2) tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot sekä 3) rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika, ”jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus näistä syistä johtaisi kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen.”

Yhdistelmävankeuden käyttö pidemmissä vankeusrangaistuksissa on syytä sitoa RL 6:6–7:ssä säädettyihin perusteisiin. Tämä ratkaisu saa tukea myös nykyisen rangaistuskäytännön analyysistä, josta ilmenee, että tietyissä yksittäistapauksissa myös yli kahden vuoden rangaistuksen tuomitseminen osin ehdollisena, osin ehdottomana on kohtuusnäkökohdista käsin perusteltua.

2.4.7 Johtopäätöksiä

Kuten edellä ilmenee, yhdistelmävankeuden käyttöön oton tarpeen harkinta edellyttää lukuisia osaratkaisuja. Edellä kävi ilmi ensinnäkin, että yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman vankeuden täytäntöönpano ei olisi ongelmallista, vaan se olisi toteutettavissa jopa ilman vankeuslain muutoksia. Yhdistelmävankeuden ehdottomaan osuuteen on perusteltua soveltaa normaaliin tapaan ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä. Vastaavasti yhdistelmävankeus muodostaisi jo nykysääntelyn mukaisen itsenäisen vankilakauden.

Vankeuden täytäntöönpanoon liittyvien näkökohtien tultua arvioiduksi on tullut erikseen tarkastella, miten yhdistelmävankeus vaikuttaa eräisiin tuomitsemistoimintaan liittyviin erityiskysymyksiin. Näitä olivat koeaikaa koskeva sääntely, ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano, jäännösrangaistuksen täytäntöönpano ja vapaudenmenetyksajan vähentämisen kohdentaminen. Edellä todetun mukaisesti nämä teemat vaativat eräiltä osin lainsäädännön teknisluonteisia muutoksia. Vastaavasti valvontarangaistuksen tuomitsemisen mahdollistaminen ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena edellyttäisi valvontarangaistusta koskevan sääntelyn muuttamista.

Tehtyjen osaratkaisujen jälkeen tulee ratkaistavaksi pääkysymys; tarvitaanko yhdistelmävankeutta ja miten sitä koskeva sääntely tulisi toteuttaa. Ensin mainitun kysymyksen osalta on katsottu, että rangaistusjärjestelmää on perusteltua tehostaa mahdollistamalla määrätä samassa yhteydessä sekä ehdollista että ehdotonta vankeutta. Näin voidaan lieventää sitä jyrkkää kuilua, joka nykyjärjestelmässä on tilanteissa, joissa tuomittavan rangaistuksen pituus lähenee kahta vuotta ja tuomioistuimen on päätettävä vankeusrangaistuksen ehdollisuudesta. Uusi sääntely on perusteltua toteuttaa mahdollisimman pitkälti hyvin toimivan nykysääntelyn puitteissa.

Suomen rikosoikeudelle on ollut ominaista verraten suppea, harvoille vaihtoehdoille rakentuva seuraamusjärjestelmä. Tämä liittyi kiinteästi etenkin 1970- ja 1980-luvuilla korostettuun uusklassiseen rikosoikeuden suuntaukseen ja sen ajateltiin takaavan rikoslainkäytön läpinäkyvyyden. Sittemmin seuraamusjärjestelmä on monipuolistunut, kun käytännölliset painavat syyt ja kriminaalipoliittiset näkemykset ovat sitä edellyttäneet. Yhdistelmävankeuden suhteen voidaan tätä taustaa vasten tiivistetysti todeta, että sen käyttöönotto olisi kriminaalipoliittisesti ja oikeudenmukaisuusnäkökohdista selvästi perusteltua, vastaisi hyvin kansainvälisiä malleja, olisi lakiteknisesti ilman suurempia ongelmia toteutettavissa eikä se ole lainkäyttäjille erityisen hankala soveltaa. Vaikka yhdistelmävankeuden säätäminen toisikin lainkäyttäjälle yhden lisävaihtoehdon, se ei työryhmän arvion mukaan hankaloita sanottavassa määrin rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän selväpiirteisyyttä ja ennustettavuutta. Tätä päätelmää vahvistaisi edelleen se, että yhdistelmävankeuden täytäntöönpano järjestettäisiin voimassa olevan rangaistusten täytäntöönpanoa koskevan sääntelyn kautta. Työryhmän käsityksen mukaan seuraamusvaihtoehtojen kokonaislukumäärä ei ole keskeinen asia vaan se, kuinka monta vaihtoehtoa tuomarilla on kussakin tuomitsemistilanteessa samanaikaisesti harkittavina, ja miten selkeästi seuraamusten käyttö säännöt on onnistuttu muotoilemaan.

Yhdistelmävankeuden käytön alarajana olisi yhden vuoden ylittävä ehdollinen vankeusrangaistus, joka on sama kuin nykyisin käytössä olevassa ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia koskevassa sääntelyssä. Perusteita ottaa käyttöön tätä matalampi raja ei ole tullut esiin.

Yhdistelmävankeus on perusteltua ottaa käyttöön omana seuraamuslajinaan, mutta sen osien määräämiseen ja täytäntöönpanoon tulisi soveltaa nykyistä sääntelyä. Edellä tässä esityksessä toisinaan käytetty ilmaisu yhdistelmärankaistus ei olisi riittävän osuva kuvaamaan uutta seuraamuslajia, mistä syystä sen nimeksi ehdotetaan *yhdistelmävankeutta*.

Yhdistelmävankeutta olisi mahdollista tuomita tilanteissa, joissa nykyisin tuomitaan enintään kolmen vuoden vankeusrangaistus mutta vankeuden pidentyessä sen käyttöedellytykset kiristyvät ja ehdottoman vankeuden osuus kasvaisi.

Ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia koskevaa sääntelyä olisi myös aiheellista paitsi tarkentaa myös laajentaa. Valvontarangaistuksen ottaminen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamukseksi on perusteltua.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Rikoslain kokonaisuudistuksen yhtenä päämääränä on pidetty avoseuraamusten käytön laajentamista. Vapaudessa täytäntöön pantaviin seuraamuksiin on suhtauduttu myönteisesti, koska niiden on katsottu kokonaisuudessaan aiheuttavan sekä tuomitulle että yhteiskunnalle vähemmän taloudellisia ja sosiaalisia kustannuksia ja kärsimyksiä kuin laitoksissa täytäntöön pantavien rangaistusten.

Ehdollinen vankeusrangaistus on osoittautunut Suomen rikosoikeudellisessa järjestelmässä käyttökelpoiseksi ja varsin yleisesti käytetyksi rangaistukseksi. Uudistuksen tavoitteena on säilyttää ehdollisen vankeusrangaistuksen käytännössä vakiintunut ja keskeinen asema seuraamusjärjestelmässä.

Seuraamusjärjestelmän sisäisen johdonmukaisuuden kannalta nykyisen lainsäädännön ongelmana on, että siirtymä pitkästä ehdollisesta rangaistuksesta samanpituisen ehdottomaan rangaistukseen merkitsee varsin jyrkkää porrasta muuten vähittäin ankaroituvassa rangaistusjärjestelmässä.

Ongelmaan voidaan puuttua säätämällä yhdistelmävankeus, jonka perimmäisenä tavoitteena on, että rangaistukset ankaroituisivat vastaavalla tavalla asteittain kuin rikosten moitittavuus vaihtelee.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Edellä nykytilan arvioinnissa on arvioitu erilaisia tapoja toteuttaa yhdistelmävankeuden tavoite. Sääntely olisi mahdollista toteuttaa säätämällä yhdistelmävankeudesta ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tai säätämällä yhdistelmävankeudesta itsenäinen rangaistuslaji, jonka täytäntöönpanoon sovelletaan kuitenkin ehdollista ja ehdotonta vankeutta koskevia säännöksiä. Viimeksi mainitun on todettu olevan erityisesti rangaistusjärjestelmän selkeys huomioon ottaen perusteltu ratkaisu.

3.3 Keskeiset ehdotukset

Jos vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden ehdollinen vankeus oheisseuraamukseksi on selvästi riittämätön rangaistus, vankeus voitaisiin tuomita osaksi ehdollisena ja osaksi ehdottomana (yhdistelmävankeus). Yhdistelmävankeutena voitaisiin tuomita myös yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeus, jos se on erityisen perusteltua kohtuuserusteiden nojalla, eivätkä rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä rangaistuksen tuomitsemista kokonaan ehdottomana. Yhdistelmävankeuteen sisältyisi aina ehdotonta vankeutta, jota ei voitaisi tuomita yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena

Yhdistelmävankeus toisi tarvittavaa joustoa nykyjärjestelmään kahdessa suhteessa. Perustilanne koskisi nykyisiä yli vuoden ja enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksia tilanteissa, jossa tuomioistuimien kokee tapauksen rajatapauksena (joko ehdollinen tai ehdoton). Näissä ehdollisen ja ehdottoman rajoille sijoittuvissa tilanteissa tuomioistuimen olisi mahdollista tuomita yhdistelmävankeutta, jossa pitkään ehdolliseen liitettäisiin lyhyt (14 vrk – 3 kk) ehdoton vankeus. Poikkeustapauksissa joustoa tarvitaan myös nykyisten kahta vuotta pidempien vankeusrangaistusten yhteydessä. Tällaista kohtuuskäyttöön pohjaavaa joustoa tarjoaisi mahdollisuus tuomita yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeusrangaistus yhdistelmänä, jossa ehdottoman vankeuden pituus vaihtelisi kolmesta kuukaudesta vuoteen.

Uudistus toteutettaisiin rikoslakia, pääosin rikoslain 6 luvun rangaistuksen määräämistä koskevaa sääntelyä muuttamalla. Uuden seuraamuksen täytäntöönpanoon sovellettaisiin nykyisin voimassa olevia sääntöjä rangaistusten täytäntöönpanosta.

Ehdotus sisältää lisäksi muutosehdotuksen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevan sääntelyn muuttamiseksi. Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia olisi sakko, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja nuoria rikoksentekejiä koskeva valvonta.

4 Esityksen vaikutukset

Esityksellä ei ole sanottavia taloudellisia eikä organisatorisia vaikutuksia.

Esitykseen sisältyvillä muutoksilla on kuitenkin toisaalta vankilukua lisäävä mutta toisaalta sitä vähentävä vaikutus. Tarkoituksena on, että osasta rikoksista, joista nykyisin tuomitaan ehdollista vankeutta mahdollisine nykyisin käytössä olevine oheisseuraamuksineen, tuomittaisiin jatkossa ehdollisen vankeuden lisäksi ehdottomaa vankeutta. Toisaalta muutoksen myötä osa nykyisin tuomittavista ehdottomista vankeuksista tuomittaisiin jatkossa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden yhdistelmänä. Kahta vuotta pidempien vankeusrangaistusten ryhmässä yhdistelmävankeuden käyttö rajautuisi yksittäisiin kohtusperusteisiin poikkeustilanteisiin.

Yhdistelmävankeuden tavoitteena on 1–2 vuoden vankeuksissa korostaa kaikkein vakavimpien sellaisten rikosten, joista tuomitaan nykyisin ehdollista vankeutta, moitittavuutta. Yhdistelmävankeus kohdistuu ryhmään, jossa on oltu hyvin lähellä ehdottoman vankeuden tuomitsemista.

Vuonna 2010 tuomituista yli vuoden ehdollisista nousee esille osin heterogeeninen, mutta toisaalta osin melko selväpiirteinen kuva yhdistelmävankeuden potentiaalisista kohderikoksista. Noin 700 tuomiosta 243:ssa päärikos oli omaisuusrikos, 263:ssa henkeen tai terveyteen kohdistunut rikos (joista 225 törkeitä pahoinpitelyitä), 70:ssä seksuaalirikos ja 96:ssa huumausainerikos. Yksittäisenä tekona nousee erityisesti esille paitsi törkeä pahoinpitely (225) myös törkeä huumausainerikos (91) ja törkeä kirjanpitorikos (60). Kaksi ensin mainittua selittyy tekojen korkeahkoilla yhden vuoden minimirangaistuksilla.

Ehdollisia vankeuksia ryhmässä 1,5–2 vuotta tuomittiin vuonna 2010 kaikkiaan 288 kertaa. Näistä 100:ssa päärikos oli omaisuusrikos, 103:ssa henkeen tai terveyteen kohdistunut rikos ja 35:ssä seksuaalirikos. Samat yksittäisrikokset korostuvat (törkeä pahoinpitely, törkeä huumausainerikos, törkeä kirjanpitorikos) tässäkin ryhmässä. Tasan 2 vuoden pituisia ehdollisia vankeuksia tuomittiin 2010 22 kertaa.

Yhdyskuntapalvelu on liitetty oheisseuraamukseksi noin neljäsosaan yli vuoden mittaisista ehdollisista vankeusrangaistuksista. Vuonna 2010 luku oli 165. Yhdistelmävankeuden piiriin tulevan joukon nykykäytännön mukaisesti arvioitu kohderyhmä on siten karkeasti tätä suuruusluokkaa, noin 150–200 tuomiota. Kun otetaan huomioon, että yhdyskuntaseuraamuksella tehostettu ehdollinen vankeus on näissä monissa tapauksissa riittävä seuraamus, uudistuksen kohdejoukko voi olla noin puolet tai kolmasosa edellä mainitusta luvusta, eli suuruusluokkaa 50–70 yhdistelmävankeutta. Näiden lisäksi seuraamuksen alaa laajentaisivat ne tapaukset, joissa on nykyisin tuomittu ehdollista vankeutta ilman oheisseuraamuksia, esimerkiksi rikoksen laadun vuoksi. Karkea arvio on siten, että yhdistelmävankeuden kohderyhmä suhteessa nykyisin tuomittaviin ehdollisiin

vankeusrangaistuksiin, oli *sadan tapauksen luokkaa*. Muutoksen tarkoitusperistä johtuen yhdistelmävankeuden soveltamisala ei saa muodostua tätä laajemmaksi.

Jos 100 tapauksen ryhmälle tuomitaan ehdollisen vankeuden lisäksi keskimäärin noin 40 vuorokauden mittainen ehdoton vankeus, merkitsisi tämä noin 4000 bruttovankilapäivän lisääntymistä. Kun yhdistelmävankeuden ehdottomasta osasta vapaudutaan ehdonalaiseen vapauteen, laskee uudistuksen vankilukuvaikutus noin 2000–3000 vankipäivään. Päivittäisessä vankiluvussa tämä tarkoittaisi suuruusluokaltaan noin 10 vangin lisäämistä. Laskennallisesti uudistuksen hinnaksi tulisi siten joitain satoja tuhansia euroja. Tätä summaa vähentäisi yhdistelmävankeuden ehdottomasta osasta tehtävä RL 6:13:n mukainen vähennys. Kun nykyään ehdolliseen vankeuteen johtavista rikoksista aletaan rangaista yhdistelmävankeudella, kasvaa vankiluku vasta rangaistusmassan ylittäessä tutkintavankeuden määrän. Toisaalta esitettyjä arvioita voi korottaa se, että yhdistelmävankeus saa tuomioistuinkäytännössä ennakoitua laajemman soveltamisalan.

On syytä erityisesti korostaa, että tuomitsemiskäytännön ennakointi on aina erittäin vaikeaa. Täten vaarana on edellä todetusti, että uudistuksella on tavoiteltua laajempi soveltamisala. Tällöin esityksellä olisi kuitenkin suoria resurssivaikutuksia vankeinhoitoon.

Uudistuksella ei tulisi toimeksiannon mukaan kuitenkaan olla vankilukuvaikutuksia. Tämä merkitsee sitä, että mainittu vankilukumäärä pitäisi vähentyä joko nykyisin tuomittavista alle kahden vuoden ehdottomista taikka 2–3 vuoden ehdottomista vankeuksista. Vuonna 2010 tuomittiin 280 kappaletta 2–3 vuoden pituisia ehdotonta vankeutta. Tästä vankiryhmästä yli puolet on ensikertalaisia. Vankilukuvaikutuksen neutralisointi siis tarkoittaisi, että verrattuna vuoden 2010 määrään 2–3 vuoden pituisia yhdistelmävankeuksia tulisi olla alle 10 tapaus (eli noin 3 % kohdejoukosta) tai vähemmän, riippuen siitä, kuinka moni nykyinen ehdoton vankeus tuomittaisiin yhdistelmävankeutena. Käytännössä pidemmän yhdistelmävankeuden toteuman arvioidaan olevan alle 10 tapauksen luokkaa. Kysymys on kuitenkin odotettavasti niin yksittäisistä tapauksista, että vuosittaisen lukumäärän arvioiminen on hyvin vaikeaa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

5 Lakiehdotuksen perustelut

Rikoslaki

2 b luku Ehdollinen vankeus. Yhdistelmävankeuden käyttöönotto ei aiheuta tarvetta muuttaa merkittävästi ehdollista vankeutta koskevaa sääntelyä. Eräisiin säännöksiin on kuitenkin välttämätöntä tehdä teknisluonteisia tarkastuksia.

3 §. Ehdollisen vankeuden sisältö. Pykälään lisättäisiin uusi 4 momentti, josta ilmeni, että yhdistelmävankeuden osana tuomittuun ehdolliseen vankeuteen sovelletaan, mitä ehdollisesta vankeudesta säädetään. Tämä koskisi paitsi ehdollisen vankeuden sisältöä ja tuomion vaikutuksista ilmoittamista myös muutakin ehdollista vankeutta koskevaa sääntelyä. Myös yhdistelmävankeuden ehdolliseen osaan kuuluu koeaika, jonka pituus on vähintään yksi ja enintään kolme vuotta. Koeaika alkaa myös yhdistelmävankeuden tapauksessa tuomion julistamisesta tai antamisesta.

Vankeus voi siis olla ehdollinen ensinnäkin perustilanteessa eli silloin, kun vankeusrangaistus on tuomittu ehdollisena. Kyseessä voi tällöin olla ehdollinen vankeus ilman oheisseuraamuksia tai ehdollinen vankeus, jonka lisäksi on oheisseuraamuksena määrätty sakkoa, yhdyskuntapalvelua, tämän ehdotuksen mukaisesti määrätty valvontarangaistus tai nuoria koskeva valvonta. Toiseksi ehdollisesta vankeudesta on kysymys yhdistelmävankeuden ehdollisena tuomitun osan osalta.

2 c luku Vankeudesta. Ehdotusta valmisteltaessa on päädytty edellä tarkemmin ilmevin perustein siihen, että yhdistelmävankeus voitaisiin myös ehdotonta vankeutta koskevilta osin ottaa käyttöön ilman vankeuslakiin tehtäviä muutoksia. Kuitenkin vankeutta koskevaan rikoslain 2 c lukuun on tehtävä 2 b lukua vastaavasti tekninen täytäntöönpanotilanteita koskeva muutos.

14 §. Jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin siten, että yhteinen rangaistus olisi tuomittava myös tilanteissa, joissa samalla määrätään täytäntöön pantavaksi 2 b luvun 5 §:ssä mainittu ehdollinen vankeusrangaistus tai yhdistelmävankeuden ehdollisena tuomittu osa.

Kun yhdistelmävankeuden ehdottomasta osasta vapaudutaan ehdonalaiseen vapauteen, niin tilanne voi olla se, että henkilö on samaan aikaan samasta rikoksesta sekä ehdonalaisten vapauden että ehdollisen vankeuden koeajalla. Voi syntyä tilanne, jossa sekä ehdollinen vankeus että yhdistelmävankeuden ehdottoman osan jäännösrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön, ensimmäinen RL 2b:5:n perusteella ja jälkimmäinen RL 2c:14:n perusteella. Säännöksen sanamuoto soveltuisi jo nyky muodossaan niihin tilanteisiin, joissa yhdistelmävankeuden ehdottoman osan jäännösrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön. Sitä vastoin sanamuoto ei nimenomaisesti kata tilanteita, joissa yhteinen rangaistus muodostetaan myös täytäntöön pantavasta ehdollisesta vankeudesta. Nämä tilanteet olisivat harvinaisia. Tavoitteena ei ole ankarointaa nykytilaa.

6 luku Rangaistuksen määräämisestä. Sisällöllisesti suurimmat muutostarpeet koskevat rikoslain 6 luvun sääntelyä. Yhdistelmävankeuden käyttöönotto edellyttää luvun 1, 9, 10 ja 13 §:n muuttamista. Lisäksi lukuun on säädettävä uusi pykälä yhdistelmävankeudesta, joka on perusteltua sijoittaa valvontarangaistusta koskevan 11 §:n jälkeen uudeksi 11 b §:ksi.

1 §. Rangaistuslajit. Koska yhdistelmävankeus olisi itsenäinen rangaistuslaji, sitä koskeva maininta tulee lisätä 1 §:n 1 momentin luetteloon yleisistä rangaistuslajeista. Yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, yhdistelmävankeus ja ehdoton vankeus. Koska yhdistelmävankeus sisältää ehdottoman vankeuden osan, jota ei voida suorittaa yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena, yhdistelmävankeus sijoittuu luettelossa välittömästi ennen ehdotonta vankeutta. Lähtökohdana voidaan pitää sitä, että rangaistukset asettuvat mainittuun ankaruusjärjestykseen. Tämä on todettu myös lainkohtaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 44/2002 vp s. 186).

9 §. Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. 1 momentti. Koska rikoslakiin ehdotetaan säädettäväksi uutena rangaistuksena yhdistelmävankeus, joka voisi eräissä poikkeustilanteissa koskea yli kahden vuoden vankeusrangaistuksia, pykälää on täydennettävä.

Voimassa olevan 9 §:n 1 momentin mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (*ehdollinen vankeus*), jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Säännöksen loppuun ehdotetaan uutta virkettä, jonka mukaan tämän lisäksi sovelletaan, mitä 11 b §:ssä säädetään. Tämä merkitsee siis sitä, että yhdistelmävankeuden osana tuomittu ehdollinen vankeus voi olla poikkeuksellisissa tilanteissa yli kaksi vuotta.

Käytännössä ehdotettu viittaus koskee ehdotetun 11 b §:n 2 momentin mukaista yli kahden mutta enintään kolmen vuoden pituista yhdistelmävankeutta. Näissä tilanteissa voi poikkeuksellisesti olla käsillä tilanne, jossa yhdistelmävankeuden ehdollinen osa määrätään yli kahden vuoden mittaiseksi.

10 §. Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset. Pykälä ehdotetaan muutettavaksi kokonaisuudessaan. Sen 1 momentti koskisi jatkossa ainoastaan oheissakkoa. Pykälän 2 momentti koskisi ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena tuomittavia avoseuraamuksia. Nykyinen 2 momentti siirtyisi 3 momentiksi ja 3 momentti 4 momentiksi.

1 momentti. Oheissakkoa koskeva sääntely säilyisi nykyisellään. Tuomioistuimella säilyisi laaja harkintavalta sen suhteen, milloin sakon tuomitsemista ehdollisen vankeuden ohella pidetään tarpeellisena. Sen tuomitsemisen edellytykset kuvattaisiin samalla tavoin kuin voimassa olevassa laissa, eli sakko tuomittaisiin, jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta. Sakko voidaan tuomita oheisrangaistukseksi myös silloin, kun rikoksesta ei muutoin ole säädetty rangaistukseksi sakkoa. Tarkoituksena ei ole näiltä osin muuttaa nykyistä oikeustilaa.

Oheissakko on tuomioistuimen harkinnan mukaan käytettävissä siinäkin tapauksessa, että tuomittava ehdollinen vankeusrangaistus on yli vuoden ja enintään kahden vuoden mittainen.

Voimassa olevan lain mukaan tuomioon ei voida samanaikaisesti liittää oheisseuraamukseksi sekä sakkoa että yhdyskuntapalvelua. Tältä osin esitys ei muuta oikeustilaa.

2 momentti. Säännöksen toinen momentti olisi RL 6:9:ään nähden siten itsenäinen, että se tulisi sovellettavaksi vasta sen jälkeen, kun tuomioistuin on päättänyt tuomita vankeusrangaistuksen ehdollisena. Oheisseuraamuksena tuomittavat avoseuraamukset mitattaisiin kuten rangaistukset yleensä eli rikoksen vakavuuden ja tekijän syyllisyyden mukaan.

2 momentissa säädettäisiin, että ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus. Yhdyskuntapalvelua ja valvontarangaistusta käytettäisiin nykyisen oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun tapaan tehostamaan yksinään riittämättömänä pidettyä ehdollista vankeusrangaistusta. Säädetäessä yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi vuonna 2001 hallituksen esityksessä todettiin, että ”tällä tavoin tuomioistuin saisi käyttöönsä uuden rangaistusvaihtoehdon, jolla voitaisiin mahdollisesti välttää ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitseminen” (HE 177/2000 vp). Myös valvontarangaistuksen lisääminen oheisseuraamukseksi laajentaa mahdollisuuksia välttää ehdottoman rangaistuksen käyttöä.

Muutoksesta huolimatta tuomioistuimilla olisi yhä mahdollisuus tuomita kaikissa enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksissa pelkkä ehdollinen vankeusrangaistus, ja se voi edelleen olla monissa tapauksissa perusteltu.

Ratkaisu eri seuraamusvaihtoehtojen välillä tehtäisiin ehdotetussa pykälässä mainituilla kriteereillä, eli sen valossa, onko pelkkää ehdollista vankeutta pidettävä riittämättömänä rangaistuksena ottaen huomioon 3 §:ssä säädetty rangaistuksen määräämisperusteet. Rangaistusta määrättäessä on siten otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen

määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavia perusteita ovat luvun 4–8 §:ssä mainitut perusteet niiden ohella, joista muualla laissa säädetään. Päätettäessä rangaistuksen lajista noudatetaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella, mitä 9–12 §:ssä säädetään.

Harkinnassa keskeisenä kriteerinä on teon moitittavuus ja sitä kautta tuomittavan rangaistuksen pituus. Lähtökohtana on, että mitä pitempi vankeusrangaistus olisi kyseessä, sitä enemmän perusteita olisi tehostaa ehdollista vankeutta oheisseuraamuksella. Tämä seuraa rangaistuksen määrittämisestä koskevista yleissäännöistä ja periaatteista (RL 6:3; ks. myös HE 44/2002 vp, s. 207). Kuitenkin ehdollinen vankeus on mahdollista tuomita ilman oheisseuraamuksia kahden vuoden rajaan saakka.

Viittaus 6 luvun 3 §:ään merkitsee siis ensinnäkin sitä, että harkinnassa on vastaavasti otettava huomioon ne kriteerit, jotka liittyvät yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen tuomitsemiseen. Näin ollen henkilö on ensisijassa tuomittava ehdollisen vankeuden tehosteena yhdyskuntapalveluun ja vasta toissijaisesti valvontarangaistukseen, jos yhdyskuntapalvelun edellytykset eivät täyty mutta valvontarangaistuksen edellytykset täytyvät.

Vastaavasti kuten tilanne on nykyisin oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun suhteen (ks. HE 44/2002 vp, s. 207), pykälässä ei ole tarvetta säätää erikseen esimerkiksi valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytyksistä toissijaisuuslausekkeella suhteessa yhdyskuntapalveluun. Yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen tuomitsemisen yleiset edellytykset pätevät myös tässä.

3 momentti. Pykälän nykyinen alle 21-vuotiaita rikoksentekejiä koskeva 2 momentti siirtyisi 3 momentiksi vähäisin muutoksin. Ehdotuksen mukaan rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi. Momentin loppuosan mukaan valvonnan täytäntöönpanosta säädetään ehdollisen vankeuden valvonnasta annetussa laissa (634/2010). Tämä momentin loppuosa ehdotetaan poistettavaksi, koska se on päällekkäinen nykyisen 3 ja ehdotetun 4 momentin kanssa.

Nuoria koskevien oheisseuraamusten yhdistelmien mahdollisuus ei ilmene nykyisin selvästi laista. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että alle 21-vuotiaana rikoksen tehneelle voidaan tuomita oheisseuraamukseksi sekä valvontaa että sakkoa taikka sekä valvontaa että yhdyskuntapalvelua. Näin on ilmeisesti menetelty myös käytännössä, joskaan KKO:n linjasta asiasta ei ole. Laillisuusperiaatteen vuoksi valvontaa koskevaa momenttia ehdotetaan täydennettäväksi sanalla ”lisäksi”. Näin laista ilmenee nimenomaan, että tuomioistuimen on mahdollista tuomita henkilö valvonnan ohella muihinkin ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksiin.

2 momenttiin ehdotetuista muutoksista kuitenkin aiheutuu, että mahdolliseksi tulee myös valvonnan ja valvontarangaistuksen käyttäminen oheisseuraamuksina samanaikaisesti. Osaksi ne olisivat päällekkäisiä, ja valvonta jatkuisi vielä valvontarangaistuksen täytäntöönpanon päätyttyä.

4 momentti. Pykälän 4 momentin mukaan ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavasta sakosta, yhdyskuntapalvelusta, valvontarangaistuksesta ja valvonnasta on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Sakon, yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen muodossa määrättäviin oheisseuraamuksiin sovelletaan näitä rangaistuksia koskevia normeja sääntöjä (rikoslain 2 a luku, laki yhdyskuntapalvelusta, laki valvontarangaistuksesta, laki ehdollisen vankeuden valvonnasta).

11 b §. Yhdistelmävankeus. Käyttöön otettaisiin uusi yleinen rangaistuslaji, yhdistelmävankeus. Yhdistelmävankeus olisi rangaistuslaji, joka koostuisi pidemmästä ehdollisen vankeuden osasta ja lyhyemmästä ehdottoman vankeuden osasta. Yhdistelmävankeus tulisi kysymykseen vankeusrangaistuksissa, joiden pituus on yli vuosi mutta enintään kolme vuotta. Koska vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus voidaan nykyään tuomita ehdollisena, kun taas kaksi vuotta ylittävää vankeusrangaistusta ei voida tuomita ehdollisena, yhdistelmävankeus voisi koskea niin tilanteita, joissa rangaistuksen pituuden puolesta vankeusrangaistus voidaan tuomita ehdollisena kuin myös tilanteita, joissa nykyisin vain ehdoton vankeus on mahdollinen. Edellisistä tilanteista säädetäisiin pykälän 1 momentissa ja jälkimmäisistä pykälän 2 momentissa.

Vaikka kyseessä olisi molemmissa momenteissa yhdistelmävankeudesta, on sen käyttöedellytyksistä perusteltua säätää eri momenteissa, tuomitsemisharkinnassa huomioon otettavat näkökohdat ovat selvästi erilaiset.

Yhdistelmävankeus sijoittuu seuraamusjärjestelmässä ehdollisen vankeuden ja ehdottoman vankeuden väliin. Yhdistelmävankeus voisi nykyjärjestelmään verrattuna tulla 1 momentin mukaan käyttöön tyypillisesti tilanteissa, joissa rangaistus nykyään olisi tuomittu ehdollisena, jota on tehostettu yhdyskuntapalvelulla. Tässäkin ryhmässä yhdistelmävankeus koskisi sen soveltamisalaan kuuluvia vakavimpia tekoja, ja ehdollisen vankeuden tehostaminen yhdyskuntapalvelulla on siten pääsääntöisesti jatkossakin ensisijainen vaihtoehto. Kyse olisi kuitenkin näiltä osin järjestelmän ankaroittamisesta. Kuten yleisperusteluissa esitetään, muutoksen tavoitteena ei ole saada nykykäytäntöön suuria muutoksia. Tavoitteena on ennen kaikkea tehostaa sitä moitearvostelua, joka sisältyy verrattain pitkiin ehdollisena tuomittuihin vankeusrangaistuksiin. Uudistuksella pyritään myös toteuttamaan asteittain ankaroituvan seuraamusjärjestelmän mallia ja vähentää sitä suurta rangaistuksen ankaruuden eroa, mitä rangaistuksen tuomitseminen joko ehdollisena tai ehdottomana merkitsee. Näin ollen 1 momentin mukainen yhdistelmävankeus voi merkitä myös sitä, että joissain tilanteissa nykyään ehdottomana tuomittu vankeus tuomitaan jatkossa yhdistelmävankeutena.

Jatkossa olisi edelleen lähtökohtana, että myös yli vuoden vankeusrangaistukset tuomitaan normaaliin tapaan ehdollisena, jollei rikoslain 6 luvun 9 § aseta sille estettä. Vastaavasti hieman vakavimmissa tilanteissa on ensisijaista tehostaa ehdollista vankeutta ensin oheissakolla tai sitten yhdyskuntapalvelulla tai toissijaisesti valvontarangaistuksella, jos niiden edellytykset täyttyvät. Yhdistelmävankeus tulisi kyseeseen tapauksissa, joissa näitäkään ei voida pitää riittävinä. Verrattuna nykykäytäntöön kyse olisi etupäässä puoltatoista vuotta lähentelevistä ja sen ylittävistä vankeuksista, joissa tekijälle olisi nykyisin lähtökohtaisesti tuomittu ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelua.

1 momentti. Ehdotetun 1 momentin mukaan jos vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden ehdollinen vankeus oheisseuraamuksineen on selvästi riittämätön rangaistus ottaen huomioon 3 §:ssä säädetyt rangaistuksen määräämisperusteet, vankeus voidaan tuomita osaksi ehdollisena ja osaksi ehdottomana (yhdistelmävankeus). Ehdollista vankeutta on tällöin tuomittava vähintään yksi vuosi ja ehdotonta vankeutta vähintään 14 päivää ja enintään kolme kuukautta.

Ehdollisen ja ehdottoman vankeuden yhdistäminen ehdotetulla tavalla on uutuus rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Ehdotettu 1 momentti merkitsee ehdollisen vankeuden käyttöalan kaventamista, mikä on poikkeuksellista. Ehdotetun säännöksen soveltamisala on yleisperusteluissa esitetyllä tavalla tarkoitettu suhteellisen kapeaksi (ks. erityisesti jakso ”Esityksen vaikutukset”). Sen vuoksi onkin tärkeää, että säännöstä tulkittaessa pitäydytään säännöksen tarkoitusta vastaavasti suppeaan tulkintalinjaan ja tietoisesti varotaan soveltamiskäytännön liiallista laaventumista.

Momenttia sovellettaisiin tilanteisiin, joissa tuomittava vankeus on vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus. Jos henkilö tulisi tuomittavaksi enintään vuoden pituiseen tai yli kahden vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen, momenttia ei voitaisi soveltaa.

1 momentin mukainen yhdistelmävankeus edellyttää ensinnäkin, että oheisseuraamuksella tehostettua ehdollista vankeutta ei voida pitää riittävänä. Tämä edellytys asettaa samalla yhdistelmävankeuden ankaruusportaikolla kyseisen rangaistusmuodon yläpuolelle. Säännöksessä käytetään kvalifioitua ilmaisua, jonka mukaan lievempi rangaistus on ”selvästi” riittämätön. Tällä korostetaan, että tavoiteltu muutos nykytilaan koskee vain tuomittavan rangaistuksen pituuden puitteissa kysymykseen tulevia vakavimpia rikoksia. Samalla ilmaisu tekee eron RL 6:10:n edellytyksiin. Ehdotetun ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia koskevan 6 luvun 10 §:n 2 momentin edellytysten vallitessa voidaan myös päätyä tuomitsemaan ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena vähintään 20 ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua tai vähintään 14 päivää ja enintään 3 kuukautta valvontarangaistusta.

Käytännössä harkintatilanteessa tulee siis valittavaksi oheisseuraamuksella tehostettu ehdollinen vankeus tai yhdistelmävankeus. Valinta näiden välillä tehdään ehdotetussa momentista ja 10 §:n 2 momentista ilmenevin tavoin 6 luvun 3 §:ssä tarkoitettujen rangaistuksen määräämistä koskevien perusteiden punninnan ja soveltamisen perusteella.

Momentin mukaisessa yhdistelmävankeudessa henkilö tuomitaan osin ehdolliseen, osin ehdottomaan vankeuteen jälkimmäisen pituuden ollessa vähintään 14 päivää ja enintään kolme kuukautta. Yhdistelmävankeuden kokonaispituuden tulee olla yli vuosi mutta enintään kaksi vuotta. Jos henkilö tuomitaan momentin nojalla enimmäismääräiseen eli kahden vuoden vankeusrangaistukseen ja jos ehdottoman vankeuden osuus tällöin niin ikään on enimmäismäärä eli kolme kuukautta, koostuu yhdistelmävankeus vuoden ja yhdeksän kuukauden ehdollisesta vankeudesta ja kolmen kuukauden ehdottomasta vankeudesta. Vastaavasti jos henkilö tuomitaan 1 vuoden 10 kuukauden vankeuteen, osa tästä vankeudesta tuomitaan ehdottomana, loput ehdollisena (esimerkiksi 1 vuosi 8 kuukautta ehdollista ja 2 kuukautta ehdotonta vankeutta). Toinen vaihtoehto olisi ollut

omaksua malli, jossa yhdistelmävankeuteen sisältyisi enimmillään kahden vuoden ehdollinen vankeusrangaistus ja kolmen kuukauden ehdoton vankeus. Tämä olisi kuitenkin ristiriidassa sen peruslähtökohdan valossa, jonka mukaan yhdistelmävankeuden kokonaiskesto on kaksi vuotta (ja rangaistuksen pituus mitataan ennen sen lajin valintaa). Vastaavasti tämä olisi ankaroitannut kenties perusteetta rangaistuskäytäntöä.

Teon rangaistusarvon muodostaessa rangaistuksen määräämisen perustan voidaan lähteä siitä, että mitä pidemmästä vankeusrangaistuksesta on kysymys, sitä pidempi on yleensä yhdistelmävankeuden ehdottoman vankeuden osuus. Kun toisaalta kahden vuoden vankeusrangaistus saattaa eräissä tapauksissa olla kokonaan ehdollinen ja alle yhden vuoden vankeusrangaistus kokonaan ehdoton, on myös mahdollista, että rangaistuksen määräämisessä huomioon otettavat perusteet (kuten uusiminen) antavat aiheutta tuomita samanpituisissa vankeusrangaistuksissa joissain tapauksissa lyhyemmän, joissa tapauksissa pidemmän osan ehdottomana vankeutena. Mahdollista on periaatteessa sekin, että lyhyemmässä yhdistelmävankeudessa on pidempi ehdottoman vankeuden osuus kuin pidemmässä yhdistelmävankeudessa. Esimerkiksi jos tietystä teosta tai teoista tuomitaan nykyisin 1 vuoden 3 kuukauden ehdottomaan vankeuteen, voi samanpituisen yhdistelmävankeuteen sisältyvä ehdoton osa poikkeuksellisesti olla lähellä kolmen kuukauden ylärajaa. Vahvana pääsääntönä kuitenkin on, että yhdistelmävankeuden pidetessä siihen sisältyvän ehdottoman vankeuden osuus kasvaa. Poikkeuksena tästä ovat etenkin uusimistilanteet, joissa aikaisemman käytännön mukaan olisi tuomittu ehdoton vankeus.

Tyypitilanteena 1 momentin mukaisessa yhdistelmävankeudessa olisi se, että rikoksen vakavuus johtaa nykytilanteessa ensikertalaiselle pitkään ehdolliseen vankeuteen, jota on tarve rikoksen vakavuuden vuoksi tehostaa lisäehdottomalla. Toinen kohderyhmä on tapaukset, joissa joudutaan harkitsemaan ehdotonta rangaistusta aikaisempien ehdollisten rangaistusten vuoksi, mutta joissa esimerkiksi rikosentekijän ikä taikka rikokseen liittyvät seikat voivat antaa aiheen tuomita ehdottoman vankeuden sijasta yhdistelmävankeuteen taikka joissa aikaisempien rikosten laadun ja niistä kuluneen ajan vuoksi on kysymys rajatapauksesta ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä. Kyseessä saattavat olla myös rikoksen osallisuuteen liittyvät näkökohdat.

Oman ryhmänsä muodostavat nykyisin tilanteet, joissa tiheä uusiminen johtaa hieman yli vuoden vankeusrangaistuksen tuomitsemisen ehdottomana. Yhdistelmävankeus ei lähtökohtaisesti koske näitä tilanteita.

Yhdistelmävankeus voidaan tuomita normaaliin tapaan yhdestä rikoksesta tai yhteisenä rangaistuksena useasta rikoksesta.

2 momentti. Toisessa momentissa mahdollisuus tuomita yhdistelmävankeus ulotettaisiin yli kahden ja enintään kolmen vuoden pituisiin vankeusrangaistuksiin eli tilanteisiin, joissa aiemmin on voitu tuomita vain ehdotonta vankeutta. Samalla tavoin kuin järjestelmä on ollut liian jäykkä mahdollistaessaan enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksen vain joko kokonaisuudessaan ehdollisena tai kokonaisuudessaan ehdottomana, voidaan sama ongelma havaita kaksi vuotta jonkin verran ylittävissä vankeusrangaistuksissa, jotka ovat voineet olla ainoastaan kokonaisuudessaan ehdottomia. Kahden vuoden rajan molemmin puolin on perusteltua olla vyöhyke, jossa vankeusrangaistus voidaan

tuomita osin ehdollisena ja osin ehdottomana. Kysymykseen tulevien rikosten vakavuuden vuoksi on yhdistelmävankeuden käytölle tällaisissa tilanteissa asetettavat tiukemmat vaatimukset kuin 1 momentin mukaisissa yhdistelmävankeuksissa.

Ehdotetun säännöksen mukaan yhdistelmävankeutena voidaan myös tuomita yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeus, jos se on erityisen perusteltua 6 tai 7 §:ssä säädettyjen seikkojen nojalla, eivätkä 9 §:ssä säädetyt perusteet edellytä rangaistuksen tuomitsemista kokonaan ehdottomana. Ehdotonta vankeutta on tällöin tuomittava vähintään kolme kuukautta ja enintään yksi vuosi.

Momentti koskisi tilanteita, joissa nykyisin tuomitaan yli kahden mutta enintään kolmen vuoden ehdoton vankeus. Yhdistelmävankeuden kokonaispituuden tulee 1 momenttia vastaavalla tavalla olla näissä rajoissa. Jotta 1 momentti ja 2 momentti muodostavat loogisen kokonaisuuden ja jatkumon, 2 momentin tilanteissa tuomittava ehdollisen vankeus voi kuitenkin olla alle kaksi vuotta vankeutta. Säännökseen ei tästä syystä ehdoteta säädettäväksi tuomittavan ehdollisen vankeusrangaistuksen alarajaa. 2 momentin säännöksen nojalla on siten mahdollista tuomita esimerkiksi 1 vuosi 11 kuukautta ehdollista vankeutta ja 4 kuukautta ehdotonta vankeutta. Yhdistelmävankeuden enimmäiskesto 2 momentin tapauksissa olisi enintään 3 vuotta. Edellä 1 momentin kohdalla rangaistuksen mittaamisesta todettu pätee myös 2 momentin tilanteissa.

2 momentin mukaan määrättävä yhdistelmävankeus koostuu 1 momentista poikkeavista edellytyksistä. Sinällään mittaamisharkinta eroaa 1 momentissa siinä, että taustalla ikään kuin ratkaistuna ollutta RL 6:9:n mukaista rangaistuksen ehdollisuuden harkintaa ei ole tehty. Edellytyksiä olisi saman luvun 6 ja 7 §:iin kohdistuvien viittausten mukaan useita, ja nämä ovat niin sanottuja varsinaisia perusteita yhdistelmävankeuden käytölle. Ne liittyvät (6 §) yhtäältä teon moitittavuusarvioinnissa lievempään suuntaan vaikuttaviin perusteisiin sekä toisaalta seikkoihin, joita tulee kohtuuden mukaan ottaa huomioon tilanteessa, jossa jokin poikkeuksellinen syy tekee normaalikäytännön mukaisen rangaistuksen kohtuuttoman ankaraksi (7 §).

Erityisen relevantteja ovat 6 §:ssä mainittu nuori ikä ja vähäinen osallisuus vakavaan rikokseen (esimerkiksi ”kuriiri” törkeissä huumausainerikoksissa). Näissä tilanteissa teon vakavuus on voinut antaa aiheen mitata vankeus 2–3 vuoden mittaiseksi, mutta muut seikat puhuvat sen puolesta, että rangaistuksen tuomitseminen kokonaan ehdottomana ei ole välttämätöntä. Vastaavasti 7 §:ssä mainitut perusteet, tekijälle rikoksesta johtunut tai hänelle tuomiosta aiheutuva muu seuraus, tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot sekä rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika, voivat antaa aiheen yhdistelmävankeuden tuomitsemiseen. Tällöinkin harkintaa ohjaa se, että vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus näistä syistä johtaisi kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen.

Säännöksessä rikoslain 6 luvun 6 ja 7 §:iin kohdistuvien viittausten kohdalla on käytetty ilmaisua, että yhdistelmävankeuden tuomitseminen viitatuissa pykälissä ilmenevien perusteiden mukaan tulee olla ”erityisen perusteltua”. Tämä rajaa yhdistelmävankeuden käyttöä ja tarkoittaa käytännössä sitä, että näiden perusteiden tulee olla harkintatilanteessa hyvin vahvasti käsillä.

Varsinaisten perusteiden lisäksi ehdotetaan säädettäväksi yhdistelmävankeuden esteperusteesta yli kahden vuoden vankeuksissa. Tämä toteutetaan asettamalla vaatimus siitä, että 9 §:ssä säädetyt perusteet eivät edellytä rangaistuksen tuomitsemista kokonaan ehdottomana. Kyseisessä pykälässä mainittuja perusteita ovat rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisempi rikollisuus.

Sinänsä yli kahden vuoden vankeuteen johtavat rikokset ovat erittäin vakavia, ja yli kahden vuoden vankeudet tulee jatkossakin tuomita pääsääntöisesti yksinomaan ehdottomana. Edellä esitetyn mukaisesti 6 ja 7 §:ssä mainitut perusteet voivat poikkeuksellisesti yksittäistapauksissa vaikuttaa toiseen suuntaan.

Rikoksesta ilmenevän tekijän syyllisyyden arvioinnissa huomio kohdistuu etenkin rikoksen tekopäätöksen kiinteyteen, vakaaseen aikomukseen, suunnitelmallisuuteen ja ylipäänsä tekotapaan. Suunnitelmallisissa rikoksissa yhdistelmävankeus on mahdollista tuomita vain hyvin poikkeuksellisesti.

Rikoslain 6 luvun 9 §:n mukaisessa harkinnassa käytännössä tärkein seikka on tekijän aikaisempi rikollisuus. 2 momentin mukainen yhdistelmävankeus tulee lähtökohtaisesti harkittavaksi ensikertalaisten kohdalla. Uusimistilanteissa yhdistelmävankeuden tuomitsemiselle tulee olla vahvoja perusteita.

3 momentti. Yhdistelmävankeuden osina tuomittavista ehdollisesta ja ehdottomasta vankeudesta olisi säännöksen 3 momentin mukaan voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Yhdistelmävankeuden ehdotonta osaa ei kuitenkaan saa tuomita yhdyskuntapalveluna eikä valvontarangaistuksena.

Momentti tarkoittaa käytännössä sitä, että yhdistelmävankeuden ehdollisen vankeuden osaan soveltuu lähtökohtaisesti ehdollisesta vankeudesta säädetty ja ehdottoman vankeuden osaan puolestaan ehdottomasta vankeudesta säädetty.

Niinpä yhdistelmävankeuden ehdolliseen osaan sovelletaan rikoslain 2 b luvun säännöksiä koeajasta ja ehdollisen vankeuden määräämisestä täytäntöön pantavaksi. Yhdistelmävankeus on kuitenkin itsenäinen rangaistuslaji eikä oheisseuraamuksella tehostettu ehdollinen vankeus. Yhdistelmävankeuteen ei näin ollen voida liittää ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia.

Yhdistelmävankeuden ehdottomaan osaan sovelletaan puolestaan muun muassa säännöksiä ehdonalaisesta vapauttamisesta. Näin on myös esimerkiksi katsottaessa, että yhdistelmävankeuteen sisältyvän ehdottoman vankeuden suorittaminen vaikuttaa rikoslain 2 c luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuun vankeinhoidolliseen ensikertalaisuuteen.

Säännöksiin ei ehdollista ja ehdotonta vankeutta koskevien säännösten soveltuvuuden vuoksi yleensä ole pidetty tarpeellisena ehdottaa yhdistelmävankeuden käyttöönotosta johtuvia täsmennyksiä. Tällaisia täsmennyksiä on pidetty tarpeellisina esimerkiksi jäänösrangaistuksen määräämistä täytäntöön pantavaksi koskevaan rikoslain 2 c luvun 14 §:ään ja vapaudenmenetyksajan vähentämistä koskevaan 6 luvun 13 §:ään.

13 §. *Vapaudenmenetyksajan vähentäminen. 1 momentti.* Yhdistelmävankeuden käyttöön seurauksena mahdollinen rikosprosessuaalinen vapaudenmenetyksaika tulee vähennettäväksi myös siitä. On kohtuullista ja järjestelmän peruseriaatteiden mukaista, että vapaudenmenetyks otetaan huomioon vähennyksenä ensisijaisesti yhdistelmävankeuden ehdottomasta osasta.

Tämän selventämiseksi asiasta on syytä ottaa määräys rikoslain 6 luvun 13 §:n 1 momenttiin. Säännöksen loppuun ehdotetaan lisättäväksi määräys, jonka mukaan jos vankeusrangaistus on tuomittu 11 b §:n mukaisesti yhdistelmävankeutena, on vähennys tehtävä ensin ehdottomasta vankeudesta ja jos vähennystä ei voida tehdä kokonaan ehdottomasta, sen jälkeen ehdollisesta vankeusrangaistuksesta.

7 luku Yhteisestä rangaistuksesta

6 §. *Aikaisemmin tuomitun vankeusrangaistuksen huomioon ottaminen. 1 momentti.* Aikaisemmin tuomitun vankeusrangaistusta huomioon ottamista koskevan rikoslain 7 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan jos ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittua syytetään hänen ennen tämän rangaistuksen tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, voidaan aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus ottaa uutta rangaistusta määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana.

Koska yhdistelmävankeus sisältää ehdottoman vankeuden osan, tulee huomioon ottamisen voida koskea myös tuollaista ehdotonta vankeutta. On tarkoituksenmukaista käsitellä yhdistelmävankeuteen kuuluvaa ehdotonta osaa tässä yhdistelmävankeudesta erillisenä osana. Niinpä säännökseen ehdotetaan lisättäväksi maininta ainoastaan yhdistelmävankeuden ehdottomasta osasta.

Vastaava ulkomainen rangaistus voidaan ottaa huomioon luvun 9 §:ssä jo sen nykyisen sanamuodon nojalla, jossa puhutaan ehdottomasta vankeudesta, yhdyskuntapalvelusta sekä niihin rinnastettavasta seuraamuksesta.

6 Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

LAKIEHDOTUKSET

Laki rikoslain muuttamisesta

2 B LUKU EHDOLLINEN VANKEUS

3 § Ehdollisen vankeuden sisältö

Yhdistelmävankeuden osana 6 luvun 11 b §:n mukaisesti tuomittuun ehdollisen vankeuteen sovelletaan, mitä ehdollisesta vankeudesta säädetään.

2 C LUKU VANKEUDESTA

14 § Jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi

Tuomioistuimien voi syyttäjän vaatimuksesta määrätä jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tällöin täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton vankeusrangaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä 7 luvussa säädetään. Yhteinen rangaistus määrätään myös tilanteissa, joissa samalla määrätään täytäntöön pantavaksi 2 b luvun 5 §:ssä mainittu ehdollinen vankeusrangaistus tai yhdistelmävankeuden ehdollisena tuomittu osa. Jäännösrangaistusta ei kuitenkaan ole pidettävä 7 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuna ankarimpana rangaistuksena. Täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen pituutta määrätessään tuomioistuimen tulee ottaa huomioon, mitä 2 momentissa säädetään.

6 LUKU RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMISESTÄ

Yleiset säännökset

1 § Rangaistuslajit

Yleisiä rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskunta-palvelu, valvontarangaistus, yhdistelmävankeus ja ehdoton vankeus.

Rangaistuslajin valinta

9 § Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä

Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (*ehdollinen vankeus*), jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Tämän lisäksi sovelletaan, mitä 11 b §:ssä säädetään.

10 § Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset

Jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena, voidaan sen ohessa tuomita sakkoa.

Jos vuotta pidempää ehdollista vankeutta on yksinään pidettävä riittämättömänä rangaistuksena ottaen huomioon tämän luvun 3 §:ssä säädetyt rangaistuksen määräämisperusteet, voidaan sen ohessa tuomita vähintään 20 ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua tai vähintään 14 päivää ja enintään 3 kuukautta valvontarangaistusta.

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan lisäksi tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavasta sakosta, yhdyskuntapalvelusta, valvontarangaistuksesta ja valvonnasta on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus voidaan kuitenkin muuntaa vähintään neljän ja enintään 90 päivän vankeudeksi.

11 b § Yhdistelmävankeus

Jos vuotta pidempi mutta enintään kahden vuoden ehdollinen vankeus oheisseuraamuksineen on selvästi riittämätön rangaistus ottaen huomioon 3 §:ssä säädetty rangaistuksen määräämisperusteet, vankeus voidaan tuomita osaksi ehdollisena ja osaksi ehdottomana (*yhdistelmävankeus*). Ehdollista vankeutta on tällöin tuomittava vähintään yksi vuosi ja ehdotonta vankeutta vähintään 14 päivää ja enintään kolme kuukautta.

Yhdistelmävankeutena voidaan myös tuomita yli kahden mutta enintään kolmen vuoden vankeus, jos se on erityisen perusteltua 6 tai 7 §:ssä säädettyjen seikkojen nojalla, eivätkä 9 §:ssä säädetty mittaamisperusteet edellytä rangaistuksen tuomitsemista kokonaan ehdottomana. Ehdotonta vankeutta on tällöin tuomittava vähintään kolme kuukautta ja enintään yksi vuosi.

Yhdistelmävankeuden osina tuomittavasta ehdollisesta ja ehdottomasta vankeudesta on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Yhdistelmävankeuden ehdotonta osaa ei kuitenkaan saa tuomita yhdyskuntapalveluna eikä valvontarangaistuksena.

13 § Vapaudenmenetysajan vähentäminen

Jos määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan teosta, jonka johdosta rikoksen tehnyt on ollut vapautensa menettäneenä yhtäjaksoisesti vähintään yhden vuorokauden, tuomioistuimen on vähennettävä rangaistuksesta vapaudenmenetystä vastaava aika tai katsottava vapaudenmenetys rangaistuksen täydeksi suoritukseksi. Jos vankeusrangaistus on tuomittu 11 b §:n mukaisena yhdistelmävankeutena, on vähennys tehtävä ensisijaisesti ehdottomasta vankeudesta.

7 LUKU YHTEISESTÄ RANGAISTUKSESTA

6 § Aikaisemmin tuomitun vankeusrangaistuksen huomioon ottaminen

Jos ehdottomaan vankeusrangaistukseen tai yhdistelmävankeuteen tuomittua syytetään hänen ennen tämän rangaistuksen tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, voidaan aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus ja yhdistelmävankeuden ehdoton osa ottaa uutta rangaistusta määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana. Uudesta rikoksesta voidaan myös tuomita laissa sille säädetty vähimmäisaikaa lyhyempään vankeusrangaistukseen tai katsoa aikaisempi rangaistus riittäväksi seuraamukseksi myös myöhemmin käsiteltäväksi tulleesta rikoksesta.

LAGFÖRSLAG

Lag om ändring av strafflagen

2 B KAP. VILLKORLIGT FÄNGELSE

3 § Innebörden av villkorligt fängelse

I fråga om villkorligt fängelse som dömts ut som en del av ett kombinationsfängelsestraff i enlighet med 6 kap. 11 b § tillämpas vad som föreskrivs om villkorligt fängelse.

2 C KAP. OM FÄNGELSE

14 § Beslut om verkställighet av reststraff

En domstol kan på yrkande av åklagaren besluta att ett reststraff ska verkställas, om den dömde under prövotiden begår ett brott för vilket han eller hon enligt domstolens prövning ska dömas till ovillkorligt fängelse och för vilket åtal väckts inom ett år från utgången av prövotiden. Med iakttagande av bestämmelserna i 7 kap. bestäms då ett gemensamt ovillkorligt fängelsestraff för det reststraff som ska verkställas, det straff som döms ut för det brott som begåtts under prövotiden samt de fängelsestraff som samtidigt döms ut för andra brott. Ett gemensamt straff bestäms också i situationer där det beslutas att ett villkorligt fängelsestraff som nämns i 2 b kap. 5 § eller den del av ett kombinationsfängelsestraff som har dömts ut villkorligt ska verkställas samtidigt. Reststraffet ska emellertid inte anses som det strängaste straff som avses i 7 kap. 5 § 2 mom. När domstolen bestämmer längden av det reststraff som ska verkställas ska den beakta det som föreskrivs i 2 mom.

6 KAP. OM BESTÄMMANDE AV STRAFF

Allmänna bestämmelser

1 §. Straffarter

Allmänna straffarter är ordningsbot, böter, villkorligt fängelse, samhällstjänst, övervakningsstraff, kombinationsfängelse och ovillkorligt fängelse.

Val av straffart

9 § Valet mellan villkorligt och ovillkorligt fängelse

Ett fängelsestraff på viss tid som uppgår till högst två år kan förklaras villkorligt (*villkorligt fängelse*), om det inte med hänsyn till hur allvarligt brottet är, gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet eller gärningsmannens tidigare brottslighet förutsätts att ovillkorligt fängelse döms ut. Dessutom tillämpas 11 b §.

10 § Tilläggsåtgärder i samband med villkorligt fängelse

Om enbart villkorligt fängelse inte kan anses vara ett tillräckligt straff, kan det dessutom dömas ut böter.

Om enbart villkorligt fängelse i över ett år inte kan anses vara ett tillräckligt straff med hänsyn till de grunder för att bestämma straff som anges i 3 § i detta kapitel, kan det dessutom dömas ut samhällstjänst i minst 20 och högst 90 timmar eller övervakningsstraff i minst 14 dagar och högst tre månader.

Den som inte hade fyllt 21 år när han eller hon begick brottet kan dessutom dömas till villkorligt fängelse förenat med övervakning under ett år och tre månader, om detta ska anses motiverat för att främja gärningsmannens anpassning i samhället och för att förhindra återfall i brott.

I fråga om böter, samhällstjänst, övervakningsstraff och övervakning som döms ut utöver villkorligt fängelse gäller vad som föreskrivs särskilt. Samhällstjänsten och övervakningsstraffet kan dock förvandlas till fängelse i minst fyra och högst 90 dagar.

11 b §. Kombinationsfängelse

Om ett villkorligt fängelsestraff som överstiger ett men inte två år jämte tilläggs påföljder är ett klart otillräckligt straff med hänsyn till de grunder för att bestämma straff som anges i 3 §, kan en del av fängelsestraffet dömas ut villkorligt och en del ovillkorligt (*kombinationsfängelse*). I dessa fall ska det dömas ut villkorligt fängelse i minst ett år och ovillkorligt fängelse i minst 14 dagar och högst tre månader.

Om det är särskilt motiverat med stöd av omständigheter som avses i 6 eller 7 § och om inte de straffmättningsgrunder som avses i 9 § förutsätter att hela straffet döms ut ovillkorligt, kan även ett fängelsestraff som överstiger två men inte tre år dömas ut som kombinationsfängelse. I dessa fall ska det dömas ut ovillkorligt fängelse i minst tre månader och högst ett år.

I fråga om villkorligt och ovillkorligt fängelse som döms ut som delar av ett kombinationsfängelsestraff gäller vad som föreskrivs särskilt. Den ovillkorliga delen av ett kombinationsfängelsestraff får dock inte dömas ut som samhällstjänst eller övervakningsstraff.

13 § Avräkning av tiden för frihetsberövande

Om någon döms till ett fängelsestraff på viss tid för en gärning på grund av vilken gärningsmannen har varit berövad friheten oavbrutet i minst ett dygn, ska domstolen avräkna tiden för frihetsberövandet från straffet eller anse frihetsberövandet som fullt avtjänat straff. Om fängelsestraffet har dömts ut som kombinationsfängelse enligt 11 b §, ska tiden i första hand avräknas från det ovillkorliga fängelsestraffet.

7 KAP. OM GEMENSAMT STRAFF

6 § Beaktande av ett tidigare utdömt fängelsestraff

Om den som har dömts till ett ovillkorligt fängelsestraff eller ett kombinationsfängelsestraff åtalas för ett annat brott som han eller hon begått innan detta straff dömdes ut, kan det tidigare ovillkorliga fängelsestraffet och den ovillkorliga delen av kombinationsfängelsestraffet skäligen beaktas som en straffnedsättningsgrund eller straffflindringsgrund när det nya straffet bestäms. För det nya brottet får också ett fängelsestraff som är kortare än den minimitid som i lag anges för brottet dömas ut eller det tidigare straffet anses som en tillräcklig påföljd också för det brott som senare blivit föremål för behandling.

Täydentävä lausuma työryhmän mietintöön

Ulla Mohell
Matti Vartia

Yhdymme työryhmän toimeksiannosta ilmaistuun lähtökohtaan siitä, että siirtyminen pitkästä ehdollisesta rangaistuksesta samanpituisen ehdottomaan rangaistukseen merkitsee varsin jyrkkää porrasta muuten vähitellen ankaroituvassa rangaistusjärjestelmässä.

Työryhmän ehdotuksen mukaan osasta rikoksista, joista nykyisin tuomitaan ehdollista vankeutta, tuomittaisiin jatkossa ehdollisen vankeuden lisäksi ehdotonta vankeutta eli yhdistelmävankeutta. Toisaalta osasta nykyisistä ehdottomista vankeuksista tuomittaisiin jatkossa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden yhdistelmä. Yhdistelmävankeutta voitaisiin tuomita enintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksen sijasta. Tämä ehdotus on lähtökohtaisesti kannatettava. Työryhmä ehdottaa myös valvontarangaistuksen liittämistä ehdollisen rangaistuksen oheisseuraamukseksi nykyisin jo käytössä olevien oheisrangaistusten (sakko ja yhdyskuntapalvelu) lisäksi.

Työryhmä on tehnyt perusteellista työtä ja työryhmän mietintö on huolellisesti kirjoitettu. Työryhmän ehdotukset aiheuttavat kuitenkin seuraavia ongelmia ja huolenaiheita:

1. Seuraamusjärjestelmän kokonaisuus. Seuraamusjärjestelmän tulisi olla selkeä, johdonmukainen, ennustettava ja oikeudenmukainen. Järjestelmän johdonmukaisuuden ja selkeyden kannalta on tärkeää, että seuraamuksilla on johdonmukainen käyttöalansa ja käyttötilanteensa, joka on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vakavuuteen. Seuraamusjärjestelmän legitimiteettiin kuuluu, että rangaistukset ovat selkeästi hahmotettavassa suhteessa toisiinsa vähitellen ankaroituvassa seuraamusjärjestelmässä. Lievin rangaistus on rikesakko ja ankarin rangaistus ehdoton vankeusrangaistus. Sakkorangaistus, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus sijoituvat rikesakon ja ehdottoman vankeuden väliin. Lisäksi seuraamuksiin kuuluu erityinen rangaistus alle 18-vuotiaille eli nuorisorangaistus.

Koska yhdistelmävankeus sisältäisi osia kahdesta ankaruudeltaan erilaisesta rangaistuksesta, se ei ole sijoitettavissa mihinkään tällä asteikolla loogisesti määriteltyyn paikkaan. Ehdotus on myös ristiriidassa rangaistusten täytäntöönpanon kehittämiseksi asetun yleisemmän tavoitteen kanssa. Tämän tavoitteen mukaan rangaistusten täytäntöönpanon painopistettä tulee siirtää suljetusta vankilasta yhdyskuntaseuraamuksiin.

Viime vuosina Suomessa on valmistelu erillisinä hankkeina useita uusia seuraamuksia tai seuraamusyhdistelmiä, joiden käyttöala on jäänyt käytännössä vähäiseksi. Tällaisia seuraamuksia ovat nuorisorangaistus ja yli vuoden pituisen ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena käytettävä yhdyskuntapalvelu. Myös valvontarangaistus on uusi rangaistus, mutta sen soveltamisesta on liian varhaista tehdä johtopäätöksiä, koska valvontarangaistusta koskeva lainsäädäntö on tullut voimaan vasta 1.11.2011.

Parhailtaan valmisteilla ovat ehdotukset sakkopalvelusta, nuorille tarkoitettusta tehostetusti valvotusta yhdyskuntapalvelusta ja valvontajakson sisällyttämisestä koko rangaistusta suorittaville tarkoitettuun vankeusrangaistukseen.

Työryhmän ehdotukset yhdistelmävankeudesta ja valvontarangaistuksen lisäämisestä vuotta pidemmän ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi ovat omiaan entisestään hämärtämään seuraamusjärjestelmää. Muut samaan aikaan vireillä olevat muutosehdotukset huomioon ottaen on olemassa suuri vaara, että seuraamusjärjestelmä pirstaloituu liaksi ja sen hahmottamisesta tulee haasteellista. Käytännössä olisi sovellettavissa useita päällekkäisiä seuraamusvaihtoehtoja, joiden käyttäminen jäisi tuomioistuimen harkintaan. Seuraamusjärjestelmän selkeyden ja ennustettavuuden heikentyessä vaarana olisi myös sen legitimitetin väheneminen - etenkin kansalaisen näkökulmasta. Esimerkiksi Ruotsissa on valmisteilla seuraamusjärjestelmän kokonaisuudistus, jonka yhtenä tavoitteena on nykyisen monimutkaisen ja vaikeasti hahmotettavan seuraamusjärjestelmän yksinkertaistaminen.

Emme yhdy työryhmän ehdotukseen yhdistelmävankeudesta työryhmän esittämällä tavalla. Katsomme, että työryhmän ehdotuksia ja muita parhailtaan vireillä olevia muutosehdotuksia ei tulisi toteuttaa erillisinä uudistushankkeina. Sen sijaan pitäisi pysähtyä tarkastelemaan seuraamusjärjestelmää kokonaisuudessaan ja pyrkiä löytämään sen kehittämiseksi kokonaisvaltaisia ratkaisuja, jotka eivät heikennä seuraamusjärjestelmän selkeyttä, johdonmukaisuutta ja legitimitettiä. Harkinnassa tulisi ottaa huomioon myös seuraamusten kustannustehokkuus sekä tutkimustietoon perustuva näkemys seuraamusten vaikuttavuudesta.

2. Valvontarangaistus ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena. Valvontarangaistus on tullut voimaan 1.11.2011. Tämä rangaistus ei ole vielä vakiinnuttanut asemaansa seuraamusjärjestelmässä. Valvontarangaistus tuomitaan enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tapauksissa, joissa tuomittu ei soveltu yhdyskuntapalveluun. Valvontarangaistusta ei saa tuomita ilman toimeenpanosuunnitelmaa. Toimeenpanosuunnitelman valmistelu on monivaiheinen ja työläs prosessi ja sisältää muun muassa perheenjäsenten suostumuksen, asunnossa asuvien lasten edun ja asunnon soveltuvuuden selvittämisen.

Työryhmän ehdotuksen mukaan valvontarangaistusta voitaisiin tuomita ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi enintään 3 kuukautta. Jotta tuomioistuimien voisi tuomita valvontarangaistuksen, sen pitäisi ensin tuomita ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamukseksi ehdoton enintään kolmen kuukauden pituinen ehdoton rangaistus rikoslain 6 luvun 11 a §:n perusteella.

Tämän jälkeen tuomioistuimen pitäisi selvittää, ettei rikoksentekijää voida tuomita yhdyskuntapalveluun rikoslain 11 luvun 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun esteen tai rikoslain 11 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitetun edellytysten puuttumisen vuoksi. Jos näin olisi, valvontarangaistuksen edellytykset tulisi selvittää ja toimeenpanosuunnitelma valmistella. Toimeenpanosuunnitelman laatiminen kestää arvioilta 3–4 kuukautta. Sen lopputuloksena saattaa olla, etteivät valvontarangaistuksen tuomitsemisen edellytykset eivät täyty. Jos toimeenpanosuunnitelma saataisiin valmistelua niin, että tuomioistuimien voisi tuomita valvontarangaistuksen, kolmen kuukauden valvontarangaistusta suoritettaisiin käytännössä kuukausi, enimmilläänkin kaksi kuukautta ennen ehdonlaista vapauttamista. Käytännön menettelyä ei ole selvitetty työryhmän mietinnössä.

Yhdyskuntapalvelua on tuomittu ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamukseksi vuonna 2011 yhteensä 189 ja 2012 yhteensä 192 kertaa. On todennäköistä, että työllään ja aikaa vievän edellytysten selvittämisen vuoksi valvontarangaistusta tulisi käyttää erittäin vähän, vain muutamassa tapauksessa vuodessa.

Emme yhdy työryhmän ehdotukseen valvontarangaistuksen liittämistä ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi, koska se hämärtäisi valvontarangaistuksen asemaa seuraamusjärjestelmässä, monimutkaistasi ja pitkittäisi rikosprosessia ja aiheuttaisi kohtuuttomasti työtä Rikosseuraamuslaitokselle. Seuraamuksen käyttö jäisi todennäköisesti lähes marginaaliseksi.

Alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneestä saatettaisiin tehdä sekä seuraamusselvitys, yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys että valvontarangaistuksen toimeenpanosuunnitelma. Työryhmän ehdotuksen mukaan tällaiselle nuorelle voitaisiin tuomita esimerkiksi vuoden ja kahden kuukauden ehdollisen vankeuden oheisseuraamukseksi sekä valvontarangaistusta enintään kolme kuukautta ja lisäksi valvontaa vuoden ja kolmen kuukauden ajaksi. Tällaisen yhdistelmän hahmottaminen ei olisi kovin helppoa nuorelle tuomitulle. Myös täytäntöönpano olisi haasteellista, sillä valvonnassa sovellettaisiin sekä ehdollisen vankeuden valvonnasta annettua lakia että valvontarangaistuksesta annettua lakia, jossa tuomitulle (valvottavalle) on asetettu hyvin erilaisia, monilta osin ristiriitaisiakin velvollisuuksia. Jos nuori syyllistyisi esimerkiksi päihteiden käyttöön, epäselvää olisi, minkä lain mukaan päihteiden käytön valvonta tapahtuisi ja seuraamukset määräytyisivät.

3. **Tuomittujen yhdenvertaisuus.** Jos valvontarangaistukseen tuomitaan itsenäisenä seuraamuksena, tuomittu saa rikoslain 6 luvun 13 §:n perusteella hyväkseen sen ajan, jonka hän on mahdollisesti ollut vapautensa menettäneenä. Jos valvontarangaistus tuomittaisiin ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena, vapauden menetyksajan hyväksi lukemisesta tulisi säätää tässä säännöksessä.

Kun tuomioistuimen valittavana on useita päällekkäisiä rangaistuslajivaihtoehtoja, riski epäyhtenäisestä tuomioistuinkäytännöstä lisääntyy etenkin, jos soveltamistilanteet ovat harvinaisia.

4. **Ehdotusten vaikutukset.** Työryhmän ehdotus yhdistelmävankeudesta ei olisi toimeksiannon mukaisesti vankilukuneutraali. Työryhmän arvion mukaan ehdotus toisi vankilaan vuosittain arviolta sata lyhyttä vankeusrangaistusta suorittavaa vankia. Nämä vangit olisivat lähes poikkeuksetta ensikertaisia. Tämä merkitsisi huomattavaa määrällistä ja laadullista muutosta vankiluvun koostumuksessa. Tämä olisi ristiriidassa sen periaatteen kanssa, että rikoksen uusimisesta aiheutuisi tuntuvin seuraamus eli vankeusrangaistus.

Tutkimusten mukaan yhdyskuntaseuraamukset vähentävät uusintarikollisuutta tehokkaammin kuin ehdoton vankeus. Vaikka vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon vaikuttavuutta on koko ajan lisätty, lyhyen vankeusrangaistuksen aikana ei useinkaan ehditä toteuttamaan sellaisia toimintaohjelmia, joilla voitaisiin vaikuttaa vähentävästi rikosten uusimiseen.

Lyhyen vankeusrangaistukseen liittyy useita haittavaikutuksia. Tutkimuksin on myös voitu osoittaa, että lyhyt vankeusrangaistus vähentää tai jopa poistaa vankilan pelotevaikutuksen, etenkin nuorilla rikosentekijöillä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuoreen tutkimuksen (116/2013) mukaan lyhyelläkin vankeusrangaistuksella on uusimisriskiä lisäävä vaikutus. Lyhyt vankeusrangaistus mahdollistaa verkostoitumisen ja samaistumisen rikolliseen alakulttuuriin. Vankeusrangaistuksen vuoksi työ- tai opiskelupaikka ja asunto saatetaan menettää, vangin ja hänen perheensä taloudellinen asema heikkenee ja perheyhteyksien ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen vaikeutuu, jolloin integroituminen takaisin yhteiskuntaan vaikeutuu ja sosiaalinen syrjäytyminen lisääntyy.

Edellä mainitun Ruotsissa valmisteilla olevan seuraamusjärjestelmän kokonaisuudistuksen tavoitteena on nimenomaan lyhyiden vankeusrangaistusten korvaaminen muilla uskottavilla vaihtoehdoilla.

Ehdotuksen kustannusvaikutukset olisivat suuret. Työryhmän arvion mukaan noin 100 vangin yhdistelmävankeudesta aiheutuisi noin 2 000–3 000 vankipäivää. Työryhmän arvion mukaan nämä kustannukset kuitattaisiin sellaisilla yli kahden vuoden

ehdottomilla vankeusrangaistuksilla, joista tuomittaisiin ehdotuksen mukaisesti yhdistelmävankeutta.

Pidämme laskelmia epävarmoina. Luvut riippuvat siitä, miten tuomioistuimet tulisivat ehdotusta soveltamaan. On mahdollista, että ehdotuksista aiheutuisi merkittäviä kustannuksia. Jos arvioidaan, että noin sata vankia olisi vankilassa 45 päivää, siitä aiheutuisi Rikosseuraamuslaitokselle lisäkustannuksia noin 900 000 euroa vuodessa, kun vankipäivän hinta on nykyisin noin 200 euroa. Jos nämä vangit olisivat vankilassa 30 päivää, kustannukset olisivat 600 000 €. Muutamia nyt ehdottomana tuomittavia kahdesta vuodesta kolmeen vuoteen pituisia rangaistuksia saatettaisiin tuomita osittain ehdollisina, mistä saattaisi aiheutua 200 000–300 000 euron säästöä edellä mainittuun summaan.

Lisätyötä aiheuttaa myös yhdistelmävankeuden ehdotonta osaa suorittaville tehtävä vankilaan sijoittamispäätös ja rangaistusajan suunnitelman laatiminen.

Yhdistelmävankeuden, ehdottoman vankeuden, ehdollisen vankeuden, oheisseuraamuksilla lisätyn ehdollisen vankeuden, valvontarangaistuksen sekä näiden rangaistusten yhtä aikaa täytäntöönpanossa olevien yhdistelmien jäännösrangaistusten laskeminen ja selvittäminen tulee olemaan hyvin työlästä. Etukäteen on lähes mahdotonta ennustaa kaikkia niitä ongelmia, joita eri seuraamusten täytäntöönpanossa saattaa syntyä esimerkiksi uuden rikoksen tai törkeän velvollisuuksien rikkomisen johdosta.

Rikosseuraamuslaitoksessa on valmisteilla koneelliseen rangaistusaikojen laskentaan siirtyminen. Tällä tavoitellaan 10 henkilötyövuoden säästöä osana Rikosseuraamuslaitoksen sopeuttamisohjelmaa. Nämä hyödyt eivät toteudu, jos entisestään monimutkaista järjestelmää edelleen monimutkaistetaan. Tietojärjestelmään ei kyetä automatisoimaan näin monimutkaista ja monia vaihtoehtoja sisältävää järjestelmää. Seuraamusjärjestelmää kehitettäessä on tarkoin huolehdittava siitä, ettei ehdotusten toteuttamisesta aiheudu manuaalista lisätyötä.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091
ISBN 978-952-259-287-3 (nid.)
ISBN 978-952-259-288-0 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi